Oriental Research Institute Series No: 204

ज्ञानचन्द्रविरचिता

रसकौमुदी

कन्नडानुवादसहिता

General Editor
Prof. Dr.H.P.Devaki

Editor
Dr. K.V. Ramapriya
Research Assistant

Oriental Research Institute
University of Mysore
Kautilya Circle, Behind Yuvaraja's College
Mysore - 570005

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ
ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ - ೨೦೪

ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ವಿರಚಿತ

ರಸಕೌಮುದೀ

ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಸಹಿತ

ज्ञानचन्द्रविरचिता

रसकौमुदी

कन्नडानुवादसहिता

GENERAL EDITOR
PROF. DR. H.P. DEVAKI
Director, ORI

Editor
DR. K.V. RAMAPRIYA
Research Assistant

PRASARANGA
UNIVERSITY OF MYSORE
MYSORE - 570 005
2013

RASAKAUMUDĪ edited by Dr.K.V. Ramapriya, Published by the Diector, Prasaranga, Manasagangotri, Mysore-570 006; First Edition : 2013; pp. xlii+130 ; Price Rs.: 120/-

Published under the centrally sponsored scheme of production of books and literature in regional languages at the University level of the Government of India in the Ministry of Education and Social Welfare, Department of Culture, New Delhi.

ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣ : 2013

ಬೆಲೆ : ರೂ. 120/-

ಪ್ರಕಾಶಕರು
ಪ್ರೊ. ಡಾ.ಸಿ.ನಾಗಣ್ಣ
ನಿರ್ದೇಶಕರು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ
ಮಾನಸಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು - ೫೭೦ ೦೦೬

ಮುದ್ರಕರು
ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಆನಂದ
ನಿರ್ದೇಶಕರು
ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಮುದ್ರಣಾಲಯ
ಮೈಸೂರು - ೫೭೦ ೦೦೬

Introduction

Rasakaumudī

It gives me immense pleasure to bring to light this rare work *Rasakaumudī*, a text on Rasa-śāstra (Alchemy), written by Jñānacandra also called Sarvajñacandra. *Rasakaumudī* is a metrical composition consisting totally 288 verses. Now it is edited with Kannaḍa translation by K.V. Ramapriya, an young and enthusiastic scholar of Oriental Research Institute, University of Mysore. The work has serial number 204 among the publications of this century old prestigious research institute.

The author Jñānacandra (also called Sarvajñacandra)

Very little information is available about the author either in the text or from other sources. As documented in the beginning verse of *Rasakaumudī*, the author Jñānacandra hailed from a dignified family of brahmins and he belongs to the lineage of a sage by name Chandraśekhara-muni, a man of high reputation and sound scholarship. Unfortunately, the author Jñāna-candra does not give any other details pertaining to his date, place of birth, contacts or the names of popular kings of his period etc. In the verses 3-4 of

Rasakaumudī, the author claims that he composed *Rasakaumudī* based on the earlier texts of Rasaśāstra and Siddha- medicine. The present work provides in nutshell the procedures for methodical purification of crude Mercury, types of mercuric-drugs used for therapeutical purpose and the diseases cured by them. At the end of the text the colophone runs thus '*iti Jñānacandraviracitā Rasakaumudī samāptā*'. But Jñānachandra does not mention those earlier sources on Rasaśāstra from which he received inspiration.

Vāgbhaṭa (also called Vṛddha-Vāgbhaṭa), the pioneer of Indian medicinal system is the author of *Aṣṭāṅgahṛdaya* which is an authentic treatise next to *Caraka* and *Suśruta*. Itsing, the Chinese traveler who visited India in the period of emperor Harṣa , refers to *Aṣṭāṅgahṛdaya* in his travel records . The grandson of Vṛddha-Vāgbhaṭa has written *Aṣṭāṅgasaṅgraha*. He is also with the same name Vāgbhaṭa and he clearly gives his lineage in the concluding verses of *Aṣṭāṅgasaṅgraha* and the meaning is " there was a great physician by name Vāgbhaṭa who was my grandfather, I bear his name, from him was born Siṁhagupta and I am from him (Siṁhagupta)." On historical grounds their period has been fixed to be 6 A.D to 8 A.D Both are, thus different from Vāgbhaṭa (about 14 A.D.) the author of *Rasaratna-samuccaya*.

In this work on Rasaśāstra, Vāgbhaṭa gives a list of 27 names of alchemical savants in the first

chapter (verses 2-4) of *Rasaratnasamuccaya*. But the name of Jñānacandra (Sarvajñacandra) does not appear in this list. As documented by Vāgbhaṭa in this text, the 27 authentic custodians of Rasaśāstra are Ādima, Candrasena, Laṅkeśa, Viśārada, Kapālin, Matta, Māṇḍavya, Bhāskara, Surasenaka, Ratnakośa, Śambhu, Sāttvika, Naravāhana, Indrada, Gomukha, Kambali, Vyāḍi, Nāgārjuna, Surānanda, Nāgabodhi, Yaśodhana, Khaṇḍa, Kapālinka, Brahmā, Govinda, Lampāka and Hari. Vāgbhaṭa documents some informations about Nāgārjuna and Govinda, but remains silent about other alchemists [1].

Antiquity and significance of Rasaśāstra in India : The therapeutic usage of Mercury which is also called quicksilver, was well known both in India and China. The Chinese Alchemy firmly believed in Cinnabar (Mercuricsulphide) as the natural elixir of immortality .Along with Mercury and Sulphur, in Chinese alchemy it is believed that Gold also promotes immortality to physical body. In India ancient literary documents like Vedas throw light on some interesting attributes of gold . Gold as a metal with everlasting luster and born from fire (*agnija*), was extolled to divine level and a token of immortality in vedic literature.

Atharvaveda referes to gold as celestial blessing and a mark of longevity in the *mantra* xix. 26.

---

1. 1st chapter of *Rasaratnasamuccaya* - by Sri Vāgbhaṭa with *Suratnojjvalā* Hindi commentary, Pub - Chowkhamba Sanskrit Series - Varanasi 1970.

Accordingly, gold confers long life on the person who wears it on his finger or as ear-rings. In addition to this in the vedic period 'soma-juice was also considered as an elixir of immortality, but drinking of soma was beyond the reach of common man and it was the privilege of only the higher section of society.

Indian medicinal system was aware of mineral medicines of different character prepared with careful and elaborative processing techniques. Metals and precious stones are used in the form of '*pisti*' fine powder and '*bhasman*' (ash) form (ash prepared by *Puṭapāka* procedure and not by direct burning). Among the minerals important minerals are grouped under '*Mahārasa*s' and the subsidiary minerals under '*Uparasa*s' Most of the *Rasa-śāstra* texts extolled mercury, though a metal as the king of *rasa*s '*rasendra*' and born of Śiva '*Śivaja*'. *Pārada* (Mercury) and *Gandhaka* (Sulphur) represent Lord-Śiva and Goddess- Pārvatī, the deities of purity and strength. Rasaśāstra writers have tried to give a kind of mythological tinge to the origin of mercury and Sulphur. Accordingly, mercury is also called *Śiva-vīrya* (Seminal essence of Śiva), *Hara-bīja* (Seed of Śiva). Sulphar is considered as the '*puṣpa*' menstrual fluid of his consort Pārvatī . Thus, this male-female imagery of Mercury and Sulphur is the foundational principle of Indian Alchemy. Another note-worthy point is that the term lingam

means cinnabar (mercuric- sulphide) in Tamilian alchemy.

Pārada is the most common term in Sanskrit for mercury. Several other names such as *sita*, *svaraṇakāraka* are also used to denote this silvery liquid metal. The conversion of minerals in to potential drugs with healing power is the goal of Rasaśāstra. Herbal extracts and some chemicals and animal products were also used in the pharmaceutical techniques adopted for the conversion of crude minerals for therapeutic purpose.

Mercury is a liquid metal with a density of 13.6 and even the Iron flakes (density of Iron is 7.8) float on Mercury. This silvery shining liquid metal acquires medicinal value only through pharmaceutical processing but not in its crude form The pharmaceutical techniques followed in the conversion of crude Mercury in to a potential drug and the healing merits of purified Mercury in the form of drugs such as *medhāmukha-rasa*, *jaganmohana-rasa* etc is the aim of Rasa-śāstra. Thus *rasa* means 'Mercury' and *śāstra* means systamatised knowledge. An elaborative methodology for the processing of crude mercury in to a potential medicine under the name Rasaśāstra and Siddha-medicine thus emrged as the parts of Āyurveda.

Rasakaumudī is a treatise on 'Rasaśāstra'. which is generally regarded as an extension of rejuvenation (*Rasāyana*) and virilization (*Vājīkaraṇa*) branches of Āyurveda. Pārada is the Sanskrit term for Mercury and the etymological

meaning is *'pāraṁ dadāti iti pāradaḥ'* (that releases from worldly bondage). Sāyaṇamādhava, who flourished in 14 A.D in the royal patronage of Vijayanagar kings, refers to the potency of mercuric compounds. In his famous philosophical text *Sarvadarśana -saṅgraha* a brief account has been given on the role of mercury in the prevention of old age and death under the label *'Raseśvara-darśana'*. Certain mercuric compounds help to overcome old age and death, promote immortality to the physical body: "*saṁsārasya paraṁ pāraṁ datte' sau pāradaḥ smṛtaḥ.*" The treatises on Rasaśāstra referred to by Sāyaṇamādhava are *Rasārnava*, *Rasahṛdayatantra* and *Raseśvara-siddhānta*, Dr. D.P. Agrawal thinks that these three works most probably belong to 12th A.D.[1]

---

1. See the following books for more details:-

1. Subbarayappa, B.V. 1999.(Ed) *'Indian Alchemy: its Origin and Ramifications'* - article-in *'Chemistry and Chemical Techniques in India'* pages 263 - 292, Pub : Centre for Studies in Civilizations - Delhi

2. Prof S.K. Ramachandra Rao, Vidyalankara. *Encyclopaedia of Indian Medicine*, Vol I, Historical perspective, by, 1984, Popular Prakashan - Bombay

3. Deshpande, Vijaya Jayant. 1998. *'History of Chemistry and Alchemy in India from Pre-historic to Pre- Modern Times'*. In *'History of Indian Science and Technology and Culture AD 1000-1800'* (Ed) A. Rahman. Delhi : Oxford.

4. Damodar Joshi. 2001. *'Rasaśāstra : Its Principles and Medicinal aspects'* - article in *'History of Science, Philosophy and Culture in Indian Civilization'*. pages. 270 - 291, pub : Centre for Studies in Civilizations - Delhi.

5. D.P. Agrawal. *Indian Chemistry through the ages*. Loka Vijñāna Kendra, Almora - 263601

Rasaratnākara written by Nāgārjuna (931A.D.) is the earliest text available on Rasaśāstra. But this Nāgārjuna was a metallurgist and alchemist and was different from the Buddhist philosopher Nāgārjuna. It is also believed that *Rasaratnākara* was probably part of a larger text by name *Rasendramaṅgala* written by the same author. Nāgārjuna was the most prominent scholar in the field of Indian alchemy. There appeared a number of alchemical treatises in the eleventh to twelfth century A.D. namely, *Rasārṇava*, *Rasahṛdaya*, *Rasārṇavakalpa* etc. Among them, *Rasopaniṣad* and *Rasārṇava* were the largest consisting of about 2600 verses .

Most of the texts were written on alchemy belong to the period between eighth and fourteenth centuries AD. Some texts devoted to alchemy are the following:

1. *Rasahṛdayatantra* by Govinda Bhagavatpāda
2. *Rasaratnākara*, *Rasakacchapuṭa* by Siddha Nāgārjuna
3. *Rasārṇava* by an unknown author
4. *Rasendracūḍāmaṇi* by Somadeva
5. *Rasaratnasamuccaya* by Vāgbhaṭa (the author of *Aṣṭāṅgahṛdaya*)
6. *Rasaprakaśasudhākara* by Yaśodhara
7. *Rasarājalakṣmī* by Rameśvara Bhaṭṭa
8. *Rasendracintāmaṇi* by Ḍhunḍukanātha
9. *Rasendracintāmaṇi* by Rāmacandra Guha
10. *Rasasāra* by Govindācarya

11. *Rasakaumudī* by Jñānacandra or Sarvajñacandra
12. *Rasabheṣajakalpa* by Sūrya Paṇḍita
13. *Rasasaṅketakalikā* by Cāmuṇḍa
14. *Lohapaddhati* by Sureśvara
15. *Kankāligrantha* by Nasirshah
16. *Rasamuktavalina* by Devanātha

The famous Āyurvedic texts like *Caraka - Saṁhitā* and *Suśruta -saṁhitā* refer to some drugs of mineral origin, recognized for their rejuvenating and virilizing properties. But they do not mention any texts on Rasaśāstra popular in that period.

About the Manuscript : *Rasakaumudī*

The editorial task of K.V .Ramapriya is mainly based on two manuscripts of *Rasakaumudī*:

1. P.4832/5. *Rasakaumudī*, Author Jñānacandra, Palm leaf Manuscript written in Nandināgarī script, preserved in Oriental Research Institute, University of Mysore. This Manuscript appears to be very oldest among all the Manuscripts of *Rasakaumudī*.

2. C.242. *Rasakaumudī*, Author Jñānacandra - Paper Manuscript, written in Devanāgarī script, preserved in Oriental Research Institute, University of Mysore.

Another paper manuscript of *Rasakaumudī* written in Devanagari-script is preserved at the Government Oriental Library, Madras. In the year

1923, Saurastra- Manuscript of *Rasakaumudī* has been published from Bombay Sanskrit press-Lahore. This is a copy of the paper Manuscript in Devanāgarī script, copied from the Manuscript preserved in Government Oriental Library, Madras.

Another copy of the same manuscript copied in the year 1912 is in 'Welcome-Institute' of London; Catalogue number : W I H M Vol. I (*History of Medicine*).

All these manuscripts have only the original text, without any commentary.

Contents of *Rasakaumuḍī*

As declared by the author in the introductory part of *Rasakaumudī* (verse 2), this text is an outcome of his deep study of earlier treatises on Rasaśāstra. But, he does not give any information about those earlier treatises on Rasaśāstra. At times it is very difficult to dig out the clear idea of some verses in the text. This work is especially meant for sincere therapists (*rasa-vaidya*s) who have already attained expertency in that field. Most of the writers on Rasaśāstra were skilled experimentalists having firm faith and devoted to this secretive mercurial science '*Rasa-vidyā*' or '*Rasaśāstra*'. To avoid quacks and mediocre, the writers of *Rasaśāstra* intentionally use secretive types of technical words called '*sandhyā-bhāṣā*'.

The first 20 verses of *Rasakaumudī* elucidate the origin of Mercury in the background of *Purāṇas*, In this context an attempt is made to establish some divine touch up to the origin of Mercury, Accordingly, Lord Śiva in his *Ardhanārīśvara* state, being influenced by 'Manmatha' (the love god popular in Hindu mythology), blended in amorous sports with his spouse goddess Pārvatī for a long tenure of many thousands of years, without attending any other divine assignments. Thus emerged the glittering essence of Lord Śiva in the form of Mercury.

Purification of Mercury

Qualities of Mercury, types of medicines prepared etc, different techniques for the purification of crude mercury are discussed in the verses 21-48 of *Rasakaumudī*. The author advises to follow very carefully without negligence, certain techniques in purifying and processing of crude mercury.

Defects of Crude Mercury

Essential care shall be taken to eliminate nine toxic effects of crude Mercury. They are :

1. *Uḍḍīnatva*, 2. *Kauṭilyatva*, 3. *Anavartha*, 4. *Saṅkara*, 5. *Ṣaṇḍatva*, 6. *Vahnikāratva*, 7. *Samalatva*, 8. *Gurutva* and 9. *Saviṣatva*.

Uḍḍīnatva causes *śūlavyādhi* among patients who are treated.
Kauṭilyatva results in headache.

Anavartha brings forth guddiness and excitement .
Saṅkara results in different types of disorders.
Ṣaṇḍatva causes impotency.
Vahnidoṣa brings forth thirst and leprosy.
Samalatva effects are vomiting, Epilepsy, Edima.
Gurutva results in *jāḍya* and unconsciousness.
Saviṣatva may cause death among patients.

Mercury, as stated in most of the *Rasaśāstra* -texts had to undergo 18 purificatory processes (samskaras or *vidhi*s) before it could be used for human consumption. These 18 processes are generally illustrated in most of the texts on *Rasaśāstra*. The *Rasārṇava* mentions eight *saṁskāra*s / *vidhi*s. The *Rasahṛdaya* and *Rasaprakāśa-Sudhākara* also illustrate 18 purificatory process. They are :

1. *Svedana*: steaming or heating using water bath
2. *Mardana*: grinding
3. *Mūrchana*: swooning or making mercury loose its form
4. *Uttāpana*: revival of form
5. *Pātana*: sublimation or distillation
6. *Rodhana*: potentiation
7. *Niyamana*: restraining
8. *Sandīpana*: stimulation or kindling
9. *Gaganabhakṣana*: consumption of essence of mica
10. *Caraṇa*: amalgamation

11. *Garbhadruti*: liquefaction (internal)
12. *Bāhyadruti*: liquefaction (external)
13. *Jaraṇa*: calcination
14. *Rañjana*: dyeing
15. *Saraṇa*: blending for transformation
16. *Saṅkramaṇa*: acquiring power of transformation or penetration
17. *Vedhana*: transmutation
18. *Sevana*: consumption

Among the 18 processing techniques of Mercury, the first 8 are the most important and *Rasakaumudī* enumerates totally 9 techniques (*Vidhi*s) for the removal of toxity while potentiating the effective therapeutic (*dehavedha*) and alchemical (*lohavedha*) properties of Mercury The nine techniques are mentioned below.

Mardana (Grinding in a mortar) : Grinding of crude mercury in a mortar mixing with some herbal as well as chemical compounds and drying in the Sunlight for 3 consecutive days is' mardana-samskara (verses 32-34). To accomplish this technique one portion of Mercury with 3 portions of *kṣāras*, 5 portions of *lavaṇa*, *Navasāgara*, *Citramūlā* (Plumbago Zeylarica), *Trikaṭu* (Ginger+Pepper+*Hippalī*), *Triphalā* (*Aḷale*+*Tārĕ*+*Nĕlli*), *Ummatti* (*Dhattūra*) Turmeric (Curcuma longa) Jaggery, Mustard (Brassica nigrum), all are to be mixed in the proportion of

1/30. Then mixing this powder with the juices of Ginger (Zingiber officinale) and Aloe- indica (*Kumarī*) and making a well ground fine paste, drying for three days is suggested. *Kumarī* (*Loḷasara*), *Triphalā* and *Citramūlā* these three reduce the defects such as '*samala-doṣa*', *vahni-doṣa* and *viṣadoṣa* respectively. *Navasāgara* removes *saṇkaradoṣa*. *Ummatti* (*Dattūra*) eliminates '*uḍḍīna-doṣa*' where as *Trikaṭu* removes '*gurutva*'. The Turmeric, Jaggery, Mustard eliminate *ṣaṇḍatva*: i.e, impotency from Mercury.

Utthāpana-vidhi (Regaining of Mercurial form): A vessel specially designed for this purpose called *Vidyādhara-yantra* is used for this technique of Mercury purification. *Vidyādhara-yantra* consists of two earthen pots, one placed above the other. This vessel generally resembles an hour- glass, narrow in the middle and bulged at both the ends with sealed middle joint. Verses from 35 to 39 of *Rasakaumudī* illustrate *Utthāpana-vidhi*. Taking 4 palas of Mercury mixing it with 8 palas of *lavaṇa* and lemon juice and mixing together, the mixture has to be placed in the lower vessel of *Vidyādhara*. Placing the vessel on fire, but with low flames for three days, a wet cloth is placed repeatedly around the bottom of the upper vessel to condense the vapours of mercury.

Pātana-vidhi (Sublimation or distillation of Mercury) : Verse 40 refers to distillation

(sublimation) '*pātana-vidhi*'. The main purpose of *Pātana-vidhi* is to eliminate the impurities of lead and tin compounds blended in mercury. Generally, *Pātana-vidhi* is next to *Utthāpana*. In other Rasaśāstra texts three types of *Pātana* are explained. They are *ūrdhva-Pātana*(upward), *adhaḥ-Pātana* (downward) and *tiryak-Pātana* (sideways). The author of *Rasakaumudī* does not give details of the types of apparatus required for this *Pātana-vidhi* process. But from the 40th verse it is clear that the author refers to '*adhaḥ-Pātana*'. Grinding mercury with the juices of *Pāṭhā* (Spondias pinnata) and *Karañja* (Pongamia- glabra), the paste has to be boiled in black *Dattūra* juice for the whole day in a contrivance, sealing the lid, Heat is given from below at the rate of 500 C-1000 C.A. constant flow of water is made to flow on the cooling tube and collecting jar to condense the vapours of mercury.

Pācana-vidhi (Boiling in sour gruel) Mixing the Mercury with a alkaline salt, rocksalt, honey and the juices of *Brahmadande. This is called datturi-gida in Kannada. This is different from Dattūra (Ummatti). The leaves are thorny and the flowers are yellow. The petals are separate. The latex is also used as antiseptic for skin diseases.* (Argemone mexicana), Drumstick (Moryaga Pterygosperma), *Chandalī* (Macaronga roxburgi) *Rājikā* (mustard-Brassica nigra) *Bhūrja* or Berch (Betula utilis)

Taṅkaṇa (Borax), a paste has to be prepared .Then the whole paste is tied in a cloth bundle which is kept suspended in sour gruel in a big pot with funnel shaped neck. Heat is given about 100C through burning of dry cow dung cakes for a duration of one yama to seven days, After seven days cloth bundle is takem out and the contents are washed with hot water. *Pācana-vidhi* is illustrated in verses 41-42.

Jaraṇa-vidhi (calcinations) : Placing mercury mixed with the juices of *Nirguṇḍī* (Vitex negundo), *Bṛhatī* (Solanum indicum) and *Vasā* (Adhatoda vesica) in a container with lid, then the container has to be buried in the earth for ten days. Removing out after ten days, one can see the shining mercury at the bottom of the container.

Rañjana-vidhi (Potentiation of mercury) : One portion of mercury is mixed with two portions of sulphur, four parts of *hiṅgula*, five parts of *manaḥśilā* (Arsenic), six parts of *suvarcalā* (*saindhva-lavaṇa*), Grinding well with eqal quantity of *abhraka* and mixing with. juices of *Haṁsapadī* (Adiantum lunulatum), betle- leaves (Piper betle), *aḍusogĕ*, milk of cow and grinding again and again the entire mixture has to be placed in a glass vessel or bottle. Then the vessel/bottle wrapped with seven layers of cloth smeared with sticky mud. Placing the bottle over a *Vālukayantra* (sand bath), without closing the mouth heat is given in the range

between 150C to 200 C for twelve *yāma*s until the contents turn reddish.

Rasakaumudī suggests the elimination of metallic impurities (verses 49-50) from mercury. For this purpose grinding mercury with any acidic liquid, alkali, latex of *Arka*. *Snuhī*, with the juices of Dattūra, *Citraka*, *Triphalā* and mixing the whole mixture with cattle urine *Gandhaka-śuddhi* (verses 53-54)

Māraṇa-vidhi (Ash-making method of Mercury): The word *'Māraṇa'* literally means 'to kill'. In this context, elimination of the harmful metallic impurities from the crude mercury and conversion of mercury in to ash is *'Māraṇa'*. The *'Māraṇa'* method generally needs *'Puṭapāka'* i.e. : prolonged heating of mercury under different degrees of temperature in a closed container. Generally dry cow-dung cakes or husk are used for *Puṭapāka* heating process.

Puṭapāka is the characteristic of several mercuric as well as mineral preparations in *Rasaśāstra*. Depending on the degree of heat and the quantity of the fuel. Different types of 'puta' are explained in Rasa-śāstra texts . They are *Mahāpuṭa*. *Gaja-puṭa*. *Varāha-puṭa*, *Ardha-gajapuṭa Kukkuṭa-puṭa*, *Kapota-puṭa*, *Lavaka-puṭa*. *Rasakaumudī* refers to *Puṭapāka* attached to *Māraṇa-vidhi*. Among 'Puṭapāka' largest is *'Mahāpuṭa'*. In *Mahāpuṭa* about 1000C heat for a longer duration (about 90 minutes) from all the sides placing about

1000 dry cow-dung cakes above and below of the closed container in which the desired object is placed in a porcelain cup.

Dīpana-grāsa-vidhi (Appertization of mercury) : *Dīpana* means kindling or appertization of mercury. Increasing the digestive power of consuming '*grāsa*' the desired metal or mineral through combining is labeled with the term *Dīpana-grāsa*na of mercury. In other texts on Rasaśāstra, *Dīpana-grāsa-vidhi* is the last step.

Jñānachandra refers to various medicinal preparations of Mercuric compounds with specific healing powers, Most of these drugs are generally administered in very small dosage, mixing with milk. The quantity of these drugs for human consumption will be about the size of a mustard grain. Some of the mercuric drugs with healing power referred to in *Rasakaumudī* are given below.

1. *Medhāmukharasa* : This preparation is used for general health and improvement of physical strength.

2. *Jaganmohanarasa* : Generally used for many health disorders mixing with various herbal extracts. Different types of fever are treated with this preparation. With honey it is used for skin diseases like leprosy. Mixing with milk and butter, used for the treatment of renal problems. With the juice of the roots of madar, used for the treatment of

rheumatic fevers , with ghee and plantain juice used for the treatment of tuberculosis.

3. *Ṣaṇmukha-rasa* : By consuming this drug for six months with nutritious food, the patient will overcome old age and death (?). Mixed with milk it is used for the treatment of tuberculosis. With the juice of matulanga, used for the treatment of respiratory problems.

4. *Sārvabhaumarasa*: Specially prescribed for kings and appears to be very expensive. Mixing the *bhasman* (ash) of gold, diamond and mica with *bhasman* of *bhūnāga-sattva* and mixing and grinding again with herbal extracts such as *Kumārī* for three consecutive days, the paste has to be boiled in the mixture of *Triphalā* and *Trikaṭu*. Consuming in small dose with *Plakṣa* fruit (Ficus religiosa) an individual gets long life with sound and sturdy body and will not be injured by any kind of weapon. If this preparation is taken for three years, such a person becomes immortal (?)

5. *Lokottararasa* : Used especially as a purgative nixed with herbal extracts.

6. *Pañcabāṇarasa* : Used for stomach disorders and serious skin diseases like Leacodemis. It is also used with curds to increase sexual urge.

All these are highly potential drugs and the author provides their therapeutic values in detail.

Rasamukhabandha and Worship of Bhairava

Before going to introduce the Mercuric medicines to patients worship of Bhairava is suggested in *Rasakaumudī.* This is a nightmaring experince for mediocres and appears to be a highly mystical rite. Certain things suggested for this procedure also appears to be suggestive and difficult to procure. Generally the authors of *Rasaśāstra* use intentional language or code language to misguide uninitiated practitioners of *Rasavidyā.*

Worship of Siddhas

Siddhas were the alchemic physicians well versed in the preperation of mercuric and minaral drugs. *Rasaśāstra* texts generally suggested to offer a ritualistic worship in the name of Siddhas, before going to introduce the mercuric drugs for human consumption. Jñānacandra refers to the traditional worship of nine Siddhas in the verses 91-92. But he does not mention their names. The eighteen Siddhas well know in Tamil tradition are :

Nandīśar, Agastyar, Tirumūlar, Bogar, Punnākkīśar, Pulastyar, Punnaikannar, Rāma devar, Iḍaikkādar, Pulakaiśar, Karuvūrar, Kŏṅga ṇavar, Alugaṇi, Cĕṭṭaimuni, Kalaṅgināthar, Tiraiyar, Pāmbāṭṭisiddhar, and Sundarānandar.

Dr.K.V.Ramapriya deserves our congratulations for his scholarly attempt in the editing of *Rasakaumudī*, collating the two manuscripts of *Rasakaumudī* preserved at the Oriental Research Institute. The Kannada translation with footnotes helps the reader, to some extent to know about the medicinal value of mercury.

I am very grateful to Prof. Dr. S.N. Ramaswamy, Prof. of Botony for providing us the Botanical names of the plants referred to in *Rasakaumudī*.

My heartfelt thanks are due to our Hon' ble Vice Chancellor Prof. Dr.K.S.Rangappa, who is encouraging the publication of these kinds of works. My thanks are due to the Rigistrar, Prof. Dr.C.Basavaraj. I thank to Finance Officer Prof. Dr. M. Chandrakumar. I also thank sincerely Prof. Dr. C. Naganna, Director, Prasaranga, University of Mysore. I am very grateful to Sri S.Ananda, Director, University Printing press for the nice printing.

I extend my thanks to Sri C.H. Sathya narayana, proprietor, Sameera printers for neat DTP of the present work.

Prof. Dr. H.P.Devaki
Director
ORI.

Publisher's Note

There are innumerable invaluable sources of remedies for physical pains and ailments in our ancient texts just as there are sources which delve deep into the innermost recesses of our consciousness in the spiritual domain. These sources are vast and inexhaustible. It is up to the scholars of the universities and the institutions of higher learning to tap them and to make use of them for gaining more and more profitable knowledge over nature.

I take this opportunity to congratulate Dr. K.V. Ramapriya for making available one such text through his painstaking editorial enterprise.

I am deeply indebted to our hon'ble Vice-Chancellor, Prof. K.S. Rangappa for all his encouragement for the Publication Division of our University I thank the Registrar Prof. C. Basavaraju, the Finance Officer Prof. M. Chandrakumar and Prof. H.P. Devaki, Director of ORI for showing keen interest in this publication.

I remember with gratitude the services rendered by my colleagues in Prasaranga, Sri. S.R. Sudarshana, Smt. T. Kamalamma and Smt. B.M. Manjula and the Director of the University Printing Press Sri S. Ananda.

Prof. C. Naganna
Director
Prasaranga

ಶುಭನುಡಿ

ಭಾರತೀಯರ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತು ಬೆಳೆದು ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರ್ವೇದ, ಗಾಂಧರ್ವವೇದ, ಅರ್ಥವೇದವೆಂದು ಉಪವೇದಗಳು ನಾಲ್ಕಾಗಿ ಬೆಳೆದು ವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಗಳು ಹದಿನೆಂಟಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಬೆಳೆದ ೧೮ ವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದವೂ ಒಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದೆ. ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಔಷಧಿ ಮೂಲಕ ಚಿಕಿತ್ಸಾಭಾಗವು ಮೊದಲನೆಯದಾದರೆ, ಲೋಹಭಸ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಚಿಕಿತ್ಸಾಭಾಗವು ಎರಡನೆಯದು. ಹಾಗೆಯೇ ಪಾದರಸವೇ ಮೊದಲಾದ ರಾಸಾಯನಿಕ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಮೂಲಕ ಚಿಕಿತ್ಸಾಭಾಗವು ಮೂರನೆಯದೆನಿಸಿದೆ.

ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ಪ್ರಣೀತವಾದ "ರಸಕೌಮುದೀ" ಗ್ರಂಥವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ಮಹತ್ತರವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರನಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞಚಂದ್ರ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ವಿಪ್ರವಂಶಭೂಷಣನಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತುಂಬಾ ಸುಂದರವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಸವೈದ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳಿದ್ದರೂ ರಸಕೌಮುದಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಕಲ ಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹರೂಪದಲ್ಲಿ ರಸಕೌಮುದೀ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರದ ಶುದ್ಧಿಗೆ ಹಾಗೂ ಲೋಹಶುದ್ಧಿಗೆ ಓದುಗರು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಬೇಕು.

ಸಂಸ್ಥೆಯ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ.ಕೆ.ವಿ. ರಾಮಪ್ರಿಯ ಎಂ.ಎ., ಅವರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತುಂಬಾ ಶ್ರದ್ಧೆ ವಹಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡಾನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಓದುಗರಿಗೆ ಮಹದುಪಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಇವರನ್ನು ತುಂಬು ಹೃದಯದಿಂದ ಮನಸಾರೆ ಅಭಿನಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಸಂಸ್ಥೆಯ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ವಿದುಷಿ ಪ್ರೊ. ಡಾ. ಎಚ್.ಪಿ. ದೇವಕಿ ಅವರು ಸಂಶೋಧನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ನಿರಂತರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಂದನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಸಿ.ಎನ್. ಬಸವರಾಜು
ನಿವೃತ್ತ ಉಪ ನಿರ್ದೇಶಕರು
ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಕೃತಜ್ಞತಾಸಮರ್ಪಣೆ

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಇರುವುದು ನಮಗೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿದ ವಿಚಾರವೇ ಆಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯವು ಪ್ರಕಟಣೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಸರ್ವವಿದಿತ. ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರನಿಂದ ರಚಿತವಾದ "ರಸಕೌಮುದೀ" ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಈ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಸಂಸ್ಥೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅನೇಕ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಮೂಲಕ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಜನತೆಗೆ ನೀಡಿರುವ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅರಿವು ಮಾಡುವ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ವಿದುಷಿ. ಪ್ರೊ.ಡಾ. ಹೆಚ್.ಪಿ. ದೇವಕಿ, ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾ ಸಂಶೋಧನಾಲಯದ ನಿರ್ದೇಶಕರು, ನನಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಿ ಸಂಪಾದನ ಕಾರ್ಯವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಹಂತದಲ್ಲೂ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಇದಲ್ಲದೆ, ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಹಿಂದಿನ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಮತ್ತು ಅಂದಿನ ಗೌರವ ಸಲಹೆಗಾರರಾಗಿದ್ದ ಡಾ. ಕೆ.ವಿ. ರಮೇಶ್‌ರವರು ಈ ಕೃತಿಯ ಸಂಪಾದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ನನಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿ, ಗ್ರಂಥದ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರಿ ಸಹಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಅನಂತ ನಮನಗಳು.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಕುಲಪತಿಗಳೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಆದ ಮಾನ್ಯ ಪ್ರೊ.ಡಾ.ಕೆ.ಎಸ್.ರಂಗಪ್ಪನವರು ಸಂಸ್ಥೆಯ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಹಾಯ, ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಉತ್ತೇಜನಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಸಂಶೋಧನಾಲಯದ ಹಲವಾರು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಶೀಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದ ವಿಜ್ಞಾನ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ಸನಾತನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಹರಡಬೇಕೆಂಬ ಇವರ ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಶಂಸನೀಯ. ಇವರಿಗೆ ಅನೇಕ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಈ ಕೃತಿಯು ಮುದ್ರಣವಾಗಲು ಅನುಮತಿ ನೀಡಿ ಸಹಕರಿಸಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದ ಮಾನ್ಯ ಕುಲಸಚಿವರಾದ ಪ್ರೊ.ಡಾ.ಸಿ.ಬಸವರಾಜ್‌ರವರಿಗೂ, ವಿಶ್ವ ವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಹಣಕಾಸು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಪ್ರೊ. ಡಾ.ಎಂ. ಚಂದ್ರಕುಮಾರ್ ಅವರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಟಣೆಗೆ ನನಗೆ ಸರ್ವಪ್ರಕಾರವಾದ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಿದ, ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಹಿಂದಿನ ಉಪನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ. ಸಿ.ಎನ್. ಬಸವರಾಜುರವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃದಯಪೂರ್ವಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಸಂಪಾದನಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗುವ ತನಕ ಪ್ರತಿಹಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಿ, ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಟಣಾ

ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯ ನಿವೃತ್ತ ಹಿರಿಯ ಸಂಶೋಧಕರಾದ, ಹಾಗೂ ನನ್ನ ತೀರ್ಥರೂಪರಾದ ಡಾ.ವಿದ್ವಾನ್ ಕೆ.ಎಸ್. ವರದಾಚಾರ್ಯರವರಿಗೆ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾದ ನಮನಗಳು. ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪದಗಳಿಗೆ ಸೂಕ್ತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸಸ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗದ ಪ್ರೊ. ಡಾ. ಎಸ್.ಎನ್. ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ಇವರೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಂತಹ ಕಠಿಣ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರ ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ನನ್ನ ಸಂಪಾದನ ಕಾರ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾದ ಆಯುರ್ವೇದ ಕಾಲೇಜಿನ ಉಪನ್ಯಾಸಕರಾದ ಪ್ರೊ. ಡಾ. ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಸಾರಾಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಮಾನ್ಯ ಪ್ರೊ.ಡಾ.ಸಿ.ನಾಗಣ್ಣರವರು, ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮುದ್ರಣವಾಗಲು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ನೆರವನ್ನು ಮತ್ತು ಸಹಕಾರವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀ.ಎಸ್ ಆನಂದ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ನಿರ್ದೇಶಕರು ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ನವದೆಹಲಿಯ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಸಚಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ತಾಂತ್ರಿಕ ಶಬ್ದಾವಳಿ ಆಯೋಗದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಧನಸಹಾಯ ಅನುದಾನದಿಂಧ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮುದ್ರಣವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಧನಸಹಾಯ ಮಾಡಿದ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಮಾನವ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಸಚಿವಾಲಯಕ್ಕೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು. ಮೈಸೂರಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಮೀರ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್‌ನ ಮಾಲೀಕರಾದ ಶ್ರೀ ಸಿ.ಎಚ್. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣರವರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಂದವಾಗಿ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್‌ನಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯದ ನನ್ನ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಯೂ, ಖ್ಯಾತವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಆದ ಶ್ರೀ.ಎಸ್.ಜಗನ್ನಾಥರು ಪೀಠಿಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ಸಲಹೆ ನೀಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳು. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಥೆಯ ಇತರ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳೂ, ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗದವರೂ ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥಾಲಯ ವಿಭಾಗದವರೂ, ಈ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ನಾನಾ ರೀತಿಯ ಸಹಕಾರಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ವಂದನೆಗಳು.

ಇತಿ ಸಜ್ಜನ ವಿಧೇಯ

ಡಾ.ಕೆ. ವಿ. ರಾಮಪ್ರಿಯ

ಸಹಾಯಕ ಸಂಶೋಧಕ

उपोद्घातः

"पुरुषे त्वाविस्तरामात्मा। स हि प्रज्ञानेन संपन्नतमः। विज्ञातं वदति, विज्ञातं पश्यति, वेद श्वस्तनं, वेद लोकालोकौ, मर्त्येनामृतमीक्षते इत्येवं संपन्नतमः। अथेतरेषां पशूनामशनायापिपासे एवाभिविज्ञानम्" (ए. आ. 2-3-2) इतीयं श्रुतिः मानवजन्मनः वैशिष्ट्यं मुक्तकण्ठं प्रशंसति। एतत् श्रुत्युक्तमर्थं वयं प्रत्यक्षमेव वीक्षामहे यतः विशेषविवरणं नापेक्ष्यत एव। वेदाख्यं वाङ्मयमेकं पर्याप्तमेतन्निदर्शनम्। अद्यापि वेदस्य निष्कृष्टं कालं निर्णेतुं न शन्कुवन्त्येव विद्वांसः। तत्तादृशचिरंतनसरस्वत्याः षडङ्गानि व्याकरणादिनि, चत्वारि उपाङ्गानीति चतुर्दशविद्यास्थानानीत्युच्यन्ते। एतदनन्तरमपि भारतीयानां ज्ञानसंपत् "आयुर्वेदो धनुर्वेदो गान्धर्वश्चेति ते त्रयः। अर्थवेदः (शास्त्रं) चतुर्थश्चेति विद्या ह्यष्टादश स्मृताः।" इत्यभिवर्धिता। एवमष्टादशविद्यास्थानेष्वन्यतमोऽयमायुर्वेदः भगवद्धन्वन्तर्युपज्ञः॥

तत्र औषधिमूलकः चिकित्साभागः प्रथमः, लोहभस्ममूलकश्चिकित्साभागः द्वितीयः, रसमूलकश्चिकित्साभागः तृतीय इति विभागत्रयं वर्तते। एषूत्तरोत्तरं श्रेष्ठं प्रवदन्ति ॥

"उत्तमो रसवैद्यस्तु मध्यमो मूलिकादिभिः। अधमश्शस्त्रदाहाभ्याम्" इति वचनम् (भूमिका, रसतरङ्गिणी) एतदंशं बोधयति। शस्त्रचिकित्सामन्तरैव सर्वे रोगाः रसचिकित्सया साध्या इति रसशास्त्रं घोषयति।

"सा दैवी प्रथमा सुसंस्कृतरसैर्या निर्मिता सद्रसैः
चूर्णस्नेहकषायलेहरचिता स्यान्मानवी मध्यमा।
शस्त्रच्छेदनलास्यलक्षणकृताचाराऽधमा साऽऽसूरी-
त्यायुर्वेदरहस्यमेतदखिलं तिस्रश्चिकित्सा मताः"॥

(रसपद्धतिपीठिका)

इति रसपद्धतिरुक्तमर्थं स्पष्टयति। रसमूलचिकित्सा दैवी, ओषधिमूलिकादिभिः क्रियमाणा चिकित्सा मानवी, शस्त्रच्छेदादिभिः क्रियमाणा तु आसुरी, अतश्च रसपद्धतिस्तु दैवीत्येव कथ्यतेऽत्र ॥

असाध्यरोगा आपि रसचिकित्सया साध्या भवेयुरिति प्रवदन्ति तन्मर्मज्ञाः। कालवैभवात् क्षीणप्रायमप्येतत्सर्वमद्यापि तत्र तत्र किञ्चिज्जीवत्येवेति सूक्ष्मान्वेषणेन ज्ञायते ॥

रसस्य पादरसः इत्यपि लोके व्यवहारो वर्तते। वस्तुतः पारदरस इति पदमेव पादरसः इति अभूत् इति भाति। पारं ददाति-संसारात् उत्तारयति इति व्युत्पत्या आगतं इदं पदम् ॥

भारतीयतत्त्वशास्त्रद्रष्ट्या सर्वमपि वस्तु त्रितत्त्वात्मकम्। आदिभौतिकं, आदिदैविकम्, आध्यात्मिकम् चेति त्रितत्त्वात्मकम्। त्रितयं च प्रत्येकं द्रष्टुं मनुष्येण न शक्यते। प्रत्येकं ज्ञातुं परं शक्यते। उपनिषत्सु वहुषु स्थालेषु एतत् त्रितयं सर्वेषां दृष्टिगोचरम्। अत एव तादृशं शास्त्रं दिव्यमित्येव रसग्रन्थेषु निर्दिष्टम्। इदं त्रयमपि उत्तरोत्तरं अतिमहत् भवति। अत एव एतत् दर्शनं सर्वदर्शनसंग्रहे रसेश्वरदर्शनं इति निर्दिष्टमस्ति ॥

यद्यपि मानवस्यारोग्यमेव सहजम्; अथापि आहारविहाराणामव्यवस्थावशात् विचित्रा रोगा अप्यनिवार्या एव। परदेशीयाक्रमणादिकारणैः गलितस्वातन्त्र्योऽयमस्मद्देशः सर्वेष्वपि क्षेत्रेषु नानाविधामवनतिं प्राप्तः अतीव दयनीयदशायां वर्ततेऽद्य इति प्रत्यक्षमेव दृश्यते। पूर्वं तु अत्रत्यैः राजाधिराजप्रभृतिभिः पोषितेयं चिकित्सापद्धतिः उत्तमायां स्थितावासीदिति चरित्राध्ययनेन स्पष्टं ज्ञायते। अद्य तु प्राप्तस्वातन्त्र्योऽयं देशः पुनः प्राचीनामुत्तमां स्थितिं प्राप्नुयादिति निरीक्षन्ते मर्मज्ञाः। यद्यपि विद्या प्रोत्साहमन्तरा क्षीणा भवेदेव। तत्रापि बहुवित्तव्ययपरिश्रमादिसाध्येयं रसविद्या राजप्रोत्साहमन्तरा कथं जीवेत्? एतत्तत्त्वं जानातु लोक इत्यभिप्रायेणैव कन्नडभाषयाऽनूदितेयं रसकौमुदी प्रकाशनाय स्वीकृताऽस्माभिः। ग्रन्थस्यास्य लघुत्वेऽपि विषयदृष्ट्या तु महत्तर एवेति ज्ञायेत विद्वज्जनैः। प्रजाप्रभुत्वेऽस्मिन् प्रजा एव राजानः। ते जानन्तु रसविद्याया रहस्यं प्रथमम्। अनन्तरं सर्वकारमपि निर्बन्धयन्तु एतत्संशोधनप्रचारायेत्याशास्महे ॥

डा. के.वि. रामप्रियः
सहायक संशोधकः

ಮುನ್ನುಡಿ

"ಮಾನವಜನ್ಮವು ಇತರ ಜನ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಹುಶ್ರೇಷ್ಠ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲೇ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ ಅಪಾರವಾಗಿ ವಿಕಸಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ತಿಳಿದು ತಿಳಿದು ಮಾಡಲು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಒಳ್ಳೆಯದು ಕೆಟ್ಟದ್ದನ್ನೂ ವಿವೇಚಿಸಲು ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ನಶಿಸಿಹೋಗುವ ಈ ಶರೀರದಿಂದಲೇ ಅಮರತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲೂ ಶಕ್ಯ. ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕೇವಲ ಹಸಿವು ನೀರಡಿಕೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲವು" (ಐ.ಆ. ೨.೩.೨) ಎಂಬ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಮಾನವ ಜನ್ಮದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಮುಕ್ತಕಂಠವಾಗಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಾವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ನೋಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಯೇನೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ವೇದವಾಙ್ಮಯವೊಂದು ಸಾಕು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ. ಈಗಲೂ ಇದರ ಸರಿಯಾದ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಪುರಾತನ ಸಾಹಿತ್ಯವಾದ ಈ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಂಗಗಳು ಆರು, ಉಪಾಂಗಗಳು ನಾಲ್ಕು, ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾಲ್ಕನ್ನು ವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಗಳೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಮೇಲೂ ಭಾರತೀಯರ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತು ಬೆಳೆದು ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರ್ವೇದ, ಗಾಂಧವವೇದ, ಅರ್ಥವೇದವೆಂದು ಉಪವೇದಗಳು ನಾಲ್ಕಾಗಿ ಬೆಳೆದು ವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಗಳು ಹದಿನೆಂಟೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಬೀಳದ ೧೮ ವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆಯುರ್ವೇದವೂ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ಇದರಲ್ಲಿ ಓಷಧಿ ಮೂಲಕ ಚಿಕಿತ್ಸಾಭಾಗವು ಮೊದಲನೆಯದು. ಲೋಹಭಸ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಚಿಕಿತ್ಸಾಭಾಗವು ಎರಡನೆಯದು. ರಸ ಮೂಲಕ ಚಿಕಿತ್ಸಾಭಾಗವು ಮೂರನೆಯದು. ಇವುಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ರಸ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪಾದರಸ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಸಂಗ್ರಹರೂಪ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಪಾರದರಸ ಎಂಬ ಪದವೇ ಪಾದರಸ ಎಂಬ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಪಾರಂ ದದಾತಿ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನದಿಂದ

ಬಿಡಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಸಹ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ರಸೇಶ್ವರದರ್ಶನವೆಂದೇ ಸರ್ವದರ್ಶನ ಸಂಗ್ರಹ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದು.

ಭಾರತೀಯ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳು ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಎಂದರೆ ಆದಿಭೌತಿಕ, ಆದಿದೈವಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು ತತ್ವಗಳನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಇವನ್ನು ಅಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ರಸಶಾಸ್ತ್ರವು ದಿವ್ಯವೆಂದೇ ರಸಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಲ್ಲಿಖಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರೂ ಸಹ ಒಂದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮತ್ತೊಂದು ಅತಿಗಹಗನವಾಗಿದೆ.

"ರಸವೈದ್ಯವು ಸರ್ವೋತ್ತಮ. ಮೂಲಿಕಾದಿ ಮೂಲಕ ವೈದ್ಯ ಮಧ್ಯಯ. ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸಾದಿಗಳು ಅಧಮ" ಎಂದು ರಸತರಂಗಿಣಿಯ ಭೂಮಿಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದಲೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ರೋಗಗಳನ್ನು ರಸಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆಂದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ರಸಪದ್ಧತಿ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ದಿವ್ಯ, ಮಾನವ ಮತ್ತು ಆಸುರ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧ. ರಸ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ದಿವ್ಯ, ಓಷಧಿಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾನವೀಯ, ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸೆ ಆಸುರ ಎಂದೂ ಉತ್ತಮ, ಮಧ್ಯಮ, ಅಧಮವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಉಳಿದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಂದ ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದನ್ನೂ ರಸಚಿಕಿತ್ಸೆಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಮರ್ಮ ತಿಳಿದವರು ಹೇಳುವರು. ಕಾಲವೈಭವದಿಂದ ಕ್ಷೀಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಈಗಲೂ ಈ ಮೂರು ವಿಧ ಪದ್ಧತಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಬದುಕಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಮಾನವನಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯವೇ ಸಹಜ. ಆದರೆ, ವಿಪರೀತವಾದ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ಆರೋಗ್ಯಕೆಡುವುದೂ ಸಹಜ. ಪರದೇಶದವರ ನಾನಾ ವಿಧ ಆಕ್ರಮಣಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ನಮ್ಮ ದೇಶ ನಾನಾವಿಧವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸಿ, ಶೋಚನೀಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಇರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧ. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜಾಧಿರಾಜರೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ

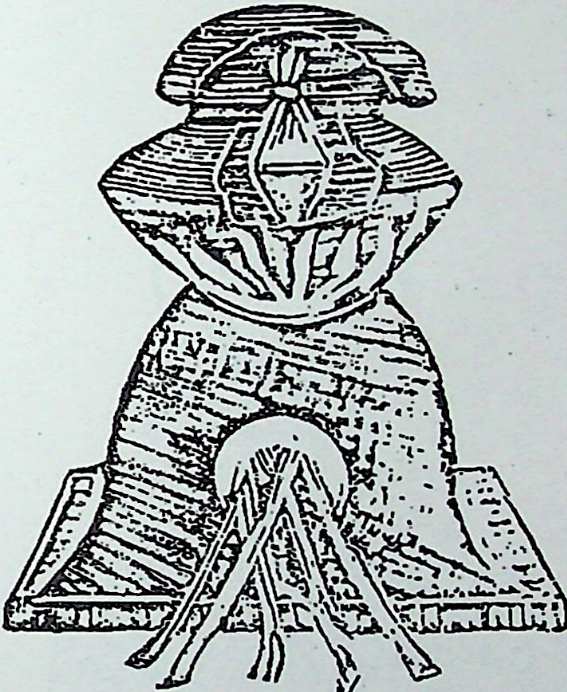
ಪೋಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಯುರ್ವೇದವೂ ಉತ್ತಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು ಎಂದು ಇತಿಹಾಸದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಆಗಲಿ, ಕಲೆಯೇ ಆಗಲಿ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕ್ಷೀಣಿಸುವುದು ಸಹಜ. ಅದರಲ್ಲೂ ಬಹಳ ಧನದ ಖರ್ಚಿನಿಂದಲೂ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಈ ರಸವಿದ್ಯೆಯು ರಾಜಾಧಿರಾಜರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳೆಯಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಅನುವಾದದೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ರಸಕೌಮುದಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸಲು ನಾವು ತೆಗೆದುಕೊಂಡೆವು. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಗಾತ್ರದಿಂದ ಚಿಕ್ಕದಾದರೂ ವಿಷಯದಿಂದ ಬಹಳ ಮಹತ್ತರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಈಗಿನ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳೇ ರಾಜರು. ಅವರು ಈ ರಸವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ರಹಸ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲಿ, ಅನಂತರ ತಮ್ಮ ಸರ್ಕಾರವನ್ನು ಈ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ದುಡಿಯಲು ನಿರ್ಬಂಧಿಸಲಿ ! ಆಗಲೇ ಇಂತಹ ವಿದ್ಯೆಗಳು ನಶಿಸದೆ ಉಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ.

ಡಾ. ಕೆ.ವಿ. ರಾಮಪ್ರಿಯ
ಸಹಾಯಕ ಸಂಶೋಧಕ

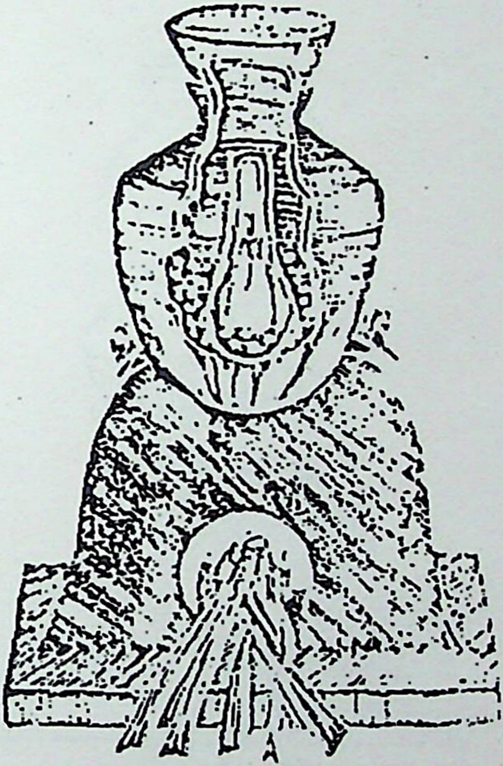
2

डोलायन्त्रम्

Śloka No.44, 109, 220

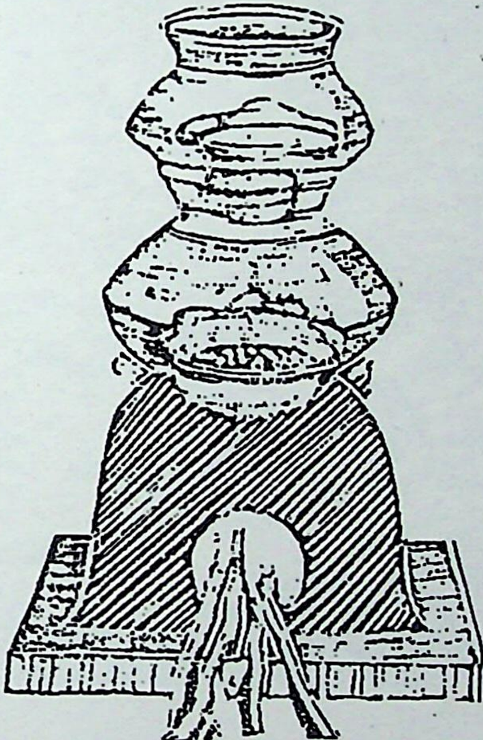

वालुकायन्त्रम्
Sloka No. 48, 66, 84, 183

विद्याधरयन्त्रम्

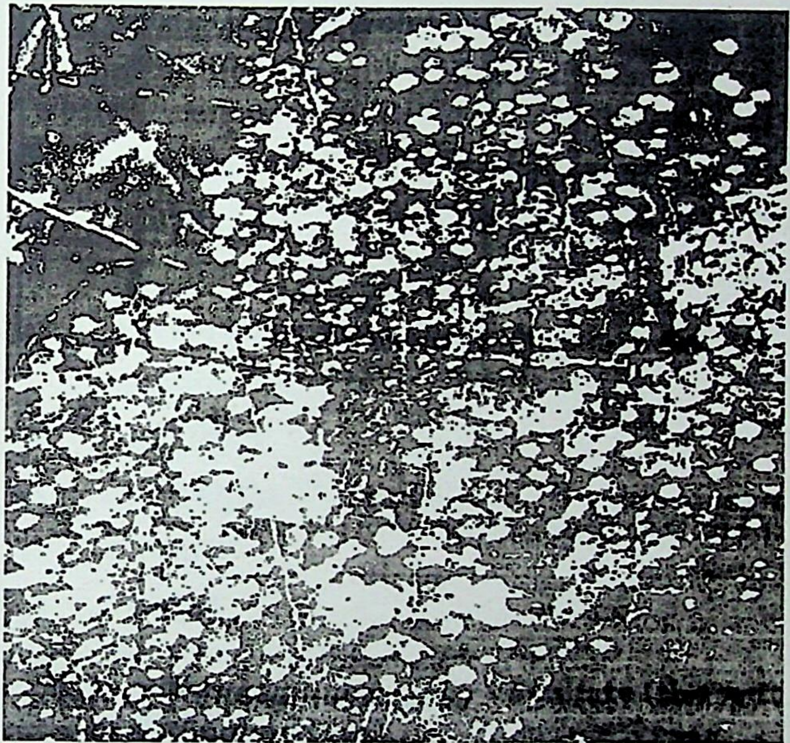
Sloka No. 37

38th Page Blank

राजवृक्षः (CASSIA FISTULA)

Sloka No. 69, 190

विषयानुक्रमणिका

रसकौमुदी
ज्ञानचन्द्रप्रणीता

रसोत्पत्यधिकारः

श्रीचन्द्रशेखर[1]मुनीश्वर[1]वंशजातः
सर्वज्ञचन्द्र इति विप्रकुलोत्तमोऽस्ति।
श्रीमन्त्रशब्दशिवलब्धवरप्रसादात्
श्रीमद्यतीन्द्रविबुदेन्द्रवरात्स तस्मात् ॥1 ॥

श्रीमन्त्रशब्दशिवलब्धवरप्रसादात् तस्मात् श्रीमद्यतीन्द्रविबुधेन्द्रवरात् सः श्रीचन्द्रशेखरमुनीश्वरवंशजातः सर्वज्ञचन्द्र इति विप्रकुलोत्तमोऽस्ति इत्यन्वयो भाव्यः। वैद्यग्रन्थत्वात्सर्वत्र काव्यव्याकरणादिदोषा न गणनीयाः। इदं समनन्तरश्लोकादौ स्पष्टम् । अत्र ज्ञानचन्द्र इत्येव ग्रन्थकर्तुर्नामेति पुष्पिकातः 'तृतीयश्लोकाच्च ज्ञायते। स एव 'सर्वज्ञचन्द्रः' इति यतिभङ्गपरिहारार्थमत्रोक्तः स्यात् ॥

---

1 ॠषीश्वर -दें

लोके [1]सर्वभिषङ्मनोहर[1]भिषक् [2]शास्त्रा[2]न्धकारापहा
गुर्वीगर्वमदान्धसर्वगदचोर[3]स्तोमर[3]वतात्तरा।
[4]श्रीमद्विश्वक[4]रूपदृग्विषजरा[5]जाल[5] [6]भ्रमघ्नं[6]क्रमा-
[7]द्दारि[7]द्रयाम्बुधि[8]तारिणीव[8] रसकौमुद्यक्षयं दीप्यते॥2॥

सर्वाणि रसशास्त्राणि विमृश्य रसकौमुदी।
ज्ञानचन्द्रेण रचिता संक्षेपेण महात्मना ॥3॥

कवेर्नाम ज्ञानचन्द्रः [9]तच्छास्त्रं[9] रसकौमुदी।
[10]अन्यैः[10] रसभिषक्शास्त्रप्रकारैः किं प्रयोजनम् ॥4॥

रसकौमुदी[11]शास्त्रं[11] लोकहितार्थं विविच्यते वक्ष्यामः।
*तद्देहलोहसिध्यै शरीरिणां सकलसिद्धशास्त्रोक्तम् ॥5॥

आदौ तावद्रसो[12]त्पत्तिं[12] [13]शुद्धिं[13] च लयाकारणम्।
तत्स्वरूपं च [14]तद्भेदान्[14] क्रमाद्वक्ष्यामि शृण्वताम् ॥6॥

---

* 'तदीह' इति स्यात्। आर्यास्कन्धकयोर्मिक्षणमतिस्त्यत्रे भाति ॥

---

1 सर्वभिषमनोहर - दे, सर्वाभीष्ट - ना 2 शास्त - दे 3 स्तोमरा - दे
4 सर्पद्विखक - दे, ना 5 जार - दे 6 भ्रमघ्न - दे 7 दारि - दे 8 तारणी- द
9 तचात्र - दे 10 अस्य - दे, ना 11 शास्त्र - ना 12 त्पत्तिः-ना 13 सिद्धिं- दे
14 तद्भेदाः - ना

*तस्मिन् काले पुरा [1]कामस्तत्सामर्थ्या[1]त्समुद्यतः।
व्रह्म[2]विष्णु[2]शिवत्मेषु प्रयोगं कुरुते क्रमात् ॥ 7 ॥

ईश्वरः सर्व[3]लोकेशास्तेषां[3] ¢[4]कामाधि[4]काधिकः[4]।
[5]मोहिनीनां[5] प्रभावेन [6]स देव्यां[6] रमते भृशम् ॥ 8 ॥

निरन्तरं महागाढरत्या वीर्यो[7]द्भवोऽ भवत्[7]।
जगदापूरितं तेन महाप्रलयकालवत् ॥ 9 ॥

सूर्येन्दुतारकादिनामुदयास्तं विना जमत्।
**[8]आधिभूतं[8] [9]जगत्सर्वं[9] मातरं शिशुवद्विना ॥ 10 ॥

तस्माल्लम्बोदराद्याश्च कुमाराः [10]शक्तय[10]स्तथा।
$रुद्रभूवं सदा [11]भूमिस्तदा[11]संपीडिताऽभवत् ॥ 11 ॥

---

* रसोत्पत्तिप्रकारं पुराणप्रक्रियया वर्णयितुमुपक्रमते तस्मिन्नित्यादि ॥
¢ मन्मथोपेक्ष्या अत्यन्तमुत्कृष्ट ईश्वर इति भावः ॥
** जगत्सर्वं मातरं विना शिशुवत् अधिभूतम् अधिग्रस्तमभूदित्यर्थः ॥
$ रुद्रभूतम्=रुद्रमयं भूतं जगत्। तद्वीर्यं वेदुमक्षमाभूमिः संपीडिता अभवत्॥

---

1 कामः तेसामर्थ्या - दे 2 विष्णुः - ना 3 लोकेशःतेषां-दे 4 कोधिकः - ना
5 मोहितानां - दे 6 स्वदेव्यां - दे 7 द्रवो भवत् - दे 8 आदिभूतं - ना
9 जगत्स्तर्वं - ना 10 शक्तयः - ना 11 भूमिर्भार - दे

*[1]अघोषयंस्तदा[1] ब्रह्मविष्ण**रुद्रेन्द्रदेवताः।
महाश्चर्यगताः [2]सर्वे[2] मुनयोऽमित[3]तेजसः[3] ॥ 12 ॥

†विरिञ्चिं प्रति गच्छन्ति तत्र चाक्रोशयन्ति ते।
††[4]साचार[4]सर्वधर्मांश्च परित्यज्याद्भुतं गताः ॥ 13 ॥

$सोऽपि कामान्धकाराब्धि[5]मग्नोऽजः[5] [6]सतीसोदरः[6]।
एतत् कामान्धकार्यं न जानामीति वचोऽब्रवीत् ॥ 14 ॥

श्रुत्वा तदीरितं वाक्यं एतत्ते मुनिपुङ्गवाः।
तत्सानै (?) र्वासवं वाणी निवसत्परिते विधिः ॥15॥

ततो विष्णुं समागत्य ततः सर्वमुनीश्वराः।
[7]सक्रोधा[7]स्तत्र तिष्ठन्ति यस्य [8]चापि[8] रसं विना ॥ 16 ॥

---

* अघोषयन् - आक्रन्दन्नित्यर्थः ॥
** रुद्रोऽयमीश्वरातिरिक्तोऽवरः ॥
† विरिञ्चिम् = जगत्पतिम्
†† आचारसहितान् सर्वधर्मांश्च परित्यज्येत्यर्थः ॥
$ सोऽपि = जगत्पतिरपि ॥ सतीसोदरः = पार्वती
भ्राता = विष्णुः। 'न जानामि' इति वचोऽब्रवीत् ॥

---

1 अघोवयंसदा - ना 2 सर्वा - ना. 3 चेतसः - दे 4 साचारः - न 5 र्मग्नोजः-ना
6 सनिरोदरः - दे 7 क्रोध - दे 8 चाप - दे

यन्निमित्तमिदं कार्यं [1]जगत्क्षोभ[1]मुदीरितम्।
ज्ञानदुष्टातुरं ज्ञात्वा [2]त्वं[2] रुद्र [3]त्वदित[3]स्तथा ॥ 17 ॥

स्वशरीरार्द्धनारीति [4]अशरीरी[4] भवत्विति।
स्वशरीरार्द्ध[5]हानित्वा[5]त्पार्वत्या पार्वतीप्रियः ॥ 18 ॥

तथैव बुद्धौ ज्ञानेन निर्गत्याथ सविस्मयः।
जगदापूरितं वीर्यं पाताले तत्र तत्र च ॥ 19 ॥

स्थापयत्यदितिः सर्वे मुनयः सर्वदेवताः।
ब्रह्मानन्दगताः [6]सर्वे[6] [7]मातृ[7]वत्पूर्ववज्जगत् ॥ 20 ॥

इति रसोत्पत्यधिकारः

रसशुद्धिः

[8]त्रिमूर्त्या[8]त्मक [9]रूपोऽयं[9] सर्वदोषविवर्जितः।
[10]रसः[10] सोऽमृततुल्याख्यः सर्वरोगहरोऽ[11]भवत्[11] ॥ 21 ॥

---

1 जगत्काल - ना 2 तं - दे 3 मरित - दे, ना 4 अशरिरि - दे 5 हारित्वा - ना
6 सर्वो-ना 7 माभव - दे 8 त्रिमूर्या-दे 9 स्वरूपेण-ना 10 रस-दे 11 भवेत्-ना

*दोषाविहीनकः सूतः सर्व[1]रोगकरो[1] भवेत्।
सोऽपि वैद्यो विदग्धोऽपि [2]दोषहा[2]न्यास्पदो भवेत् ॥ 22 ॥

उड्डीनत्वं च कौटिल्यमनावर्त्तं च सङ्करम्।
षण्डत्वं वह्निकारित्वं समलत्वं गुरुत्वता ॥ 23 ॥

सविषं पञ्च सूतस्य नव [3]दोषाः[3] प्रकीर्त्तिताः।
उड्डीने [4]शूलदोषः[4] स्यात्कौटिल्ये स्यात्कपालरुक् ॥ 24 ॥

अनावर्ते [5]भ्रमोद्वेगः[5] [6]सङ्करे[6] दोष[7]सञ्चयः[7]।
[8]षण्डत्वे[8] स्यादसन्तानो वह्निर्दाहादिकुष्टकृत् ॥ 25 ॥

[9]मलत्वे[9] वान्तिच्छर्दादिमहोदर[10]गदानु[10] [11]रूद्[11]।
गुरुत्वे जाड्यमूर्च्छास्या[12]द्विषे[12] मृत्यु (क्षयो) भवेत् ॥ 26 ॥

---

*दोषाविहीनकः = दोषेण अवर्जितः। सूत इति रसस्य नाम। 'रसः सूतश्च पारदे' (अम वैश्य - द्वि IX 692) इत्यमरः । "रसेन्द्रः पारदः सूतः सूतराजश्च सूतकः । शिवतेजो रसः सप्त नामान्येवं रसस्य तु।।" इति रसेन्द्रसारसंग्रहः । दोषहान्यास्पदः दोषारपदः हान्यास्पदश्च ॥

1 रोगहरो - ना 2 दोवह - ना 3 दोषा - ना 4 दोषशूलः - दे 5 भवोद्वेगः - ना 6 सङ्करो - ना 7 सचयम् - दे 8 षण्डत्व - ना 9 मलत्वै - दे 10 गदान् - दे 11 गदः - दे, रुद - ना 12 द्विष - ना

यथा लोहे तथा देहे गुणावगुणसङ्करः।
तथा सूतनस्य सुद्यर्थं नव कर्म समीर्यते ॥ 27 ॥

*मर्दनोत्थापने तस्य पातर्न चैव दीपनम्।
जारणं [1]मारणं[1] ग्रासप्रधानं रञ्चनं तथा ॥ 28 ॥

क्रामणं चैव सर्वेषां [2]देहिना[2]मुपयो[3]गतः[3]।
मर्दनादेव नैर्मल्यमुत्थापनाल्लघुर्भवेत् ॥ 29 ॥

पातनादेव चाञ्चल्यं [4]हरेत्सृष्टि[4]रसायनम्।
दीपनान्मुखतेजस्वी जारणा[5]न्निर्मलो[5] भवेत् ॥ 30 ॥

सारणा[6]दक्षयो[6] भूत्वा लोहग्रासमुखो भवेत्
ईदृग्विधरसो देहलोहसिद्धेकरः परः।
रञ्जनात्सर्व[7]रोगघ्नः[7] क्रमणोद्वेधको भवेत्
ईदृग्विधरसाद्देहलोहसिद्धिकरं परम् ॥ 31 ॥

इति रसशुद्धिः

* 'पातनम्' इति स्यादुत्तरानुसारात् ॥ (श्लो 10)

---

1 मरणं - न 2 देहिना - ना 3 गता - दे 4 हरेत्सृद्धि - ना 5 निर्मलो - ना
6 दक्षये - ना 7 दोषघ्नः - ना

रससंस्कारः

मर्दनविधिः

त्रिक्षारं पञ्चलवणं नवसारं च चित्रक्रम्।
त्रिकटुत्रिफलोन्मत्तरजनीगुडसर्षपम् ॥ 32 ॥

एतत्सर्वं रसेन्द्रस्य त्रिंशांशं निक्षिपेत्समम्।
शृङ्गि[1]बेर[1]रसेनापि कुमारी[2]स्वरसेन[2] च ॥ 33 ॥

त्रिदिनं मर्दयेत्सूत[3]मातपे[3] निक्षिपेद्दृढम्।
नवदोषविनिर्मुक्तो निर्मलो जायते रसः ॥ 34 ॥

इति मर्दनविधिः

उत्थापनविधिः

कुमारीत्रिफलाचित्रैर्मलं वह्निविषं क्रमात्।
क्षारं द्वयेन कौटिल्यं [4]लवणेन निवर्त्तकम्[4] ॥ 35 ॥

सङ्करं नवसारेण उन्मत्तेन तथोड्डिनम्।
गुरुत्वं [5]त्रिकटुर्हन्ति[5] रजनीगुडसर्षपैः ॥ 36 ॥

---

1 वेर-ना 2 स्वररसेन-दे 3 जातपे-ना 4 लवणैरनिवर्त्तकम-दे लवणेनतुकर्तरम्-ना
5 त्रिकुटेनैव - दे

षण्डत्वं च क्रमादेव नवदोषान् विनाशयेत्।
*भाण्डद्वयकृते यत्ने लोहविद्याधराह्वयम् ॥ 37 ॥

सूतं चतुष्पलं तस्य द्विगुणं लवणं क्षिपेत्।
[1]जम्बीरजं रसं[1] योज्यं निक्षिपे[2]द्वज्रमृत्स्नया[2] ॥ 38 ॥

तत्सन्धिबन्धनं कृत्वा त्रिदिनं पाचयेच्छनैः।
तेनैवोर्ध्वगतः सूतः पुनरुज्जीवनायते ॥ 39 ॥

इति उत्थापनाविधिः

पातनविधिः

पाठाकरञ्जस्व[3]रसैः[3] संमर्द्य च रसं पुनः।
कृष्णोन्मत्तरसं पूर्य दिनमेकं तु पाचयेत्।
अधः पतति तत्सूतो जायते हेमरूपवत् ॥ 40 ॥

इति पातनविधिः

---

* विद्याधरयन्त्रस्वरूपं सचित्रं रसेन्द्रसारसंग्रहाख्ये ग्रन्थे प्रदर्शितम् ॥

---

1 विम्बीरसं प्रस्थामात्रं - दे 2 द्वज्रिमृत्सया - दे 3 रसै - ना

पाचनविधिः

क्षाराम्ललवणक्षौद्र ब्रह्मदण्डीय[1]शिग्रुकैः[1] ।
चण्डलीराजिकाभूर्जटण्कणैश्च समायुतम् ॥ 41 ॥

रसं संमर्थवस्त्रेण बध्वा, [2]पोटलिकां[2] ततः ।
*[3]यावनाला[3]रनालेन क्षिस्वा पोटलिकां[4]पचेत्[4] ॥ 42 ॥

इति पाचनविधिः

जारणम्

निर्गुण्डीबृहतीवासारसपूरितभाण्डके ।
रसं क्षिस्वा दशदिनं भूतले स्थाप्य चोद्धरेत् ।।
किञ्चित्क्षणं निरीक्षेत सदा चलति सूतकः ॥ 43 ॥

इति जारणम्

---

*यावनाल इति शब्दः किमर्थक इति न ज्ञायते।— संपादकः

---

1 शिगृकैः - दे शिघुजैः-ना 2 पोटिलिका-दे 3 यावंनारा - ना 4 क्षिपेत् - दे

ग्रासप्रधानम्

*गन्धकाभ्रकतैलेन [1]ढोला[1]यन्त्रे विपाचयेत् ।
काचपात्रे रसं स्थाप्य लोहपात्रे विनिक्षिपेत् ॥ 44 ॥

रञ्जनविधिः

द्विगुणं गन्धकं चैव हिङ्गुलं च चतुर्गुणम् ।
पञ्चभागमनःशैलं षडङ्गं च सुवर्चलम् ॥ 45 ॥

एतत्समाभ्रकं क्षिप्त्वा हंसपादीरसेन च ।
ताम्बूलीस्वरसेनापि [2]वासा[2]गो[3]क्षीरिका[3]रसैः ॥ 46 ॥

एतत्सर्वं विमर्द्याथ काचकुप्यां विनिक्षिपेत् ।
वज्रमृत्स्ना[4]सुसंमिश्रं[4] पटैराच्छाद्य सर्वशः ॥ 47 ॥

**वालुकायन्त्रमार्गेण पचेत् द्वादशयामकम् ।
रक्तवर्णो भवे[5]त्सूतः[5] उदयादित्यसन्निभः ॥ 48 ॥

इति रञ्जनविधिः

---

* ढोलायन्त्रं रसेन्द्रसारसंग्रहे सचित्रं प्रदर्शितम् ॥
** वालुकायन्त्रं रसेन्द्रसारसंग्रहे सचित्रं प्रदर्शितम् ॥

---

1 दोला - दे 2 वाशा - ना 3 गोरक्षिका - दे 4 तुसंमिश्रं - ना 5 त्सूत - दे

सर्वलोहशुद्धिः

सर्वेषां लोहजालानां पाषाणानां विशुद्धये ।
[1]एकैक[1] सुलभं मार्गं वक्ष्ये गन्धाभ्रकं विना ॥ 49 ॥

[2]आम्ल[2]क्षाररवि[3]क्षीरैः[3] स्नुहीदुग्धसमन्वितैः ।
धत्तूरचित्रत्रिफलास्वरसैर्गोजलान्वितैः ॥ 50 ॥
अग्नौ पुनः पुनः पाच्यं सप्तवाराणि ढालयेत् ।।

इति सर्वलोहशुद्धिः

[4]नव[4]पाषाणशुद्धिः

कुमारी मेघना[5]दि च[5] त्रिकटुत्रि[6]फलानि च[6] ॥ 51 ॥
कूष्माण्डकदली[7]शिग्र[7]गुञ्जासोमार्क[8]जारसाः[8] ।

पञ्चतत्व[9]ञ्जन[9]पुष्पाणि कञ्जाद्रुमद्रुमेन्द्रकाः ॥ 52 ॥

[10]एतेषां[10] स्वरसे सम्यक् भावयेदेकविंशतिः ।

इति नवपाषाणशुद्धिः

---

1 एकैकं - दे 2 अम्मल-दे, ना 3 क्षीर-दे 4 सर्व-दे 5 दादि-दे 6 फलान्वितैः-ना
7 शिगृ - दे, शुधु -ना 8 रारसः - दे 9 जुनि - दे 10 येतेषां - दे

गन्धकशुद्धिः

शृङ्गीकुमारीस्वरसमारनालादिपूर्वकम् ।
भाण्डवक्तं पुटं रुध्वा गन्धचूर्णं विनिक्षिपेत् ।
पुनर्भाण्डं तथाच्छाद्य पुटं दत्त्वा ततः परम् ॥ 53 ॥

स्वाङ्ग[1]शीतल[1] [2]मुद्धृत्य[2] [3]पुनरुद्धृत्य शुद्धये[3] ।
[4]पश्चा[4]त्पुन[5]र्नवाक्षीरै[5] [6]आज्येन[6] च शोधयेत् ॥ 54 ॥

इति गन्धकशुद्धिः

अभ्रकशुद्धिः

पीतकृष्णाभ्रकं सम्यक् [7]गोक्षीरैर्भावयेद्दृढम्[7] ।
सर्वदोषविनिर्मुक्तो रसायनकरो भवेत् ॥ 55 ॥

इति अभ्रकशुद्धिः

---

1 सीतल - ना 2 कं कृत्वा - दे 3 पुनः पुनः सुशुद्धये - ना 4 पञ्चा - दे
5 र्गवांक्षीरै - दे 6 राज्येन च - दे, जाड्येनैव - ना 7 भावयेद्गोजलान्वितैः - ना

सर्वपाषाणसत्त्वपातनम्

उदुम्बरवटाश्वत्थन्यग्रोधार्क[1]स्नुहिद्रुमाः[1]।
[2]कुरुण्टिका[2]क्षीरकर्णी कण्टकी च सुगन्धिका ॥ 56 ॥

[3]एतेषां[3] सर्ववृक्षाणां क्षीरैर्बहु विभावयेत्।
एकविंशतिवारं तु एकैकं भावयेन्मुहुः ॥ 57 ॥

क्षीरकन्दं कण्युकन्दं रम्भाकन्दं च सूरणम् ।
गुडु[4]गुग्गुल[4]ङ्गुञ्जाज्यमधुटङ्कणसंयुतम् ॥ 58 ॥

[5]संमर्द्याञ्जनतुल्या[5] च विशाला चान्ध्रमूषके ।
अधरोत्तरकं क्षिप्त्वा पाषाणं [6]चान्ध्र[6]येत्ततः ॥ 59 ॥

पटुमृत्तिकसंयुक्तं सप्तवाराणि कारयेत् ।
ध्मातं गाढं खराङ्गारैः काचबद्धमयं ततः ॥ 60 ॥

---

1 स्नुहिद्रमुमाः - दे 2 कुरुटिका - दे 3 यतेषां - दे 4 गुग्गुलु - दे 5 संमदर्थां चेन तुल्या - ना 6 चान्ध - दे

*[1]स्वाङ्ग[1]शीतलकं कृत्वा उद्धृत्य च निरीक्षयेत् ।
सर्वतः सूक्ष्मरूपाणि [2]दृश्यन्ते[2] मौक्तिका यथा ॥ 61 ॥

सर्वपाषाणसत्त्वानि [3]पतन्ती[3]दृग्विधं भवेत्।

इति सर्वपाषाणसत्त्वपातनम्

पाषाणवज्रलोहाभ्रकद्रुतिप्रकारः

पाषाणवज्ररत्नानां सर्वलोहाभ्रकादिनाम् ॥ 62 ॥

[4]द्रुति[4]रूपं प्रवक्ष्यामि [5]मार्गमेकं समर्थकम्[5]।
पूर्वोक्तोदुम्बरादीनां क्षीरैः सम्भावयेन्मुहुः ॥ 63 ॥

एकविंशतिवारं [6]तु[6] कृत्वा सूर्यपुटे [7]पचेत्[7] ।
क्षीरकन्द[8]द्वयं[8] चैव सूरणं पञ्चमित्रकम् ॥ 64 ॥

मांसभेद्यश्मभेदी च टङ्कणं नवसारकम् ।
सूचिकारं च पञ्चैतत् क्षिप्त्वा षोडशभागिकम् ॥ 65 ॥

---

* स्वस्याङ्गं यावच्छीतलम्, तावदित्यर्थः। (Body temperature)

---

1 साङ्ग - ना 2 दृश्यते - दे 3 पतन्ति - दे 4 धृति - ना 5 मासमर्मकपूर्वकम्-ना
6 तत् - दे 7 क्षिपेत् - दे 8 त्रयं - दे

[1]मातुलङ्गा[1]म्लदाडिम्बजम्बीरचणकाम्लकैः।
कृत्वान्ध्र[2]मूषायां[2] स्थाप्य वालुकायन्त्रके पचेत् ॥66॥

[3]बालाग्नि[3]ना पचेत्सम्यक् शनैश्च घटिकात्रयम्।
पश्चा[4]द्दर्शित[4]मुद्धृत्य द्रुतिस्तिष्ठति सूतवत्।
अनेनैवप्रकारेण कुरुते गगनादिकान् ॥67॥

इति पाषाणवज्रलोहाभ्रकद्रुतिप्रकारः

सर्वलोहमारणम्

शरावे नागवङ्गौ च [5]रसकं[5] प्रक्षिपेत्तथा।
ध्मात्त्वा चिरं द्रवीभूतं [6]तदूर्ध्वं[6] च मुहुर्मुहुः ॥68॥

राजवृक्ष[7]त्वचा[7]चूर्णं विकिरेत न मर्द्दयेत्।
इत्थं मुहुश्चिरं कुर्वन् त्रिलोहं भस्म जायते ॥69॥

गन्धकं च मनःशैलं हिङ्गुलं च रसं समम्।
मातुलङ्गाम्लजम्बीररसैः संमर्द्य तेन तत् ॥70॥

---

1 मातुलुङ्ग - दे 2 मूषया - दे, मुषयां - ना 3 बालाग्निं - दे 4 द्दर्सन - ना
5 धृति - ना 6 सासिकं - ना 7 तद्दूध्वं - ना

[1]शुध्वायो[1]हेमतारादिकांस्यपत्राणि लेपयेत् ।
इत्थं मुहुः सप्तवारं लेपयेदातपे क्षिपेत् ॥ 71 ॥

मूषाया[2]मथ[2] संस्थाप्य तत्पात्राण्यधरोत्तरम् ।
सम्यक् [3]तदान्ध्रणं[3] कृत्वा [4]पुट[4]येत्सप्तवारकम् ॥ 72 ॥

[5]स्वाङ्ग[5]शीतल[6]मुद्धृत्य[6] तस्मा[7]त्तदुधृतं[7] [8]ध्रुवम्[8] ।
इत्थं हि सर्वलोहानां मारणं क्रियतामिदम् ॥ 73 ॥

इति सर्वलोहमारणप्रकारः

अभ्रकमारणम्

व्योमपत्राणि सौवीरमार्कवस्वरसे[9]क्षिपेत्[9] ।
त्रिदिनानि ततः क्षिप्त्वा वस्त्रे [10]व्रीह्याभि[10]मर्दयेत् ॥ 74 ॥

तद्गृहीत्वा स्नुहिक्षीरैर्वासानिर्गुण्डिकारसैः ।
वटार्कक्षीरधत्तूर[11]रसैः[11] [12]संमर्द[12]ये[13]त्ततः[13] ॥ 75 ॥

---

1 शुल्बायो - दे 2 मध्य - ना 3 तदन्ध्रणं - दे 4 पुटे - दे 5 साङ्ग - ना 6 मुधृत्य - दे 7 तदु - दे 8 धृवम् - दे, ना 9 क्षीपत् - दे 10 व्रीद्याभि - दे, ना 11 रसै - दे 12 समर्द्य - दे 13 तत्पुनः - दे

क्रमात्सप्तपुटं कृत्वा [1]सिन्दूरं[1] [2]म्रियते[2] [3]ध्रुवम्[3] ।
वटमूलस्य च क्वाथैस्ताम्बूलीपत्र[4]सारतः[4] ॥ 76 ॥

[5]वासा[5]मत्स्याक्षिकाभ्यां च मीनाक्ष्या च कटिल्लया ।
पयसा वटवृक्षस्य [6]मर्दितं[6] पुटितं घनम् ॥ 77 ॥

भवेद्विंशतिवारेण सिन्दूरं रुचिरं भवेत् ।
[7][अभ्रकस्य भवत्येवं मारणं हि सूदुर्लभम् ॥ 78 ॥][7]

इति अभ्रकमारणम्

वज्रमारणम्

मेषमत्कुण [8]स्त्केन[8] भावयेदे[9]कविंशति[9] ।
मुहुः सूर्य[10]पुटे[10] स्थाप्य पश्चा[11]न्नागार्ज्जुनी[11]रसैः ॥ 79 ॥

वज्रतुण्डाख्यजन्तोश्च जठरे स्थाप्य वज्रकम् ।
[12]मल[12]पञ्चकसंयुक्तं निक्षिपेद्वज्र[13]मूषके[13] ॥ 80 ॥

---

1 सिन्धूरं - ना 2 मृयते - ना 3 ध्रुवम् - दे 4 सारसः - ना 5 वाशा - ना 6 मार्द्दितं - दे 7 अयं कुण्डलितो भागाः दे प्रतौ नास्ति। 8 रक्तेण - ना 9 विंशतिः - ना 10 पुटं - ना 11 नागार्ज्जुनी - ना 12 मलं-ना 13 मृत्स्नया - ना

पार्श्वे[1]मृदान्ध्रयित्वा तु[1] महागजपुटे दहेत् ।
भस्मीभवति तद्वज्रं [2]स्वाङ्गशीतल[2]मुद्धरेत् ॥ 81 ॥

इति वज्रमारणम्

सूतविचित्रमारणप्रकारः

[3][विचित्रसूतभस्मं च मारणं तु वदाम्यहम्][3]
सिद्धमूलिकनामाख्यमूलिकास्वरसेन च
सूतं त्रिवारं संमर्द्य निक्षिपेल्लोहपात्रके ॥ 82 ॥

ध्माते तु सुलभं भस्म जायते घटिका[4]द्वये[4] ।
गन्धकं सूततुल्यं च क्षिप्त्वा तन्मूलिकारसैः ॥ 83 ॥

रक्तमण्डल[5]धत्तूररसैः[5] संमर्द्य निक्षिपेत् ।
वालुकायन्त्रमार्गेण काचकुप्यां [6]तु [6]पाचयेत् ॥ 84 ॥

[7]दिनार्धे[7] नयनानन्दं [8]सिन्दूरं[8] भवति [9]ध्रुवम्[9] ।
तन्मूलिकारसेनैव नील[10]भृङ्गी[10]रसेन च ॥ 85 ॥

---

1 मृदां ध्रयित्वाथ - दे 2 साङ्गसीतल - ना 3 अयं कुण्डलितो भागः दे प्रतौ नास्ति
4 द्धके - दे 5 दत्तूरमसैः - दे, ना 6 दिनार्द्धे - दे 7 सिन्धूरं - ना 8 धृवम् - दे
9 भृङ्ग - ना

कृष्णवर्णत्वमायाति सूतो जम्बूफलोदयः ।
तन्मूलिकारसेनैव [1]वासायाः स्व[1]रसेन च ॥ 86 ॥

पीतवर्णं भवेद्भस्म [2]यामार्द्धे[2] सुमनोहरम् ।
तन्मूलिकारसेनैव कृष्णोन्मत्तरसेन च ॥ 87 ॥

श्मामवर्णं भवेद्भस्म [3]यामार्धे[3] सुमनोहरम् ।
तन्मूलिकारसेनैव जम्बूमूलरसेन च ॥ 88 ॥

मर्दयेत्सूतराजेन्द्रं [4]कर्बुरं[4] भवति क्षणात् ।
श्वेतवर्णं [5]ज्वरं घ्नन्ति[5] रक्तवर्णं त्रिदोषनुत् ॥ 89 ॥

पीतवर्णं हरेत्कुष्ठं श्यामलं सर्वदोषनुत् ।
कृष्णवर्णं मनुष्याणां सेवया देहसिद्धिदम् ॥ 90 ॥

[6]कर्बुरं[6] [7]वृष्य[7]कारि [8]स्याद[8]भीष्टगुणदं भवेत् ।

इति पारदविचित्रमारणप्रकारः

---

1 वासयास्व - दे, ना 2 यामार्धं - ना 3 यामार्ध - ना 4 कर्बुरं - दे
5 ज्वरन्घं च - दे 6 कर्बूरं - दे 7 रुष्य - ना 8 स्याअ - ना

*सिद्धपूजाविधिप्रकारः

अथ वक्ष्यामि सूतस्य [1]सिद्ध[1]पूजाविधिक्रमम् ॥ 91 ॥

शुक्लपक्षे त्वशून्ये च सुमुहूर्ते शुभे दिने ।
एकान्ते भूगृहे शुद्धे दृष्ट्वा कर्म समा[2]चरेत्[2] ॥ 92 ॥

सम्यग्जितेन्द्रियो भूत्वा दन्तधावनपूर्वकम् ।
कृत्वा तु मङ्गलस्नानं शुचिर्भूत्वोपवासकम् ॥ 93 ॥

अधः[3]शायी[3] ब्रह्मचर्यो [4]नियमेन[4] समाचरेत् ।
गृहमध्ये विरच्यादौ सहस्रदलपद्मकम् ॥ 94 ॥

प्रागाद्यष्टदिशास्वस्य पद्मान्यष्टदलानि च ।
[5]पृथक्[5] [6]प्रदेशे[6] पद्मानि नवाष्टदलसंयुतम् ॥ 95 ॥

सहस्रदल[7]पद्मोर्ध्वं[7] रसं शुद्धं च निक्षिपेत् ।
अष्टदिक्[8]सर्वपद्मोर्ध्वं[8] [9]उपवेश्या[9]ष्टसिद्धकान् ॥ 96 ॥

---

* सिद्धस्य सूतस्य = पारदस्य पूजाप्रकारः इत्यर्थः ।।

---

1 सिधि - ना 2 रभेत् - दे 3 शयी - ना 4 नियमेकः - दे, ना 5 प्रथक् - दे
6 प्रदेशो - दे 7 पद्मोर्द्ध - दे, पाद्मोर्व - ना 8 सर्वतश्चोर्ध्वं - ना 9 उपवेस्त्या - दे

नवनाथान् सिद्धरूपान् [1]नवदुर्गांश्च [2]ताः[2] स्त्रियः ।
कृत्वार्घ्य[3]पात्रं[3] सौगन्धिं गन्धपूष्पैर्मनोहरैः ॥ 97 ॥

धूप[4]दीपै[4]रलंकृत्य दिव्यवस्त्रैः प्रपूजयेत् ।
[5]दिव्यान्नै[5]र्मधु[6]मांसैश्च[6] प्रीणयित्वा च [7]ता नरः[7] ॥ 98 ॥

नमस्कृत्य स्वयं [8]तेषां[8] तासां [9]चानुज्ञयाऽऽचरेत्[9] ।
अथवा बुद्धिहीनोऽपि तूष्णीं भोजनमाचरेत् ।
सोऽपि शीघ्रं मृतिं गत्वा तस्य वंशक्षयो भवेत् ॥ 99 ॥

इति सिद्धपूजाविधिक्रमः

इष्टार्थसिद्धिगुटिकाप्रकारः

अङ्कोलार्कपला[10]शादिः[10] कण्टकीगिरिकर्णिका ।
सुरदाली च गुञ्जा च क्षुद्रालर्क[11]पुन[11]र्नवाः ॥ 100 ॥

एते दशद्रुमाः[12]श्वेताः[12] केसराः श्वेतपुष्पिकाः ।
तेषां तुल्यानि बीजानि चूर्णी[13]कृत्याति[13]सूक्ष्मकम् ॥ 101 ॥

---

1 नवदुर्गा - दे 2 ता - ना 3 पात्र - दे 4 दीपे - दे 5 दिव्यां नै - ना 6 पानैश्च - ना 7 ताम्नरः - दे 8 तेष्यां - ना 9 चानुयाचरेत् - दे 10 शादि - दे, ना 11 पुना - दे, ना 12 श्वेता - दे, ना 13 कृत्यादि - दे

तन्मूलत्वग्रसेनैव अजक्षीरेण भावयेत् ।
तैलमर्कपुटेनैव [1]उद्धृत्य[1] बहु सङ्ग्रहेत् ॥ 102 ॥

शुद्धसूतं [2]पलं[2]त्वे[3]कं[3] तैलं तत्तुल्यमात्रकम् ।
अधरोत्तरकं कृत्वा वज्रमूषान्तरे क्षिपेत् ॥ 103 ॥

ध्मात्वा मुहूर्त्तमात्रेण [4]बद्धो[4] भवति तद्रसः ।
अनेन सर्व[5]पाषाणाः[5] रागबद्धत्व[6]माप्नुयुः[6] ॥ 104 ॥

इष्टार्थसिद्धिगुटिका[7]नाम्ना[7] लोके [8]प्रकीर्त्तिता[8] ।
[9]एता[9]मेव जलोत्पन्नं [10]नरतैलेन[10] [11]पाचयेत्[11] ॥ 105 ॥

निक्षिपेद्वाचि यो धीमान् देवैरपि न दृश्यते ।
[12]जललो[12]हाग्निशुक्लादिवाचास्तम्भं करोति च ॥ 106 ॥

कृष्णगोक्षीरसारेण पक्त्वा [13]वाचि त्वहर्निशम्[13] ।
तत्सारसेवया देहसिद्धिर्मासत्रयाद्भवेत् ॥ 107 ॥

आयुष्यवृष्यसन्तान[14]तेजो[14]बलकरो भवेत् ।
षण्मासप्तसेवया नित्यं जरामरणवर्जितः ॥ 108 ॥

---

1 उधृत्य - दे, ना 2 पल - ना 3 स्त्वेकं - दे, ना 4 बद्धं - ना 5 पाषाणां - दे
6 माप्नुयात - ना 7 लोके - ना 8 प्रतिष्ठितः - ना 9 येता - दे 10 नटलेन - दे
11 विपाचयेत् - ना 12 जललौ - ना 13 वाचीयहर्निशम् - ना 14 तेजे - दे

[1]गरुत्मत्पक्षि[1]तैलेन [2]डोला[2]यन्त्रेण पाचयेत् ।
निक्षिपेन्मस्तके लोके वश्यं भवति [3]तद्ध्रुवम्[3] ॥109॥

हस्ते वा कर्षणं वाचि सारस्वतकरो भवेत् ।
[4]यस्यासौ[4] गुटिकासिद्धिर्भवत्यस्य गृहेऽनिशम् ॥110॥

सर्वैश्वर्याणि तिष्ठन्ति तद्राज्यं सुस्थिरं भवेत् ।
भूतप्रेतपिशाचादिदुष्टग्रहनिवारणम् ॥111॥

सर्वारोग्यकरं तस्य कालमृत्युजयो भवेत् ।
इष्टार्थसिद्धिरस्य स्यात् कालमृत्युजयो भवेत् ॥112॥

ताम्रशुद्धिं ततः कृत्वा दत्तूरीरसभावनैः ।
तत्ताम्रस्पर्शमात्रेण जाम्बूनन्दमयो भवेत् ।
रस[5]स्पर्शन[5]मात्रेण रजतोऽपि भवेत्ततः ॥113॥

इति इष्टार्थसिद्धिगुटिकाप्रकारः

---

1 गुरत्मान् पक्षि - दे, ना 2 दोला - दे, ढोला - ना 3 हिंरुवम् - ना
4 यस्यास्यै - ना 5 स्पर्श - दे, ना

दीपनग्रासप्रकारः

[1]व्रह्म[1]दण्डी च चण्डालीचित्रमौर्व्यार्चि[2]कात्ययः[2] ।
द्विक्षारं तुत्थलवणं नवसारं समांशकम् ॥ 114 ॥

[3]मातुलङ्ग[3]रसैर्मद्यं बद्धः [4]स्याद[4]धरोत्तरम् ।
क्षिप्त्वा वह्नौ [5]शनैर्ध्मा[5]त्वा [6]स्वाङ्ग[6]शीतलमुद्धरेत् ॥ 115 ॥

तद्वदेव सप्तवारं कृत्वा मूषान्तरे क्षिपेत् ।
तद्दीपनमुखो भूत्वा क्षु[7]धार्तो[7] व्याघ्रवद्भवेत् ॥ 116 ॥

लोहजालसमुद्रस्य [8]वडवानल[8]वद्भवेत् ।
ततस्तस्य चतुर्थांशं ग्रासं दत्त्वा सुहाटकम् ॥ 117 ॥

भूसार[9]सुर[9]दंत्याश्च स्वरसं पूरयेन्मुहुः ।
आतपे याममात्रेण जीर्णं भवति हाटकम् ॥ 118 ॥

पुनस्तस्य तृतीयांशं ग्रासं दत्त्वा क्षणं ग्रसेत् ।
द्वितीयांशं [10]पुनः[10]स्वर्णं [11]दहते[11] च तथोत्तरम् ॥ 119 ॥

---

1 व्रह्मं - ना 2 कात्सचेत् - ना 3 मातुलुङ्ग - दे 4 स्याप्य - दे 5 शनैध्मा - ना
6 साङ्ग - ना 7 ध़ात्रो - दे, द्रार्तो - ना 8 बडबानल - ना 9 सारु - दे
10 पुन - ना 11 दधने - दे, दहत्य - ना

समांशं निक्षिपेदेवं ग्रासयित्वा [1]च[1] बुद्धिमान् ।
तदूर्ध्वं सर्वलोहानां क्रमं ज्ञात्वा विनि[2]र्द्दिशेत्[2] ॥ 120 ॥

प्रतिक्षणं प्रतिदिशेदधिकं दीपनं भवेत् ।
यथापलप्रमाणस्य रसबद्धस्य हाटकम् ॥ 121 ॥

सहस्रपलमादातुं ग्रासं चेद्यदि शक्तिमान् ।
तथा तस्य मुखं बद्धं क्षमो भवति दैविकम् ॥ 122 ॥

यदि वा तद्बद्धश्चेद[3]शक्यो[3] [4]धूर्जटि[4]रपि ।
कियन्ति लोहजालानि सन्ति सर्वाणि भूतले ।
[5]ग्रासं[5] दातुं [6]सुसम्पूर्णं[6] ब्रह्मा सम्यक् [7]स शक्यते[7] ॥ 123 ॥

इति दीपनग्रासप्रकारः

रसमुखबन्धप्रकारः

रसबन्धस्य मर्मातिगूढं वक्ष्यामि [8]गूढ[8]वान् ।
समन्त्रमुक्तमार्गेण गूढं तद्बद्धमाचरेत् ॥ 124 ॥

---

1 सु - ना 2 द्दिशोत् - दे 3 शक्त्यो - दे, शक्त्यौ - ना 4 धूर्जटै - ना
5 ग्रासन्द - ना 6 सम्पूर्णं - वा 7 शक्यते - ना 8 गूड - दे, ना

कृष्णगोरोचनं कृष्णसाररोचनमेव च ।
प्रथमार्त्तवजं रक्तं [1]गज[1]शुक्लचतुष्टयम् ॥ 125 ॥

एतत्सर्वं समांशं च स्त्रीस्तन्येन च मर्द्दयेत् ।
त्रिबिन्दुमात्रं तद्बद्धं मन्त्रयुक्तं प्रयोजयेत् ॥ 126 ॥

मन्त्रः —
ॐ घटघटायमहारसभैरवाय मुखं बन्ध
मुखं बन्ध सुभीटय सुभीटय हुं फट् स्वाहा ॥ 127 ॥

तमदृष्ट्वा तथा धीमान् प्रयोगं कुरुते क्षणात् ।
मुख[2]बन्ध[2]मवाप्नोति [3]रसेन्द्रः[3] [4]स्त्वक्षयो[4] भवेत् ॥ 128 ॥

तस्मिन् काले महाघोषो जायतेऽशनिपातवत् ।
तस्माज्जीवति यो मर्त्यः स ईश्वरसमो भवेत् ॥ 129 ॥

अथवा तद्भयं गत्वा मृतो भवति सो नरः ।
आदौ भैरवमाराध्य निर्विघ्नेन समापयेत् ॥ 130 ॥

महाभैरवमन्त्रेण कुर्याद्रक्षामथात्मनः।
यथा तन्मुख[5]बन्धः[5] [6]स्यात्तथा[6] क्षीरे विनिक्षिपेत् ॥ 131 ॥

---

1 गद - ना 2 बद्ध - ना 3 ससेन्द्रो - दे, ससेन्द्र - ना 4 सक्षयो - दे
5 बद्ध - ना 6 स्यातदा - ना

एकविंशतिवारेण गोक्षीराब्धिं पिबेच्च सा ।
[1]तदूर्ध्वं[1] निक्षिपेत्कूपे तटाके वा जलाशये ॥ 132 ॥

[2]तज्जला[2]नि च सर्वाणि सप्तरात्रेण सा पिबेत् ।
श्रीचन्दनं च कर्पूरं समांशं मेलयेज्जले ॥ 133 ॥

अहोरात्रं च संस्थाप्य कुर्वीत च सुरक्षितम् ।
गुटिकां तां विनोदाय मस्तके [3]क्षिप्य यो[3]नरः ॥ 134 ॥

भुञ्जत्यपार[4]मन्नं[4] च वडवानलवद्भवेत् ।
घुटिकायाश्च महिमा दैवैरपि[5]न शक्यते[5] ॥ 135 ॥

इति रसमुख[6]बन्ध[6]प्रकारः

[7]वेधा[7]मुखरसः

गन्धकाभ्रक[8]तैलेन ग्रासं[8] दत्त्वा सुबुद्धिमान् ।
पञ्च[9]साहस्र[9]वेधी च तारे नागे तथा भवेत् ॥ 136 ॥

अयस्ताम्रद्वयेऽर्धं च वङ्गं च द्वादशं भवेत् ।
अभ्रकस्य द्रुतिं सम्यक् मेलयित्वा रसेन च ॥ 137 ॥

---

1 तदूर्ध्वं - ना 2 तद्दज्ञलानि - ना 3 यो क्षिप्यने - ना 4 मनं - ना 5 नराद्यते - ना
6 बद्ध - दे, ना 7 वेदा - दे, ना 8 तैलं तद्ग्रासं - दे 9 सहस्र - दे

गुटिका साऽक्षयाख्या च [1]आवर्त्यान्ते[1] क्षयी भवेत् ।
तत्सारसेवया वाचि मेह[2]जालं[2] विनाशयेत् ॥ 138 ॥

तारग्रासं च कुरुते वङ्गताम्र[3]द्वयोर्द्धकम्[3] ।
सहस्रदशवेधी च शुद्ध[4]तारो[4] भवेत्पुनः ॥ 139 ॥

सहस्रवेधी पाषाणं माक्षिकं च मनःशिला ।
हिङ्गुलं तालकं चैव हरिद्राख्यं च गन्धकम् ॥ 140 ॥

एतत्सर्वं समं कृत्वा [5]मातुलङ्गा[5]म्ल[6]मर्दितम्[6] ।
चणप्रमाण[7]वटुकां[7] कृत्वा ग्रासं ददाति च ॥ 141 ॥

षट्त्रिंशत्पुटमात्रेण धूमवेधी भवेद्रसः ।
लोहसिद्धि[8]र्यथैवाभूद्[8] दे[9]ह[9]सिद्धिर्भवि[10]त्तथा[10] ॥ 142 ॥

इति वेधामुखरसप्रकारः

जगन्मोहनरसः

नवरत्नाष्टलोहानां भस्म सूतस्य भस्म च ।
कृत्वा [11]समांशं[11] तत्सर्वं मेलयित्वा विचक्षणः ॥ 143 ॥

---

1 अवत्यन्ते - ना 2 जलं - दे 3 येर्द्धगम् - ना 4 तारा - दे 5 मातुलुङ्ग - दे
6 मद्धितम् - ना 7 वटुका - दे 8 र्यथेथैव - ना 9 भूदेह - दे 10 त्तदा - ना
11 समाशं - दे, ना

तत्त्रिंशांशं विषं कुष्ठं [1]त्रिकटु[1] त्रिफला तथा ।
टङ्कणं गन्धकं चैव माक्षिकं च मनःशिला ॥ 144 ॥

एतत्सर्वं विनिक्षिप्य मर्दयेच्च करण्डके ।
तस्य सर्षपमात्रन्तु प्रयोगं कुरुते भिषक् ॥ 145 ॥

श्लेष्मज्वराणां भृङ्गस्य रसेन गुडसंयुतम् ।
पित्त[2]ज्वराणां[2] मैलेयरसं शर्करया[3]न्वितम्[3] ॥ 146 ॥

वातज्वराणां स्वरसैः नागवल्या दलस्य च ।
एकाहिकव्द्याहिकस्य भूधात्रिस्वरसेन च ॥ 147 ॥

त्र्याहिकस्याजदुग्धेन तथा चातुर्थिकस्य च ।
विषमाणां ज्वराणां च [4]निम्बपत्र[4] रसेन च ॥ 148 ॥

अभिघातस्य गोजिह्वारसेन मधुना सह ।
दोषज्वरस्य वासायाः [5]शिग्रु[5]मूल[6]रसेपि[6] च ॥ 149 ॥

तत्तन्निमित्तो[7]त्पन्नानां[7] ज्वराणां कण्टकीरसैः ।
त्रिदोषाणां च सर्वेषाम् [8]आर्द्रकस्य[8] रसेन च ॥ 150 ॥

---

1 विकटु - दे 2 ज्वराणा - दे, ना 3 न्वितः - ना 4 निम्बप - ना 5 शिगृ - दे, शिघु - ना 6 रसेन - ना 7 त्पन्नानां - ना 8 आर्दकस्य - ना

ईदृग्विधानुपानैश्च [1]ज्वराणां[1] च प्रयोजयेत् ।
[2]सर्वाङ्ग[2] वातिकस्यार्कमूलानां स्वरसेन च ॥ 151 ॥

धनु[3]र्वात[3]स्य [4]निर्गुण्ड्या[4] पक्षवातस्य चाभया ।
सुप्तवातस्य गोमूत्रैः शेषवातस्य पूर्ववत् ॥ 152 ॥

तथा वृश्चिक[5]वातस्य[5] [6]नाग[6]केसरकान्वि[7]तम्[7] ।
तदन्येषां च वातानां सर्वेषामुष्ण[8]वारिणा[8] ॥ 153 ॥

तत्तत्सौम्यानुपानैश्च प्रयोगं कुरुते क्रमात् ।
सर्वाङ्गश्वेतकुष्ठश्च [9]नीलभृङ्गि[9]रसेन च ॥ 154 ॥

तद[10]न्येषां[10] च कुष्ठानां मधुना संप्रयोजयेत् ।
जलोदरस्य भूदन्तीमूलानां स्वरसान्वितम् ॥ 155 ॥

महोदरस्य भूनिम्बवज्रतैलेन योजयेत् ।
अन्येषामुदराणां च गिरिकर्णिकया समम् ॥ 156 ॥

[11]अश्मर्या[11] शर्करा[12]युक्तमश्म[12]भेदीरसेन च ।
बहुमूत्रस्य कण्टक्या मूलानां स्वरसेन च ॥ 157 ॥

---

1 द्वाराणां - दे 2 सर्वांङ्गं - दे, ना 3 वति - दे, ना 4 निर्गुंड्य - दे, ना
5 शृङ्गस्य - ना 6 शृङ्ग - दे 7 तैः - ना 8 वारि तत् - दे 9 नीलिभृङ्ग - दे, ना
10 न्येषा - ना 11 अश्मर्य - ना 12 युक्ते अश्म - ना

मधुशुक्लेक्षु[1]मेहे[1] [च] तल[2]पौटक[2]संयुतम् ।
रक्तमेहस्य गोक्षीरैः नवनीतेन वा तथा ॥ 158 ॥

तन्मूत्रं तक्रमेहस्य उदुम्बररसेन वा ।
तदन्येषां च मेहानां तिलपिष्टरसान्वितम् ॥ 159 ॥

अर्शसां गुडयुक्तेन काकोदुम्बरिकान्वितम् ।
मुण्ड्यार्द्रकरसैर्युक्तं शूलानां च प्रयोजयेत् ॥ 160 ॥

गुल्मानां च कुबेराक्षिचिञ्चाभस्मरसेन च ।
वह्निचूर्णेन पाण्डूनां क्षयशोफस्य गोपयः ॥ 161 ॥

क्षयस्य गोघृतेनैव कदलीरससंयुतम् ।
[3]कामिलायां[3] निशायुक्तं कण्टकीस्वरसेन च ॥ 162 ॥

शिरःशूलादिरोगाणां [4]शुष्यं[4] नस्यं करोति च ।
व्रणानामखिलानां च लेपयेद्गोघृतेन च ॥ 163 ॥

[5]तुलसी[5]रससंयुक्तं नाशयेत्सर्ववान्तिकम् ।
महागदानां सर्वेषां सेवयेदेकमण्डलम् ॥ 164 ॥

अर्द्धमण्डलमात्रं[6] तु तदन्येषां[6] [7]प्रयोज[7]येत् ।
महारोगप्रयोगाणाम् औषधं सर्षपद्वयम् ॥ 165 ॥

---

1 मेहा - दे 2 पोटिक - ना 3 कामिलाया- ना 4 शुष्या - दे 5 तुलशी - ना
6 तदन्येषां - दे 7 संप्रयोज - दे

त्रिमासं सेवयेन्नित्यं देहसिद्धिर्भवेत् [1]ध्रुवम्[1] ।
[2]त्रिसंवत्सर[2]मात्रेण जरामरणवर्जितः ॥ 166 ॥

पातालमधुगो[3]क्षीर[3]नवनीतानुपानकैः ।
सेवये[4]त्सितया[4]युक्तं तत्पथ्यनियमं विना ॥ 167 ॥

सेवयेद्बुद्धिमान् मर्त्यो ब्रह्मकल्पं स जीवति ।
जगन्मोहन[5]नामायं[5] रसो [6]लोके[6] प्रकीर्त्तितः ॥ 168 ॥

इति जगन्मोहनरसः

षण्मुखरसः

नागवङ्गाभ्रकाणां च [7]शुल्ब[7] लोहद्वयोपरि ।
[8]सिन्दूराणि[8] च [9]पञ्चानां[9] रस[10]सिन्दूर[10]मेव वा ॥ 169 ॥

एतानि समभागानि एकीकृत्य विचक्षणः ।
नित्यं तत्कृष्णकदलीफलयुक्तं तु लेपयेत् ॥ 170 ॥

---

1 धृवम् - दे 2 वत्सरत्रय - ना 3 क्षीरैः - ना 4 च्छर्करया - दे 5 नाम्ना - दे, नाम्नो - ना 6 लोक - दे, ना 7 शुल्बो - दे 8 सिन्धूराणि - ना 9 पञ्चाणां - ना 10 सिन्धूर - ना

मधुलेष्टान्न[1]पानादि[1] [2]भुञ्जये[2]द्बहुशो मुहुः ।
[3]संवत्सरार्ध[3]मात्रेण जरामरणवर्जितः ॥ 171 ॥

दिव्यदेहो भवेन्मर्त्यः सर्वव्याधिविनाशनः ।
कृष्णगोक्षीरसंयुक्तं [4]क्षयाणां[4] च प्रयोजयेत् ॥ 172 ॥

[5]मातुलङ्ग[5] [6]फलाम्लेन[6] सेवयेदर्द्ध[7]मण्डलम्[7] ।
[8]श्वासखा[8]सादिहृद्रोगपीनसान् प्रविशन्ति ये ॥ 173 ॥

अस्य प्रयोगचातुर्यादनुपानविशेषतः ।
सर्वे गदा [9]विनश्यन्ति[9] तूर्णमेव न संशयः।
*षण्मुखः कथितः सोऽयं रसेन्द्रो [10]देवदुर्लभः[10] ॥ 174 ॥

इति षण्मुखरसः

सार्वभौमरसः

हेमवज्राभ्रकाणां च भस्मत्रयसमांशकम् ।
भूनागसत्त्वभस्मापि तत्समं निक्षिपेद्बुधः ॥ 175 ॥

---

*सर्वरोगहरः सोयं देवनामपि दुर्लभः ।।षण्मुखः।। नं, प्रतौ पाठः ।

---

1 पानानि - दे, ना 2 भुञ्जिये - दे 3 संवत्सरार्द्ध-दे 4 क्षयणा-दे 5 मातुलुङ्ग-दे 6 पलेनैव - ना 7 मण्डले - ना 8 श्वासका - दे 9 न्विनश्यन्ति - ना 10 सुमनोहरः - ना

कृष्णचित्ररसेनैव [1]मर्द्दयेच्च[1] दिनत्रयम् ।
अमृतस्य कषायेण [2]कुमारीस्व[2]रसेन च ॥ 176 ॥

त्रिकटुत्रिफलानां च स्वरसे च विपाचयेत् ।
[3]प्लक्षाफला[3]न्वितं नित्यं वल्लमात्रं प्रयोजयेत् ॥ 177 ॥

सर्वव्याधिविनिर्मुक्तो वज्रदेहो भवेन्नरः ।
त्रिवत्सरप्रयोगेण [4]जीवे[दा]चन्द्रार्क[4]तारकम् ॥ 178 ॥

सर्वेषामायुधानां च विषाणां च निवारणम् ।
सर्व[5]शत्रून्[5] [6]जयत्याशु[6] भुवि संकीर्तितो भवेत् ॥ 179 ॥

[7]सार्वभौम[7]रसो ह्येषः सर्वराजमनोहरः ।
[8][सर्वरोगं हरत्याशु देवैरपि सुपूजितः][8] ॥ 180 ॥

इति सार्वभौमः

नवग्रहरसः

रसं च गन्धकं चैव मौक्तिकं च मनःशिला ।
कुष्ठं च शङ्खभस्मापि टण्कणं [9]माक्षिकं[9] तथा ॥ 181 ॥

---

1 मर्दयेच्च - ना 2 कुमारीश्च - दे 3 प्रक्षाफला - दे 4 जीवेच्चन्द्रार्क - दे, ना
5 शत्रु - ना 6 जयेत्याशु - ना 7 सर्वभौम - दे 8 अयं कुण्डलितो भागः दे. प्रतौ नास्ति 9 मोक्षिकं - दे

नेपालं च समांशानि निक्षिपेत्खल्वमध्यतः ।
मर्दयित्वा शनैः सम्यक् [1]त्रिफलास्वरसेन[1] च ॥ 182 ॥

निम्बदाडिममौर्व्यार्चि[2]वासाचित्र[2]रसैः पृथक् ।
काचकुप्यां विनिक्षिप्य वालुकायन्त्रमध्यतः ॥ 183 ॥

पचेन्मृत्तिकयोगेन [3]सप्तवारं[3] विलेपयेत् ।
पक्त्वा सप्तदिनान्येतत् [4]स्वाङ्गशीतल[4]मुद्धरेत् ॥ 184 ॥

[5]गुञ्जामात्रं[5] प्रयुञ्जीत [6]नागवल्ली[6]दला[7]न्वितम्[7] ।
सर्वे ज्वरा [8]विनश्यन्ति[8] शीतिकाविषमादयः ॥ 185 ॥

मरीचिमागधीशुण्ठीपित्तवात[9]कफोत्तरैः[9] ।
कुष्माण्डफलनीरेण तापज्वर[10]निवारणम्[10] ॥ 186 ॥

अजाक्षीरेण संयुक्तं पित्तज्वर[11]निवारणम्[11] ।
[12]तिन्त्रिणी[12]भस्म[13]योगेन[13] [14]सर्वगुल्म[14]निवारणम् ॥ 187 ॥

सैन्धवेन समायुक्तं [15]अष्टशूल[15]निवारणम् ।
[16]भृङ्गस्व[16]रससंयुक्तं श्लेष्मरोगनिवारणम् ॥ 188 ॥

---

1 त्रिफलाश्च रसेन - दे 2 वाशाचित्र - ना 3 सतवारं - ना 4 साङ्गशीतल - ना
5 गुञ्जामात्र - ना 6 नागवल्या - दे, ना 7 न्वितः - ना 8 विनस्यन्ति - दे
9 कफोत्तरैः-दे 10 निवारणः-ना 11 निवारणः ना 12 त्रिन्त्रि - दे 13 नीरेण - दे
14 पञ्चगुल्म - दे 15 मासशूल - ना 16 बृङ्गस्वर - दे

[1]तत्तत्साम्या[1]नुपानैश्च सर्व[2]रोगहरं[2] भवेत् ।
नवग्रहरसो नाम्ना प्रसिद्धो भुवि राजते ॥ 189 ॥

इति नवग्रहरसः

लोकोत्तरो रसः

[3]सूतगन्धक[3]नेपालदन्तिबीजानि टङ्कणम् ।
एरण्डतूण्डिबीजानि राजवृक्षोऽभयात्रिवृत् ॥ 190 ॥

पलाश[4]बीजान्यैकै[4]क[5]वृद्ध्या[5] भागोत्तरेण च ।
स्नुहीक्षीरेण संयुक्तं मर्द्दयेत् त्रिदिनं तथा ॥ 191 ॥

नारिकेल[6]फले[6] स्थाप्य महा[7]गाढातपे[7] क्षिपेत् ।
तत्तैलं जायते क्षिप्रं गृहीत्वा नाभिमध्यतः ॥ 192 ॥

अणुमात्रविलेपेन विरेकं कुरुते क्षणात् ।
घटिकापादमात्रेण दशवारं विरेचरेत् ॥ 193 ॥

[8]सुशीतलेन[8] तोयेन [9]शीघ्रं[9] प्रक्षालयेत्ततः ।
शरीरे गन्धमालिप्य माहिषंदधि[10]संयुतम्[10] ॥ 194 ॥

---

1 तत्तत्सात्म्या - दे 2 रोगहरो - ना 3 सूतगन्धक - ना 4 बीजन्यैकै - ना
5 वृध्या - दे, ना 6 फलै - ना 7 गाढान्त - ना 8 सुचीतलेन - ना 9 शीघ्र - ना
10 संयुतः - ना

राजान्नं भोजयेदम्लं तैलं निद्रां विवर्जयेत् ।
लोकोत्तररसो [1]ह्येषः[1] सर्वरोगान्तकः स्मृतः ॥195॥

इति लोकोत्तरोरसः

ग्रहणीवेलारसः

पारदाभ्रक[2]सिन्दूरं[2] विषं [3]जातीफलं[3] तथा ।
कुटजस्य च बीजानि धूर्त्तबीजानि टण्कणम् ॥196॥

व्योषं मुक्ताभयाचूतफलबीजं तथैव च ।।
बिल्वमातङ्गबीजानि दाडिमारलुबीजकम् ॥197॥

एतानि समभागानि निक्षिपेत्खल्वमध्यतः ।
कपित्थस्वरसेनैव मर्दयेत् तल्लक्षण[4]चूर्णकम्[4] ॥198॥

गुञ्जामात्रप्रमाणेन [5]वटकाः[5] कारयेद्भिषक् ।
एवं कुटजमूल[6]त्वग्रसेन[6] च प्रयोजयेत् ॥199॥

आमग्रहणिकां हत्वा कुरुते दीपनं परम् ।
मधुना [7]दधिना[7] वापि रक्तग्रहणिकं जयेत् ॥200॥

---

1 ह्योषः - दे 2 सिन्धूरं - ना 3 जातिफलं - दे 4 चूणकम् - ना 5 वटका - दे
6 त्वक् रग्र - ना 7 मधुना - ना

शुण्टीकषाय[1]संयुक्त[1]मतिसारं विनाशयेत् ।
सविशेषानुपानैश्च ग्रहणीनां प्रयोजयेत् ॥ 201 ॥

कुटजानां च मूलानि *[बिल्वदाडिममूलकम् ।
कपित्थचूतमूलानि] कुमुदानां तथैव च ॥ 202 ॥

कमलानां [2]च कन्दानां[2] चन्दनं खदिरं तथा ।
पाटोदुम्बरमूलानि [3]सौगन्धिं[3] ह्रस्वमूलकम् ॥ 203 ॥

एतानि समभागानि घटे [4]क्षिस्वान्धये[4]त्ततः ।
महागजपुटेनैव तैलमुद्धृत्य भूतले ॥ 204 ॥

विजयासिंहलालिङ्गिबीजतैलं तथैव च ।
एत[5]त्तैलत्रयं[5] तुल्यं [6]तैलार्धं[6] सूतभस्म च ॥ 205 ॥

[7]दत्त्वार्ध[7]मैलाकर्पूरमेकीकृत्य भिषग्वरः ।
नाभौ हस्ततले चाथ गुदे पादतलेऽथवा ॥ 206॥

[8]गुञ्जार्ध[8]मात्रलेपेन प्रवाहग्रहणीकुलम् ।
निवारयति लेपेन [9]समस्तो[9] [10]बृंहणं[10] तथा ॥ 207॥

---

*अयं कुण्डलितो भागः ना. प्रतौ नास्ति।

---

1 संयुक्त -दे 2 कन्दानां - दे 3 सुगन्धिं - दे 4 क्षिस्वान्धये - दे 5 तैलत्रयं - ना
6 तैलाद्धं - दे 7 दत्वार्द्ध - दे 8 गुञ्जार्द्ध - ना9 समस्त - ना 10 ब्रंह्णं - ना

रक्तामग्रहणीनां च दधिना संप्रयोजयेत् ।
रक्तग्रहणिभेदांश्च नाशये[1]देकमात्रकम्[1] ॥ 208 ॥

प्रमाणादधिकं योऽपि प्रयोगं कुरुते भिषक् ।
मलपिष्टं भवेदेकमानं च न विरेचयेत् ॥ 209 ॥

तथा लोकोत्तररसप्रयोगं कुरुते भिषक् ।
मलं भेदयति क्षिप्रं मलटङ्कविटङ्कवत् ॥ 210 ॥

शृङ्गिबेराम्भसा युक्तं आमशूलं विनाशयेत् ।
कथितो ग्रहणीवेल्लारसोऽयं लोक[2]विश्रुतः[2] ॥ 211 ॥

इति ग्रहणीवेलारसः

विश्वम्भरो रसः

[3]भूशिग्र[3]वज्रस्नुह्यर्ककुबेराक्ष्याग्निमूलकाः ।
भूधात्रीविषभूगुञ्जाकरं[4]जानां[4] समूलकाः ॥ 212 ॥

एतेषां भूपुटे तैलं संग्रहेत विचक्षणः ।
सूतशुल्बद्वयोर्भस्म हरितालं च गन्धकम् ॥ 213 ॥

---

1 देनमात्रतः - दे 2 विशृतः - दे 3 भूशिगृ - दे, भूशिघ्रु - ना 4 जाना - ना

त्रिकटुत्रिफलाहिङ्गुमाक्षिकं च समांशकम् ।
नागवङ्गद्वयोर्भस्म विषहिङ्गुल[1]मेव च[1] ॥ 214 ॥

एतानि पटुचूर्णानि तेन तैलेन मेलयेत् ।
नागवल्लीरसेनाथ वल्लमात्रं प्रयोजयेत् ॥ 215 ॥

तथार्द्रकरसोपेतं सैन्धवेन प्रयोजयेत् ।
अष्टशूलानि गुल्मानि नाशयेदेकमात्रया ॥ 216 ॥

[2]वातरोगान् कुष्ठरोगान्[2] [3]पित्तरोगाननेकशः[3] ।
पीनसादिश्लेष्मरोगान् ग्रन्थि[4]रोगांश्च[4] दारुणान् ॥ 217 ॥

अश्मरीमूत्रकृच्छ्रदिप्रमेहान् विषमज्वरान् ।
विनाशयेद्गदान् सर्वान् अन्यानपि निहन्ति च ॥ 218 ॥

विश्वम्भररसो नाम्ना सर्वरोगहरः स्मृतः ।
नराणां सुखदं चैव आयुर्वृद्धिकरं भवेत् ॥ 219 ॥

इति विश्वम्भररसः

---

1 मेकम् - ना 2 वातान् रोगान् कुष्ठान् - दे 3 पित्तरोगानपस्मारानेकशः - दे
4 रोगांच - ना

पञ्चबाणरसः

गन्धकाभ्रक[1]धत्तूर[1]गरलानां चतुष्टयात् ।
तैलमुद्धृत्य तेनैव दोलायन्त्रे विपाचयेत् ॥ 220 ॥

[2]घुटिका[2]तुलमात्रस्य [3]तैलं[3] प्रस्थप्रमाणकम् ।
तैलं निःशेषमापच्य अजगोखरवाजिनाम् ॥ 221 ॥

मूत्रैश्च पूर्ववत्पच्यात् मातुलङ्गफले क्षिपेत् ।
तद्द्वारमान्ध्रितं कृत्वा पुटयेत खल्वमात्रकम् ॥ 222 ॥

पश्चादुद्धृत्य तद्भस्म सर्षपं विनियोजयेत् ।
सर्षपद्वयमात्रन्तु ब्रह्मरन्ध्रे विलेपयेत् ॥ 223 ॥

त्रिदोषाणि च सर्वाणि सर्वसर्पविषाणि च ।
भूतप्रेतपिशाचादिग्रहण्यादिशिरोगदाः ॥ 224 ॥

कर्णाक्षिरोगान[4]न्यांश्च[4] नाशयेत्क्षण[5]मात्रतः[5] ।
पादाङ्गुष्ठेन लेपेन सर्ववातान् विनाशयेत् ॥ 225 ॥

[6]सूची[6]मुखप्रमाणं तु नागवल्ली[7]दलान्वितम्[7] ।
भक्षयेच्छूलजालानि गुल्मानि विविधानि च ॥ 226 ॥

---

1 धुत्तूर - ना 2 गुटिका - दे 3 तैल - ना 4 न्यांश्च - ना 5 मात्रकः - ना 6 सूचि - दे 7 दलान्वितः - ना

[1]कुक्षिरोगा[1]न[2]शेषांश्च[2] नाशयेन्नात्र संशयः ।
महिषीदधिसंयुक्तं पाण्डुजालं विनाशयेत् ॥ 227 ॥

कदलीफलसंयुक्तं भक्षयेच्च पिबेत्पयः ।
सर्वाङ्गं लेपयेद्गन्धं कर्पूरेण च संयुतम् ॥ 228 ॥

मदनोद्रेकसंयुक्तो महामत्त[3]गजेन्द्रवत्[3] ।
खरस्य दण्डवद्भूत्वा स्वदण्डमनिवारितम् ॥ 229 ॥

निरन्तरमहागाढरतिं कुर्वन् मदोद्यतः ।
यामत्रये शतं स्त्रीणां तथा [4]तृप्तिं[4] विना जयेत् ॥ 230 ॥

मुहुर्मुहुः पिबेद्द्रव्यं शर्करासंयुतं पयः ।
नारिकेलोदकं चैव पिबेच्छैत्योपचारकम् ॥ 231 ॥

कर्पूरान्विततताम्बूलं कुरुते सत्त्ववान्नरः ।
वृद्धिं च स्तम्भनं चैव कुरुते च निरन्तरम् ॥ 232 ॥

जम्बीरफलबीजानां चूर्णमुष्णेन वारिणा ।
पिबेत्तत्क्षणमात्रेण तदुद्रेकं विनाशयेत् ॥ 233 ॥

---

1 कुक्षियरोगा - दे 2 नेकांश्च - ना 3 गजन्द्रवत् - दे 4 तृप्ति - ना

सर्वेषामपि रोगाणां अनुपानविशेषतः ।
तदौषधप्रयोगेऽ[1]स्मिन् अप्रमत्तः[1] प्रयोजयेत् ॥ 234 ॥

पञ्चवाण[2]रसो ह्येषः सर्वलोकेषु विश्रुतः[2] ।
सर्वलोकेषु पूज्यो *[हि सर्वलोकोपकारकः] ॥ 235 ॥

इति पञ्चबाणरसः

ब्रह्मास्त्ररसः

कृष्णचित्रकमूलानि कृष्णामलकमेव च ।
कृष्णनिर्गुण्डिकामूलं कृष्णश्रीतुलसीदलम् ॥ 236 ॥

एतत्सर्वं समं कृत्वा [3]पटुचूर्णं[3] च कारयेत् ।
कृष्णवर्णं [4]सूतभस्म[4] लोह[5]वङ्गादिभस्मकम्[5] ॥ 237 ॥

चतुर्भस्म समं कृत्वा तदर्धं कृष्णपारदम् ।
तदेकांशं गन्धकं च तालकं च मनःशिला ॥ 238 ॥

नेपालं त्रिफला व्योषं [6]रामठं[6] माक्षिकं तथा ।
एतत्सर्वं समं पूर्वमूलिकाचूर्णमेव च ॥ 239 ॥

---

*अयं कुण्डलितो भागः मातृकासु नास्ति।

---

1 स्मिन प्रमत्तः - दे 2 रसः रव्यातः सर्वलोकोपकारकः - दे 3 पटुचूर्णं - दे, पाठचूर्णं - ना 4 सूतभस्मं - ना 5 भस्माहिवङ्गकम् - ना 6 रामटं - ना

तत्सर्वं निक्षिपेत्खल्वे कृष्णोन्मत्तरसेन च ।
भृङ्गनिम्बार्द्रकरसैः [1]जम्बीरस्व[1]रसेन च ॥ 240 ॥

मर्द्दयेद्दशवाराणि सम्यगञ्जनतुल्यकम् ।
*[मर्द्दयेत् त्रिदिनैश्चाथ] वटकान् कारयेद्भिषक् ॥ 241 ॥

एकमुष्णाम्बुना युक्तं वातानां च प्रयोजयेत् ।
नागवल्यमृतेन्द्राणां [2]रसैर्युक्तं[2] प्रयोजयेत् ॥ 242 ॥

[3]अर्धमण्डल[3]मात्रेण वातजालं [4]विनाशयेत्[4] ।
सप्तवारं त्रिवारं वा वातानल्पान् विनाशयेत् ॥ 243 ॥

भृङ्गीरसेन मधुना गोमूत्रेणाथवोभयात् ।
[5]ईदृग्विधानु[5]पानैश्च कुष्ठानां च प्रयोजयेत् ॥ 244 ॥

[6]सर्वकुष्ठा[6] विनश्यन्ति श्वेतकुष्ठं विशेषतः।
षण्मासं सेवयेन्नित्यं कृष्णं सर्वं वपुर्भवेत् ॥ 245 ॥

पुनः षण्माससेवायां रक्तवर्णं भवेद्वपुः ।
त्रिमासं सेवयेत्पश्चात्कृष्णं भवति तद्वपुः ॥ 246 ॥

---

*अयं कुण्डलितो भागः दे - प्रतौ नास्ति

---

1 जम्बीरश्च - दे 2 रसैयुक्तं - दे 3 अद्धमण्डल - दे, ना 4 विनश्यति - दे
5 ईद्रिग्विधानु - ना 6 सर्वेकुष्ठान् - दे

देहसिद्धिर्भवेत्तस्य जीवेच्चन्द्रार्कतारकम् ।
ज्वरादिसर्वरोगाणामनुपानविशेषतः ॥ 247 ॥

प्रयोजयेत्पलायन्ते सर्वरोगपतत्रिणः ।
ब्रह्मास्त्ररस इत्युक्तो विश्वामित्रेण [1]निर्मितः[1] ॥ 248 ॥

इति ब्रह्मास्त्ररसः

महाकालानलरसः

वराटशंखमण्डूर[2]शुक्ति[2]मौक्तिकशुक्तयः ।
गोखुराश्चाजदन्ताश्च शशदन्ताश्च तत्खुरम् ॥ 249 ॥

[3]मृगदन्ताश्व[3]दन्ताश्च [4]पुटयेदान्ध्रयेच्च तत्[4] ।
तद्भस्मतुल्यममृतं व्योषं च रसभस्म च ॥ 250 ॥

वैक्रान्तकान्तशुल्बानां भस्मान्येतानि मेलयेत् ।
खल्वे निक्षिप्य शार्दूलमृगादीनां च [5]पैत्तिकैः[5] ॥ 251 ॥

[6][सृगाल][6]मत्स्येन्द्रसर्पाणां पित्तैश्च [7]बहु मर्दयेत्[7] ।
करण्डके विनिक्षिप्य प्रमाणं सर्वपद्वयम् ॥ 252 ॥

---

1 विनिर्मितः - दे 2 शुक्त - ना 3 मृगादन्ताश्च - दे 4 पुटयेदन्ध्रयेतत् - दे
5 पैत्तकै- - दे 6 अयं कुण्डलिनो भागाः दे - प्रतौ नास्ति 7 बहुबावरोत् - ना

[1]नारिकेला[1]म्भसा युक्तं त्रिदोषाणां प्रयोजयेत् ।
सद्योऽ[2]ज्ञानतमो[2] हन्ति तदाश्चर्यकरं भवेत् ॥ 253 ॥

त्रिदोषराक्षसकुलं क्षिप्रमेव क्षयं न्येत् ।
तदा महाविदाहं च क्षुत्ति[3]पासाश्च[3] कारयेत् ॥ 254 ॥

[4]दध्यन्नेक्षुरसान्नेन[4] शर्क[5]राजलशीतले[5] ।
नालिकेरजलै *[श्चापि] कपित्थ[6]फलनीरकैः[6] ॥ 255 ॥

कदलीफलनीरेण †[ ]
तस्य शान्तिं प्रकुर्वीत देहे गन्धं विलेपयेत् ॥ 256 ॥

श्वासकासादिहृद्रोगपीनसान् वातजान् हरेत् ।
महा[7]कालानल[7]रसः ख्यातो [8]लोको[8]पकारकः ॥ 257 ॥

इति महाकालानलः

आग्नेयरसः

नागरं [9]मागधीवेल्ला[9]वह्निपथ्यासिताः समाः ।
तदेकांशं सूतभस्म तेषां चूर्णेन योजयेत् ॥ 258 ॥

---

*अयं कुण्डलितो भागः दे, प्रतौ नास्ति।
†अयं कुण्डलितो भागः मातृकासु प्रतौ नास्ति।

1 नालिकेरा - दे 2 ज्ञानतमं - ना 3 पासाञ्च 4 दध्यंनेक्षुरसांदेन - ना
5 राजरसशीतले - ना 6 फलनीरसैः - ना 7 कालानल - ना 8 रसलोको - ना
9 मागधीवल्ला - ना

प्रयोजयेन्निष्कमात्रं तरुणोष्णेन वारिणा ।
अधिकं दीपनं कुर्वन् भोजनं कुरुते नरः ॥ 259 ॥

गुल्म[1]भेदा[1] विनश्यन्ति सर्वान् सर्पान् विनाशयेत् ।
वात[2]शूलानि[2] शूलानि श्वासखासान् हरेदपि ॥ 260 ॥

[3]आग्नेयरस[3] इत्याख्यो गदान् दहति वह्निवत् ।
[4][नित्यं सेवनमात्रेण नरः सुखमवाप्नुयात्][4] ॥ 261 ॥

इति आग्नेयरसः

संशोषणरसः

बृहती पाटलामूलं वज्रदण्डी च चित्रकम् ।
भूदन्ती श्वेतगान्धारी [5]खञ्जिमञ्जि[5]ष्टकाभया ॥ 262 ॥

काकमाची [6]द्विजिह्वा[6] च गन्धर्वाह्वा द्विकण्टिका ।
धात्रीद्वयं चित्रकं च श्वेतहिङ्गुसुरद्रुमौ ॥ 263 ॥

[7]पौष्करं तुम्बरुं चैव व्योषं[7] क्षारद्वयं तथा ।
तदेकोत्तर[8]वृद्ध्या[8] च द्रव्याण्येतानि योजयेत् ॥ 264 ॥

---

1 भेदान् - दे, ना 2 शुनानि - दे, ना 3 अज्ञेयरस - दे, ना 4 अयं कुण्डलिता भागः दे, प्रतौ नास्ति 5 खञ्जिमञ्जि - दे, ना 6 द्विजिंह्वा - दे 7 पौषरं तुम्बरं चैव व्योष - ना 8 वृध्या - दे, ना

कृत्वा चूर्णं तदेकांशं माक्षिकं लोहभस्म च ।
सूतभस्मामृतं चूर्णमेकीकृत्वाऽखिलं तथा ॥ 265 ॥

गुञ्जामात्रप्रमाणं च प्रयोगं कुरुते भिषक् ।
जम्बीराम्लानुपानेन सेवयेन्मण्डलद्वयम् ॥ 266 ॥

एवं प्रतिदिनं सूक्ष्मं शोषणं कुरुते भिषक् ।
संशोषणरसो नाम्ना [1]प्रसिद्धः[1] सर्वरोगहा ।
मेरुमप्यणुमात्रं च कुरुते शङ्करोदितः ॥ 267 ॥

इति संशोषपरसः

रसमात्रा

हेमाभ्रकरसादिनां [2]सिन्दूरं[2] च चतुष्टयम् ।
कूष्माण्डफलनीरेण भावयेदेकविंशतिः ॥ 268 ॥

अश्वस्य [3]मुखधानैश्च[3] अश्वगन्धारसेन च ।
कृष्णगोक्षीररसकैः हरिणीक्षीरपूरकैः ॥ 269 ॥

बहुशो भावयेत्तस्य तवक्षीरीचतुर्गुणम् ।
द्राक्षाखर्जूरमधुकमष्टएलाक्षचूर्णकम् ॥ 270 ॥

---

1 प्रसिद्धे - ना 2 सिन्धूरं - ना 3 मुखधान्यैश्च - ना

[1]श्रीचन्दनाब्ज[1]तक्कोल्लजातिचूर्णं तथैव च ।
क्षिप्त्वा पश्चा[2]न्नारिकेल[2]फलनीरेण भावयेत् ॥ 271 ॥

कृष्णगोक्षीररसंयुक्तं निष्कमात्रं तु सेवयेत् ।
शर्करानवनीतेन सेवयेदेकमण्डलम् ॥ 272 ॥

क्षाराम्लवणं तैलं वर्जयेत् स्त्रीषु सङ्गमम् ।
[3]मधुरेष्टान्न[3]पानानि भोजयेद्दिवसत्रयम् ॥ 273 ॥

अतिशुष्कस्य कायस्य पुष्टिं वितनुतेऽपि च ।
स्त्रीणां च पुरुषाणां च कुरुते [4]कायवर्द्धनम्[4] ॥ 274 ॥

आयुष्करी [5]वश्यकरी[5] सत्त्वसन्तानकारिणी ।
रसमात्रेति विख्याता नाम्ना लोके महीयते ॥ 275 ॥

त्रैलोक्यचिन्तामणि रसः

रसं वज्रं हेम तारं ताम्रतीक्ष्णाभ्रकामृतम् ।
गन्धकं मौक्तिकं शङ्कं प्रवालं तालकं शिला ॥ 276 ॥

---

1 श्रीचन्दनाब्द - ना 2 न्नालिकेरफला - दे 3 मधुलेप्टान्न - ना 4 कार्यवर्धनम् - ना
5 वस्यकरी - ना

शोधितं तु समं सर्वं सप्ताहं भावयेद् दृढम् ।
निर्गुण्डी-सूरणद्रावैर्वज्रदुग्धे दिनत्रयम् ॥ 277 ॥

अनेन पूरयेत्सम्यक् पीतवर्णवराटिकाः।
टङ्कणं रविदुग्धेन पिष्ट्वा तासं मुखं लिपेत् ॥ 278 ॥

रुद्ध्वा भाण्डपुटे पाच्याः साङ्गशैत्यं विचूर्णितम्।
सर्वतुल्यं च वैक्रान्तं पादांशं रसभस्मकम् ॥ 279 ॥

शिग्रुमूलद्रवैः सर्वं सप्तावरं विभावयेत्।
चित्रमूलकषायेण भावनाश्चैकविंशतिः ॥ 280 ॥

आर्द्रकस्य द्रवैः सप्त त्रितयं विजयाद्रवैः।
जम्बीरैर्मातुलुङ्गैर्वा सप्तवारं विभावयेत् ॥ 281 ॥

सूक्ष्मचूर्णं ततः कृत्वा चूर्णपादांशटङ्कणम्।
टंकणांशं वत्सनाभं तत्समं मरिचं क्षिपेत् ॥ 282 ॥

लवङ्गं नागरं पथ्या कणा जातिफलं पृथक्।
प्रत्येकं वत्सनाभस्य पादांशं चूर्णितं क्षिपेत् ॥ 283 ॥

मातुलुङ्गार्द्रकद्रावैः सर्वमेतद्विलोडयेत्।
चतुर्गुञ्जमिदं खादेत्कणाक्षौद्रं लिहेदथ ॥ 284 ॥

क्षौद्रैर्वा चार्द्रकद्रावैः शुण्ठीक्काथगुडान्वितम् ।
अनुपानमिदं खादेत्सर्वरोगप्रशान्तये ॥ 285 ॥

वह्निं दीपयते बलं च कुरुते तेजो महद्वर्धते
वीर्यं वर्धयते विषं च हरते दार्ढ्यं विधत्ते तनोः।
अभ्यासेन निहन्ति मृत्युपलितं पुष्टिं प्रदत्ते नृणां
कासं कृन्तयते क्षुतं क्षपयते श्वासं च निष्कामते ॥ 286॥

वातं विद्रधिशूलपाण्डुग्रहणीरक्तातिसाराञ्जयेद्
गुल्मप्लीहजलोदराश्मरितृषाशोथान् हलीमोदरम् ॥287॥

लूताकृच्छ्रभगन्दरज्वरगणानर्शांसि कुष्ठान्यहो
साध्यासाध्यरुजो निहन्ति च रसस्त्रैलोक्यचिन्तामणिः॥288॥

इति ज्ञानचन्द्रविरचिता
रसकौमुदी समाप्ता

ರಸಕೌಮುದೀ
ಕನ್ನಡಾನುವಾದ

ಅನುವಾದ

ಕೆ.ವಿ. ರಾಮಪ್ರಿಯ
ಸಹಾಯಕ ಸಂಶೋಧಕ

4

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ

ರಸಕೌಮುದೀ

ರಸೋತ್ಪತ್ತ್ಯಧಿಕಾರ

೧. ಮಂತ್ರರೂಪಿಯಾದ ಶಿವನಿಂದ ಪಡೆದ ವರದ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಯತೀಂದ್ರಪಂಡಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಆದ ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ (ಸರ್ವಜ್ಞಚಂದ್ರ) ಎಂಬ ವಿಪ್ರರ ಉತ್ತಮ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಒಬ್ಬನಾಗಿದ್ದಾನೆ (ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು).

೨. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಕಲ(ವೈದ್ಯ)ರೂ ಮೆಚ್ಚುವ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಕತ್ತಲನ್ನು ದೂರಹರಿಸುವಂತಹ ಘೋರ ಎಂಬ ಮದದಿಂದ ಕುರುಡರಾದ ಎಲ್ಲ ವೈದ್ಯರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿರುವ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿಷ ಮತ್ತು ಮುಪ್ಪಿನ ಜಾಲದ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವಂತಹ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ದಾರಿದ್ರ್ಯವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡಬಲ್ಲ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದ ಈ ರಸಕೌಮುದೀಯು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ.

೩. ಎಲ್ಲಾ ರಸಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಿಸಿ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರನಿಂದ ಈ ರಸಕೌಮುದಿಯು ರಚಿತವಾಗಿದೆ.

೪. ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ಗ್ರಂಥಕರ್ತ, ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು ರಸಕೌಮುದೀ. ಉಳಿದ ರಸವೈದ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅನೇಕ ರಸಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ. (ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥವಿರುವಾಗ ರಸವೈದ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ).

೫. ಈ ರಸಕೌಮುದೀ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಲೋಕ ಹಿತಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮನುಷ್ಯರ ದೇಹ ಮತ್ತು ಲೋಹಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿದೆ. ಸಕಲ ಸಿದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ.

೬. ಮೊದಲು ರಸದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು, ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು, ಲಯಕಾರಣವನ್ನು, ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಭೇದವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಕೇಳಿ !

ರಸೋತ್ಪತ್ತಿ
(ಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ)

೭. ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣು ಶಿವರೂಪ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

೮. ಸರ್ವಲೋಕಕ್ಕೂ ಒಡೆಯನಾದ ಈಶ್ವರನು ಅಧಿಕವಾದ ಕಾಮ ಉಳ್ಳವನು. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಮೋಹದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ತನ್ನ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ.

೯. ಮಹಾಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಜಲವು ಆವರಿಸುವಂತೆ ಈ ವೀರ್ಯವು ಜಗತ್ತನ್ನು ಆವರಿಸಿತು.

೧೦. ಈ ಲೋಕವು ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಉದಯ ಮತ್ತು ಅಸ್ತಮವು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗಿಹೋಯಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ತಾಯಿ ಇಲ್ಲದ ಶಿಶುವಂತೆ ಆಯಿತು.

೧೧. ಅದರಿಂದಾಗಿ ವಿನಾಯಕ ಮತ್ತು ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶಕ್ತಿರೂಪ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಭೂಮಿಯು ರುದ್ರನಿಂದ ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು.

೧೨. ಆವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ರುದ್ರ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು, ಎಲ್ಲಾ ಮುನಿಗಳು ಈ ವೀರ್ಯದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ನೋಡಿ ಆಕ್ರಂಧನ ಮಾಡಿದರು.

೧೩. ದೇವತೆ ಮುಂತಾದವರು ದಿನನಿತ್ಯದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಚತುರ್ಮುಖನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋದರು.

೧೪. ಬ್ರಹ್ಮ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಈಶ್ವರನ ತೇಜಸ್ಸು ವ್ಯಾಪಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಈಶ್ವರನ ಸೋದರನಂತೆ ಕಂಡನು. ಈ ಕಾಮಂಧಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಾನು ತಿಳಿಯಲಾದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು.

೧೫-೧೬ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಳಿದ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿ, ಆ ಮಹರ್ಷಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಆ ಲೋಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು. ಅನಂತರ ವಿಷ್ಣುಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಕ್ರೋಧಗೊಂಡರು.

೧೭. (ಅನಂತರ) ಯಾವ ರುದ್ರನ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಇಂತಹ ಕ್ಷೋಬೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿರುವುದೋ, ಆ ರುದ್ರನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವನು ಸ್ವಾಧೀನವಾಗಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರು.

೧೮-೧೯ ನಿನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಆ ಭಾಗ ಬಿದ್ದುಹೋಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಪಾರ್ವತಿ ಪತಿಯಾದ ರುದ್ರನು ಸಹ ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಭಾಗ ಬಿದ್ದನಂತರ ತನ್ನ ಹಳೆಯ ಕಾಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಪಾತಾಳಾದಿ ಸಕಲಲೋಕವೂ ತನ್ನ ವೀರ್ಯದಿಂದ ತುಂಬಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡನು.

೨೦. ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ತಾಯಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟನಾಗಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಅದಿತಿ ಮುಂತಾದ ಇತರೆ ದೇವತೆಗಳೂ, ಎಲ್ಲಾ ಋಷಿಗಳು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಲೋಕವು ರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ ಹೊಂದಿದರು.

(ಈ ಪಾದರಸ ಎಂಬ ಧಾತುವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿವ್ಯತೆ ಅಡಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಷಯವು ಪುರಾಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ.)

ಹೀಗೆ ರಸೋತ್ಪತ್ತಿಧಿಕಾರ

ರಸಶುದ್ಧಿ

೨೧. ಈ ಪಾದರಸವು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಸ್ವರೂಪವಾದದ್ದು, ಸಕಲ ದೋಷಗಳಿಂದಲೂ, ವಿಮುಕ್ತವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅದು ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ರೋಗಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

೨೨. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೋಷವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ರೋಗಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಾಪಾಯಕರ. ಶುದ್ಧಿಮಾಡದೇ ಹಾಗೆಯೇ ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ವೈದ್ಯನು ಎಂತಹ ಸಮರ್ಥನಾದರೂ ಸಕಲ ದೋಷಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೨೩-೨೪. ಉಡ್ಡೀನತ್ವ, ಕೌಟಿಲ್ಯ, ಅನಾವರ್ತ್ಯ, ಸಂಕರ, ಷಂಡತ್ವ, ವಹ್ನಿಕಾರತ್ವ, ಸಮಲತ್ವ, ಗುರುತ್ವ, ಸವಿಷತ್ವ ಈ ಒಂಭತ್ತು ಪಾರಧ್ದದ ದೋಷಗಳು. 'ಉಡ್ಡೀನತ್ವ' ಎಂಬ ದೋಷವಿದ್ದರೆ ಶೂಲವ್ಯಾಧಿ ಬರುವುದು. 'ಕೌಟಿಲ್ಯ'ದಿಂದ ತಲೆನೋವು ಬರುವುದು.

೨೫. 'ಅನಾವರ್ತ'ದಲ್ಲಿ ಭ್ರಮೆ ಮತ್ತು ಉದ್ವೇಗ ಬರುವುದು, 'ಸಂಕರ' ದೋಷದಿಂದ ನಾನಾವಿಧ ದೋಷಗಳು ಸಂಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಷಂಡತ್ವ' ದೋಷದಿಂದ ಸಂತಾನಹಾನಿ ಬರುವುದು. 'ವಹ್ನಿ' ದೋಷದಿಂದ ದಾಹ ಮತ್ತು ಕುಷ್ಠವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

೨೬. 'ಮಲದೋಷ'ದಿಂದ ವಾಂತಿ, ಮೂರ್ಛೆ, ಮಹೋದರಾದಿ (ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರ) ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಬರುವುದು. 'ಗುರುತ್ವ' ದೋಷದಿಂದ ಜಾಡ್ಯ ಮತ್ತು ಮೂರ್ಛೆ ಬರುವುದು. 'ವಿಷ' ದೋಷದಿಂದ ಮೃತ್ಯು ಬರುವುದು.

೨೭. ಲೋಹದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತೆ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಗುಣ ಮತ್ತು ಅವಗುಣಗಳ ಸಂಕರ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪಾರದ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ೯ ವಿಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

೨೮-೨೯. ಮರ್ದ್ದನ, ಉತ್ಥಾಪನ, ಪಾತನ, ದೀಪನಾ, ಜಾರಣ, ಸಾರಣ, ಗ್ರಾಸಪ್ರಧಾನ, ರಂಜನ ಮತ್ತು ಕ್ರಾಮಣ ಇವು ಮನುಷ್ಯರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. 'ಮರ್ದ್ದನ'ದಿಂದ ನೈರ್ಮಲ್ಯವು 'ಉತ್ಥಾಪನ'ದಿಂದ ಲಘುತ್ವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

೩೦. 'ಪಾತನ'ದಿಂದ ಚಾಂಚಲ್ಯದೋಷ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು. 'ದೀಪನ' ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಪಾರದಕ್ಕೆ ತೇಜಸ್ಸು ಬರುವುದು. 'ಜಾರಣ'ದಿಂದ ಮಲರಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

೩೧. 'ಸಾರಣ'ದಿಂದ ಅಕ್ಷಯವಾಗಿ ಲೋಹಗ್ರಾಸ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. 'ರಂಜನ' ದಿಂದ ಸಕಲ ರೋಗಹರವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಕ್ರಾಮಣ'ದಿಂದ ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಶುದ್ಧಿಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಾರದವು ದೇಹಸಿದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಲೋಹಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ರಸಶುದ್ಧಿ ಮುಗಿಯಿತು.

ರಸ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು

ಮರ್ದನ ವಿಧಿ

೩೭-೩೪. ಮೂರು ಕ್ಷಾರಗಳು, ಐದು ಲವಣಗಳು, ನವಸಾರ (ನವಾಸಾಗರ) ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಮೂಲ, ತ್ರಿಕಟು, ತ್ರಿಫಲ, ಉಮ್ಮತ್ತಿ (ದತ್ತೂರ), ಹರಸಿನ, ಬೆಲ್ಲ, ಸಾಸಿವೆ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಾರದದ 1/30 ಒಂದು ಭಾಗ, ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕು. ಶುಂಠಿ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕುಮಾರಿ (ಲೋಳೆಸಾರ) ಸ್ವರಸದೊಂದಿಗೂ ಮೂರು ದಿನ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಅರೆಯಬೇಕು. ಅನಂತರ ಅದು ಹರಡದಂತೆ ಇಡಬೇಕು. ಈ ಪಾರದವು ಒಂಭತ್ತು ದೋಷಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಿ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದು ಮರ್ದನವಿಧಿ

ಉತ್ಥಾಪನ ವಿಧಿ

೩೫. ಕುಮಾರಿ, ತ್ರಿಫಲ, ಚಿತ್ರಮೂಲ ಈ ಮೂರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಲದೋಷ, ವಹ್ನಿದೋಷ, ವಿಷದೋಷವನ್ನು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕ್ಷಾರದ್ವಯ ಮತ್ತು ಲವಣದಿಂದ ಕುಟಿಲದೋಷವು ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

೩೬-೩೯. ನವಸಾಗರದಿಂದ ಸಂಕರದೋಷವು ಉಮ್ಮತ್ತದಿಂದ ಉಡ್ಡೀನ ದೋಷವೂ, ತ್ರಿಕಟುವಿನಿಂದ ಗುರುತ್ವ ದೋಷವು, ಹರಿದ್ರ, ಬೆಲ್ಲ, ಸಾಸಿವೆಗಳಿಂದ ಷಂಡತ್ವ ದೋಷವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಹದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ವಿದ್ಯಾದರ ಎಂಬ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾರದ ನಾಲ್ಕು ಪಲ (ತೂಕ), ಅದಕ್ಕೆ ಎಂಟು ಪಲ ಲವಣ,

ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ಇವುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಸಂಧಿಬಂಧನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮೂರು ದಿನ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬೆಂಕಿ ಕೊಡುವುದು. ಇದರಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹೋದ ರಸವು ಮತ್ತೆ ಉಜ್ಜೀವನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದು ಉತ್ಥಾಪನ ವಿಧಿ

ಪಾತನ ವಿಧಿ

೪೦. ಉತ್ಥಾಪಿತ ಪಾರದಕ್ಕೆ ಪಾಠ ಮತ್ತು ಕರಂಜ (ಹೊಂಗೆ) ರಸದೊಂದಿಗೆ ಮರ್ದನಮಾಡಬೇಕು. ನಂತರ ಕರಿ ಉಮ್ಮತ್ತಿ ರಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ಪಾಚನ ಮಾಡಬೇಕು. ಆವಾಗ ಪಾರದವು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಚಿನ್ನದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಇದು ಪಾತನ ವಿಧಿ

ಪಾಚನ ವಿಧಿ

೪೧-೪೨. ಕ್ಷಾರ, ಉಪ್ಪು, ಲವಣ[1], ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೀ[2], ನುಗ್ಗೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಚಂಡಲೀ, ರಾಜಿಕಾ[3], ಭೂರ್ಜ, ಟಂಕಣ, ಬಿಳಿಗಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ರಸವನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ, ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿ ಪೊಟಲಿ ಮಾಡಿ (packet) ಇದನ್ನು ಹೂಜಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಹುಣಿಗಂಜಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಕೊಡಬೇಕು.

ಇದು ಪಾಚನವಿಧಿ

---

1. ಸೈಂಧವ ಲವಣ ಅಥವಾ ಸೌವರ್ಚ 2. ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೇ. 3. ಸಾಸಿವೆ

ಜಾರಣ ವಿಧಿ

೪೩. ನಿರ್ಗುಂಡೀ ಬೃಹತಿ, ವಾಸಾ ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೆ ತುಂಬಿದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ರಸ (ಪಾದರಸ)ವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಹತ್ತುದಿನ ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಅನಂತರ ತೆಗೆಯುವುದು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಪಾರದವು ಸದಾ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದು ಜಾರಣವಿಧಿ

ಗ್ರಾಸ ಪ್ರಧಾನ

೪೪. ಗಂಧಕ, ಅಭ್ರಕ ಮತ್ತು ತೈಲದಿಂದ ಡೋಲಾಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಚನ ಮಾಡುವುದು. (ಬೇಯಿಸುವುದು) ಕಾಚ (ಗಾಜು) ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ರಸವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಲೋಹ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಇಡುವುದು.

ಇದು ಗ್ರಾಸ ಪ್ರಧಾನ

ರಂಜನ ವಿಧಿಃ

೪೫-೪೮. (ಪಾರದದ) ಎರಡು ಭಾಗ ಗಂಧಕ, ಹಿಂಗುಲ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗ, ಮನಃಶಿಲ ಐದು ಭಾಗ, ಸುವರ್ಚಲ (ಲವಣ) ಆರು ಭಾಗ, ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ಅಭ್ರಕವನ್ನು ಹಾಕಿ ಹಂಸಪಾದಿ ರಸದೊಂದಿಗೂ, ವೀಳೆದೆಲೆ ರಸದೊಂದಿಗೂ, ಆಡುಸೋಗೆ, ಗೋಕ್ಷೀರ (ಹಸುವಿನ ಹಾಲು)ದೊಂದಿಗೂ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಗಾಜಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇಡುವುದು. ವಜ್ರ ಮಣ್ಣಿನೊಂದಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯುನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸುತ್ತಿ

ವಾಲೂಕಾಯಂತ್ರದಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಯಾಮಗಳ ಕಾಲ ಪಾಕ ಮಾಡುವುದು. ರಸವು ಉದಯಕಾಲದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವಾಗುವವರೆಗೂ ಪಾಕ ಮಾಡಬೇಕು.

ಇದು ರಂಜನ ವಿಧಿಃ

ಸರ್ವಲೋಹ ಶುದ್ಧಿ

೪೯. ಗಂಧಕ ಮತ್ತು ಅಭ್ರಕಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರ್ವಲೋಹಗಳಿಗೂ ಮತ್ತು ಪಾಷಾಣಗಳಿಗೂ ಸುಲಭವಾದ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೫೦. ಆಮ್ಲ, ಕ್ಷಾರ, ರವಿಕ್ಷೀರ (ಎಕ್ಕದ ಹಾಲು), ಸ್ನುಹಿ (ಕಳ್ಳಿ)ಯ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೆ ದತ್ತೂರ, ಚಿತ್ರಕ, ತ್ರಿಫಲ ಸ್ವರಸದೊಂದಿಗೂ, ಗೋ ಮೂತ್ರದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಏಳು ಸಲ ಢಾಲನ (ಶುದ್ಧಿ) ಮಾಡುವುದು.

ಹೀಗೆ ಸರ್ವಲೋಹ ಶುದ್ಧಿ

ನವಪಾಷಾಣ ಶುದ್ಧಿ

೫೧-೫೨. ಕುಮಾರೀ, ಮೇಘನಾದಿ, ತ್ರಿಕಟು, ತ್ರಿಫಲ, ಕೂಷ್ಮಾಂಡ, ಕದಲೀ, ನುಗ್ಗೆ, ಗುರುಗುಂಜಿ (ಗುಂಜಾ) ಸೋಮರ್ಕ (ಬಿಳಿ ಎಕ್ಕ) ಇವುಗಳ ರಸಗಳು ಐದು ಪುಷ್ಪಗಳು ಕಂಜಾದ್ರುಮ (?) ದ್ರುಮೇಂದ್ರಕ (?) ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೆ ೨೧ ಸಲ ಪಾಷಾಣಕ್ಕೆ ಭಾವನ ಕೊಡಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ನವಪಾಷಾಣ ಶು...

ಗಂಧಕ ಶುದ್ಧಿ

೫೩-೫೪. ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ಬಾಂಡ) ಶೃಂಗೀ, ಕುಮಾರೀ, ಅರನಾಲದಿ ರಸಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಪಾತ್ರೆಯ ಬಾಯಿ ಮೇಲೆ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಂಧಕ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಪುನಃ ಬಾಂಡವನ್ನು ಮುಚ್ಚಬೇಕು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪುಟವನ್ನು (ಬೆಂಕಿ) ಕೊಡಬೇಕು. ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಣ್ಣಗಾದ ಮೇಲೆ ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಪುನಃ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನಿಂದ ಮತ್ತು ತುಪ್ಪದಿಂದ ಶೋಧನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಅಭ್ರಕ ಶುದ್ಧಿ

೫೫. ಹಳದಿ ಮತ್ತು ಕಪ್ಪು ಅಭ್ರಕವನ್ನು ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭಾವನ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಸರ್ವದೋಷ ವಿಮುಕ್ತ ರಸಾಯನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದು ಅಭ್ರಕ ಶುದ್ಧಿ

ಸರ್ವಪಾಷಾಣಗಳ ಬಲವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವ ವಿಧಿ

೫೬-೫೯. ಅತ್ತಿ, ಆಲ, ಅರಳಿ, ನ್ಯಗ್ರೋಧ, ಅರ್ಕ (ಎಕ್ಕ), ಸ್ನುಹಿ ಈ ಮರಗಳು, ಕುರುಂಟಿಕಾ, ಕ್ಷೀರಕರ್ಣೀ, ಕಂಠಕೇ ಮತ್ತು ಸುಗಂಧಿಕಾ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮರಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭಾವನ ಮಾಡಬೇಕು. ಒಂದೊಂದನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಸಲ ಮಾಡಬೇಕು. ಕ್ಷೀರಕಂದ, ಕಂಡುಗೆಡ್ಡೆ, ಬಾಳೇ ಗೆಡ್ಡೆ, ಸುವರ್ಣ ಗೆಡ್ಡೆ, ಬೆಲ್ಲ, ಗುಗ್ಗುಲ, ಗುರುಗುಂಜಿ, ತುಪ್ಪ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಟಂಕಣ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ನುಣ್ಣಗೆ ಅರೆದು ಅಗಲವಾದ

ಆಂಧ್ರಮೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲು ಕೆಳಗಾಗಿ ಅಲುಗಾಡಿಸಿ ಪಾಷಾಣವನ್ನು ಸಂಸ್ಕರಿಸುವುದು (ಶುದ್ಧೀಕರಿಸುವುದು).

೬೦-೬೧. ಪಟುಮೃತ್ತಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ಏಳು ಸಲ ಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಮತ್ತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕೆಂಡಗಳಿಂದ ಸುಟ್ಟು, ಶರೀರದ ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿ, ಕೆಳಗೆ ಇಳಿಸಿ ನೋಡಿದಾಗ ಪಾತ್ರದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಮುತ್ತಿನಂತೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಆ ಪಾಷಾಣಗಳ ವೀರ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಗಿರುವುದು.

ಹೀಗೆ ಸರ್ವಪಾಷಾಣಗಳ ಬಲ ಕುಗ್ಗಿಸುವ ವಿಧಿ

ಪಾಷಾಣ, ವಜ್ರ, ಲೋಹ, ಅಭ್ರಕ ಕರಗಿಸುವ ಪ್ರಕಾರ

೬೨-೬೬. ಪಾಷಾಣ, ವಜ್ರ, ರತ್ನ, ಸರ್ವಲೋಹಗಳು, ಅಭ್ರಕ ಇವುಗಳ ದೃತಿಯ ರೂಪ (ಕರಗಿಸುವ)ವನ್ನು ಮತ್ತು ಮರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅತ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಮರಗಳ ಹಾಲುಗಳಿಂದ ಅವನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಭಾವನ (ತೊಳೆಸುವುದು) ಮಾಡಬೇಕು. ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಸಲ ಮಾಡಿ ಸೂರ್ಯಪುಟದಲ್ಲಿ ಪಾಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಕ್ಷೀರಕಂದ ಮತ್ತು ಕಂಡುಕಂದ, ಸುವರ್ಣಗೆಡ್ಡೆ, ಪಂಚಮಿತ್ರಕ, ಮಾಂಸಭೇದಿ, ಅಶ್ವಭೇದೀ, ಟಂಕಣ, ನವಸಾರ ಈ ಐದನ್ನು ಹಾಕಿ ೧೬ ಭಾಗ ಮಾಡಿ, ಮಾತುಲಂಗ, ದಾಳಿಂಬೆ, ನಿಂಬೆ, ಚಣಕ ಇವುಗಳ ಹುಳಿಗಳಿಂದ ಆಂಧ್ರಮೂಷೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ವಾಲೂಕಾಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಕಮಾಡಬೇಕು.

೬೭. ತೀಕ್ಷ್ಣವಲ್ಲದ ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೂರು ಗಳಿಗೆ ಕಾಲ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪಾಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ಇಳಿಸಿದಾಗ ಆ ದ್ರುತಿಯು ರಸದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲೇ ಗಗನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು.

ಹೀಗೆ ಪಾಷಾಣ, ವಜ್ರ, ಲೋಹ, ಅಭ್ರಕ ಕರಗಿಸುವ ಪ್ರಕಾರ

ಸರ್ವಲೋಹ ಮಾರಣ

೬೮-೬೯. ಶರವ, ನಾಗ, ವಂಗ, ರಸ ಇವುಗಳನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಾಗ ಬಹಳ ಕಾಲ ನಂತರ ಅದು ಕರಗಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ, ರಾಜವೃಕ್ಷದ ತೊಗಟೆಯ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಚೆಲ್ಲುವುದು (ಚಿಮುಕಿಸುವುದು). ಹೀಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನೇಕ ಸಲ ಮಾಡಿದಾಗ ಈ ಮೂರು ಲೋಹಗಳು ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತವೆ.

೭೦-೭೧. ಗಂಧಕ, ಮನಃಶಿಲ, ಹಿಂಗುಲ, ರಸ ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಮಾಡಿ ಹುಳಿದಾಳಿಂಬೆ ಮತ್ತು ನಿಂಬೆ ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರ್ದಿಸಿ ಶುದ್ಧವಾದ ಕಬ್ಬಿಣ, ಚಿನ್ನ ಮತ್ತು ತಾರಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕಂಚು ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಆ ರಸದಿಂದ (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ) ಮೇಲೆ ಲೇಪನ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಏಳು ಸಲ ಲೇಪನ ಮಾಡಿ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು.

೭೨. ಅನಂತರ ಮೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಅದರ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೆಳಮೇಲು ಮಾಡಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಂಧ್ರಣವನ್ನು ಮಾಡಿ ಏಳು ಸಲ ಪುಟ ಮಾಡುವುದು.

೭೩. ತನ್ನ ಶರೀರದ ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಿ ಅದನ್ನು ಉಧೃತ ಮಾಡುವುದು. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಇದು ಸರ್ವಲೋಹಗಳ ಮಾರಣಕ್ರಿಯೆ.

ಹೀಗೆ ಸರ್ವಲೋಹ ಮಾರಣ ಪ್ರಕಾರ

ಅಭ್ರಕ ಮಾರಣ

೭೪. ಅಗಲವಾದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸೌವೀರ, ಯಕ್ಕ ಇವುಗಳ ರಸವನ್ನು ಇಟ್ಟು, ಮೂರು ದಿನಗಳ ನಂತರ ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ (?) ಇಟ್ಟು ಭತ್ತದೊಂದಿಗೆ ಮರ್ದಿಸಬೇಕು.

೭೫. ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ಸಿಹಿಹಾಲಿನಿಂದ ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಸೊಪ್ಪು, ಲಕ್ಕೆ ಸೊಪ್ಪು ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಆಲ, ಎಕ್ಕ ಇವುಗಳ ಹಾಲುಗಳನ್ನು, ದತ್ತೂರ ರಸ ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರ್ದನ ಮಾಡಬೇಕು.

೭೬-೭೭. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು ಪುಟಗಳನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ಆ ಸಿಂದೂರ ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಮಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಲದ ಬೇರಿನ ಕಷಾಯಗಳಿಂದಲೂ, ವಿಳೆದೆಲೆಯ ರಸ, ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಸೊಪ್ಪು, ಮೀನಿನ ಕಣ್ಣಿನೊಂದಿಗೆ, ಕಟಿಲ್ಲಾಯೊಂದಿಗೆ, ವಟವೃಕ್ಷದ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೆ ಮರ್ದನ ಮಾಡಿ, ಪುಟ ಮಾಡುವುದು.

೭೮. ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಸಲ ಮಾಡಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಿಂಧೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಭ್ರಕ ಸಿಂದೂರ ಮಾಡುವುದು ಬಹಳ ಕಠಿಣ ವಿಷಯ.

ಹೀಗೆ ಅಭ್ರಕ ಮಾರಣ

ವಜ್ರ ಮಾರಣ

೭೯-೮೦. ಮೇಕೆ ಮತ್ತು ತಿಗಣೆಯ ರಕ್ತದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಸಲ ಭಾವನ ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಸೂರ್ಯಪುಟದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ನಾಗಾರ್ಜುನ ರಸದೊಂದಿಗೆ ವಜ್ರತುಂಡಾ ಎಂಬ ಪ್ರಾಣಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಆ ವಜ್ರವನ್ನು ಐದು ಮಲದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ವಜ್ರದ ಮೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು.

೮೧. ಆ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಮಹಾಗಜ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಸುಡಬೇಕು. ಆ ವಜ್ರ ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಉಷ್ಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ವಜ್ರ ಮಾರಣವು.

ಸೂತ ವಿಚಿತ್ರ ಮಾರಣ ಪ್ರಕಾರ

[ವಿಚಿತ್ರ ರಸಭಸ್ಮವನ್ನು ಅದರ ಮಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.]

೮೨. ರಸವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮೂಲಿಕೆ ಎಂಬ ಮೂಲಿಕೆಯು ಸ್ವರಸದಿಂದ ಮೂರು ಸಲ ಮರ್ದನ ಮಾಡಿ ಲೋಹ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಇಡುವುದು.

೮೩-೯೦ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಊದಿದರೆ (ಕೊಳವೆಯಿಂದ) ಎರಡು ಘಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಂಧಕವನ್ನು ರಸದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಆ ಮೂಲಿಕೆ ರಸದಿಂದ ರಕ್ತಮಂಡಲ (ಕೆಂಪುಚಿತ್ರಕ) ಮತ್ತು ದತ್ತೂರ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಮರ್ದನ ಮಾಡಿ ಇಡುವುದು. ವಾಲುಕಾ ಯಂತ್ರಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆ ಗಾಜಿನ ಶೀಷೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸುವುದು.

ಅರ್ಧ ದಿನದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸೊಗಸಾಗಿ ಕಾಣುವ ಸಿಂಧೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಮೂಲಿಕಾ ರಸದೊಂದಿಗೂ, ನೀಲಿ ಗರಗದ ರಸದೊಂದಿಗೂ (ಭೃಂಗೀ) ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಆ ರಸವು ನೇರಳೆ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಮೂಲಿಕೆ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಆಡುಮುಟ್ಟದ ಸ್ವರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಅದೇ ರಸ, ಅರ್ಧ ಜಾಮದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಹಣದಿ ಬಣ್ಣದ ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಮೂಲಿಕೆಯ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಉನ್ಮತ್ತ ರಸದಿಂದ ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಅದು ಸುಂದರವಾದ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಮೂಲಿಕೆ ರಸದೊಂದಿಗೆ ನೇರಳೆಯ ಬೇರಿನ ರಸದಿಂದ ಆ ರಸವನ್ನು ಮರ್ದನ ಮಾಡಿದರೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಬೂದಿ ಬಣ್ಣ (ಕರ್ಬುರ)ವನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಬಿಳಿಯ ಬಣ್ಣದ್ದು ಜ್ವರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ್ದು ತ್ರಿದೋಷ ಹರ. ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ್ದು ಕುಷ್ಟರೋಗವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ್ದು ಸರ್ವದೋಷಹರ, ಕೃಷ್ಣವರ್ಣದ್ದನ್ನು ಮನುಷ್ಯನು ಸೇವಿಸಿದರೆ ದೇಹ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಬೂದಿ ಬಣ್ಣದ್ದು ವೀರ್ಯಕಾರಿ ಮತ್ತು ಅಭೀಷ್ಟ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು.

ಇದು ಪಾದರಸ ವಿಚಿತ್ರ ಮಾರಣ ಪ್ರಕಾರ.

ಸಿದ್ಧ ಪೂಜಾವಿಧಿ ಪ್ರಕಾರ

ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧವಾದ ರಸದ ಪೂಜಾಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

೯೧-೯೨. ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯವಲ್ಲದ ದಿನದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾದ ಭೂ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಕರ್ಮವನ್ನು (ಪೂಜೆ) ಆರಂಭಿಸಬೇಕು.

೯೩. ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದು, ಹಲ್ಲು ಉಜ್ಜಿ, ಮಂಗಳ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ, ಶುಚಿಯಾಗಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿ, ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ನಿಯಮದೊಂದಿಗೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

೯೪-೯೫. ಮನೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರದಳ ಪದ್ಮವನ್ನು ಬರೆದು ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟದಳ ಪದ್ಮವನ್ನು ಬರೆದು, ಒಂಭತ್ತು ಅಷ್ಟದಳ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಬೇಕು.

೯೬. ಸಹಸ್ರದಳ ಪದ್ಮದ ಮೇಲೆ ಶುದ್ಧವಾದ ರಸವನ್ನು ಇಡಬೇಕು. ಎಂಟು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪದ್ಮಗಳ ಮೇಲೆ ಎಂಟು ಸಿದ್ಧರನ್ನು (ಸಿದ್ಧರ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು) ಇಡಬೇಕು.

೯೭-೯೯. ಸಿದ್ಧರೂಪರಾದ ಒಂಭತ್ತು ಜನರನ್ನು (ನವನಾಥರು), ನವ ದುರ್ಗೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಅರ್ಗ್ಯಪಾತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸುಗಂಧವಾದ ಮನೋಹರವಾದ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ, ಧೂಪಗಳಿಂದ, ದಿವ್ಯ ವಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ದಿವ್ಯವಾದ ಅನ್ನಗಳಿಂದಲೂ, ಜೇನು ತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಮಾಂಸಗಳಿಂದಲೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಕೊನೆಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಅವರ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಬುದ್ಧಿಹೀನವಾಗಿ, ಮೌನದಿಂದ ಭೋಜನ ಮಾಡಿದರೆ ಅವನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ನಾಶವಾಗಿ ಅವನ ವಂಶವೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಪೂಜಾ ವಿಧಿಯು

ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗುಟಿಕಾ ಪ್ರಕಾರ

೧೦೦-೧೦೩. ಅಂಗೋಲ, ಎಕ್ಕ, ಪಲಾಶ (ಮುತ್ತಗ) ಇವು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕಂಟಕೀ, ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕಾ, ಸುರದಾಲೀ, ಗುಂಜಾ, ಕ್ಷುದ್ರ, ಅಲರ್ಕ, ಪುನರ್ನವ ಈ ಹತ್ತು ಮರಗಳ ಬಿಳಿ ಕೇಸರ ಅಥವಾ ಪುಷ್ಪ, ಇವುಗಳ ಹತ್ತು ಬೀಜಗಳನ್ನು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪುಡಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಮರಗಳ ಬೇರುಗಳನ್ನು, ತೊಗಟೆ ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೂ, ಮೇಕೆಯ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಭಾವನ(mix) ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಎಕ್ಕ ಪುಟದಿಂದ ತೆಗೆದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಶುದ್ಧ ಮಾಡಿದ ಪಾದರಸದ ಒಂದು ಪಲ ಅದರ ಸಮಾನವಾದ ತೈಲ ಇದನ್ನು ಮೇಲುಕೆಳಗಾಗಿ (mix) ಮಾಡಿ ವಜ್ರಮೂಷೆಯ (ಪಾತ್ರೆ)ಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು.

೧೦೪. ಒಂದು ಮುಹೂರ್ತ ಮಾತ್ರಕಾಲ ಉರುಬಿದರೆ ಆ ರಸವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಷಾಣಗಳು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗುತ್ತದೆ.

೧೦೫. ಇದು ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ಗುಟಿಕಾ ಎಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಜಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇದನ್ನು ನರತೈಲದಿಂದ (?) ಪಾಕ ಮಾಡಬೇಕು.

೧೦೬. ಯಾವನು ಇದನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನನ್ನು ದೇವರೂ ಸಹ ನೋಡಲಾರ. ಜೊತೆಗೆ ಇದು ಜಲ, ಲೋಹ, ಅಗ್ನಿ, ಶುಕ್ಲ ಮುಂತಾದ ವಾಕ್‌ಸ್ತಂಭನ (ಎದುರಾಳಿ ಮಾತನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಇರುವುದು.) ಮಾಡುವುದು.

೧೦೭. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನ ಸಾರದಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಾಕಮಾಡಿ (ಆ ರಸವನ್ನು) ಬಾಯಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಕಿಕೊಂಡರೆ ಅದರ ಸಾರದ ಪಾನದಿಂದ ಮೂರು ಮಾಸದಲ್ಲಿ ದೇಹ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು.

೧೦೮. ಆಯುಷ್ಯ, ವೀರ್ಯ, ಸಂತಾನ, ತೇಜಸ್ಸು, ಮತ್ತು ಬಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಆರು ತಿಂಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಮುಪ್ಪು ಮರಣವಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯನಾಗುವನು.

೧೦೯. ಗರುಡ ಪಕ್ಷಿಯ ತೈಲದಿಂದ ಡೋಲಾಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪಾಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು (ತೈಲವನ್ನು) ನೆತ್ತಿ (ತಲೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ) ಹಚ್ಚಿದರೆ ಖಂಡಿತ ಲೋಕವಶ್ಯ (ವಶೀಕರಣ)ವಾಗುವುದು.

೧೧೦-೧೧೨. ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಉಜ್ಜಿಕೊಂಡರೆ ಮಾತಿನ ಮಲ್ಲನಾಗುವನು. ಯಾವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗುಟಿಕಾ ಸಿದ್ಧಿ ಇರುವುದೋ ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೈಶ್ವರ್ಯ ನೆಲಸಿರುವುದು. ಆ ರಾಜ್ಯವೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು. ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಪಿಶಾಚಿ ಮುಂತಾದ ದುಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು. ಸರ್ವವಿಧ ಆರೋಗ್ಯ ಕೊಡುವುದು. ಕಾಲ ಮೃತ್ಯು(?)ವಿನ ಜಯವಾಗುವುದು. ಅವನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವೆಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

೧೧೩. ದತ್ತೂರಿ ರಸದಿಂದ ತೊಳಸಿ ತಾಮ್ರ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಈ ರಸದ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಪರಂಜಿ ಆಗುವುದು. ಆ ತಾಮ್ರದ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೇ ಸುವರ್ಣವೂ ಆಗುವುದು.

ಇದು ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗುಟಿಕಾ ಪ್ರಕಾರ

ದೀಪನ ಗ್ರಾಸ ಪ್ರಕಾರ

೧೧೪-೧೧೫. ಬ್ರಹ್ಮದಂಡೀ, ಚಂಡಾಲೀ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಮೌರ್ವ್ರೀ, ಅರ್ಚಿಕಾ, ಎರಡು ಕ್ಷಾರ, ಮೈಲುತುತ್ಥಾ, ಲವಣ, ನವಸಾರ (ನವಾಸಾಗರ) ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಾಂಶ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಾತುಲಂಗದ ರಸದಿಂದ ಮರ್ದನ ಮಾಡಿ ರಸದೊಂದಿಗೆ (ಪಾದರಸ) ಮೇಲು ಕೆಳಗಾಗಿ (mix) ಮಾಡಿದಾಗ ಅದು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕೆಂಡದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಊದಿ ಶರೀರದ ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತೆಗೆಯಬೇಕು.

೧೧೬. ಹೀಗೆಯೇ ಏಳು ಸಲ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ಮೂಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಅದು ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು. ಹಸಿವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ವ್ಯಾಘ್ರದಂತೆ ಆಹಾರವನ್ನು ತಿನ್ನುವನು.

೧೧೭-೧೧೮. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ ಲೋಹಗಳಿಗೂ ಅದು ಬಡಬಾಗ್ನಿ (ವಡವಾನಲ)ಯಂತೆ ಆಗುವುದು. ಅನಂತರ ಅದರ ನಾಲ್ಕನೇ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಚಿನ್ನವನ್ನು ಭೂ ಸಾರ, ಸುರದಂತಿ ಇವುಗಳ ಸ್ವರಸವನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಭರ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಯಾಮಕಾಲ ಇಟ್ಟರೆ ಚಿನ್ನವು ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ.

೧೧೯. ಮತ್ತೆ ಅದರ ಮೂರನೇ ಅಂಶವನ್ನು ಗ್ರಾಸಮಾಡಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣ ನುಲಗುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಮೇಲುಕೆಳಗಾಗಿ ಮಾಡುವುದು.

೧೨೦. ಸಮಾಂಶ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗ್ರಾಸಮಾಡಿ ಇಟ್ಟರೆ ಅದರ ಅನಂತರ ಸರ್ವಲೋಹಗಳ ಗ್ರಾಸಕ್ರಮವನ್ನು ತಿಳಿದು ಹೇಳಬೇಕು.

೧೨೧. ಪಲ ಪ್ರಮಾಣದ ಬದ್ಧವಾದ ರಸವು ಚಿನ್ನವನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡುವಂತೆ (?) ಅದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಜೀರ್ಣ ಶಕ್ತಿಯು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೋಗುವುದು.

೧೨೨. ಸಾವಿರ ಪಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗ್ರಾಸಮಾಡಲು ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದರೆ ಅವಾಗ ಅದರ ಮುಖವನ್ನು ಬಂಧನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೧೨೩. ಅದು ಬದ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವಿಧ ಲೋಹಗಳಿರಬಹುದೋ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗ್ರಾಸ ಕೊಟ್ಟು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಬ್ರಹ್ಮದಂತೆ ಅವನು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆ ದೀಪನ ಗ್ರಾಸ ಪ್ರಕಾರ

ರಸಮುಖಬಂಧ ಪ್ರಕಾರ

೧೨೪. ರಸಮುಖಬಂಧದ ಅತ್ಯಂತ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಮಂತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಾರ್ಗದೊಂದಿಗೆ ರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ರಸಬದ್ಧವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

೧೨೫-೧೨೬. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಗೋರೋಚನ, ಕೃಷ್ಣಸಾರ ಜಿಂಕೆಯ ರೋಚನವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಋತುವಿನ ರಕ್ತ, ಗಜದ ಶುಕ್ಲ ಇವು ನಾಲ್ಕನ್ನು ಸಮಾಂಶ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸ್ತ್ರೀಸ್ತನ್ಯದಿಂದ ಮರ್ದನ ಮಾಡಬೇಕು. ಮೂರು ಬಿಂದುವಾಗಿ ಬದ್ಧವನ್ನು ಮಂತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು.

ಮಂತ್ರ

೧೨೭. ಓಂ ಘಟಘಟಾಯ ಮಹಾರಸಭೈರವಾಯ
ಮುಖಂ ಬಂಧ ಮುಖಂ ಬಂಧ ಸುಭೀಟಯ
ಸುಭೀಟಯ ಹುಂ ಫಟ್ ಸ್ವಾಹಾ ॥

೧೨೮. ಅದನ್ನು ನೋಡದೆ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದವನು ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕು. ಮುಖ ಬಂಧವನ್ನು ಅವನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ರಸವು ಅಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ.

೧೨೯. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತೆ ದೊಡ್ಡ ಶಬ್ದವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಅವನು ಜೀವಿಸಿದರೆ ಅವನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸಮನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೧೩೦. ಅಥವಾ ಅವನು ಸಾಯುವ ಭಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ಆ ಮನುಷ್ಯನು ಮೊದಲು ಭೈರವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ನಿರ್ವಿಘ್ನನಾಗಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸುವನು.

೧೩೧-೧೩೫. ಮಹಾಭೈರವ ಮಂತ್ರದಿಂದ ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪಾದರಸದ ಗುಳಿಗೆಯನ್ನು ಮುಖಬಂಧವಾಗುವಂತೆ ಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದು. ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಸಲ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನ ಸಮುದ್ರವನ್ನೇ ಅದು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಬಾವಿಯಲ್ಲೋ, ಕೆರೆಯಲ್ಲೋ ದೊಡ್ಡ ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿಯೋ ಹಾಕಿದರೆ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಅದು ಏಳು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಚಂದನ ಮತ್ತು ಕರ್ಪೂರ ಸಮಾಂಶವಾಗಿ ಜಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವುದು. ಒಂದು ದಿನ ಪೂರ್ತಿ ಹಾಗೆಯೇ ಅದನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಇಡುವುದು. ಆ ಗುಟಿಕೆಯನ್ನು ತಮಾಷೆಗಾಗಿ ಯಾವನು ತನ್ನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವನೋ ಅವನು ಅಪಾರವಾದ

ಅನ್ನವನ್ನು ತಿನ್ನುವನು. [1]ಬಡಬಾಗ್ನಿ ಸದೃಶವಾಗಿ ಆಗುವನು. ಈ ಘುಟಿಕೆಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗಳೂ ಹೇಳಲಾರರು.

ಹೀಗೆ ರಸಮುಖಬಂಧ ಪ್ರಕಾರ

ವೇಧಾಮುಖ ರಸ

೧೩೭. ಗಂಧಕ ಮತ್ತು ಅಭ್ರಕದ ತೈಲದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಸವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದವನು ತಾರೆ ಮತ್ತು ನಾಗದಲ್ಲಿ ಐದು ಸಾವಿರ ಸಲ ವೇಧವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

೧೩೭. ಕಬ್ಬಿಣ ಮತ್ತು ತಾಮ್ರ ಇವೆರಡಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೇಲೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸಲ ವಂಗವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಅಭ್ರಕದ ದೃತಿ(?)ಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ (ಮಿಶ್ರಣ ಮಾಡಿ) ಉಂಡೆ ಮಾಡುವುದು.

೧೩೮. ಈ ಘುಟಿಕೆ (ಉಂಡೆ) ಗೆ ಅಕ್ಷಯ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ಆವರ್ತ್ಯ (Reapete) ಮಾಡಿದಾಗ ಅದು (ರಸದೋಷ) ಸಾಯುವುದು. ಅದರ ಸಾರದ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ ಮೇಹಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು.

೧೩೯. ವಂಗ ಮತ್ತು ತಾಮ್ರ ಎರಡಕ್ಕೂ ಮೇಲೆ (ಹೆಚ್ಚಾಗಿ) ತಾರದ ಘ್ರಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಸಾವಿರದ ಹತ್ತು ಸಲ ಮಾಡಿದರೆ ತಾರವು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

೧೪೦-೧೪೧. ಸಾವಿರ ಸಲ ವೇಧವನ್ನು ಮಾಡಿ ಮಾಕ್ಷಿಕ ಪಾಷಾಣ, ಮನಃಶಿಲಾ, ಹಿಂಗುಲಾ, ತಾಲಕ, ಅರಸಿನ ಮತ್ತು ಗಂಧಕ ಇವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಮವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮಾತುಲಂಗ (ಮಾದಳ ಹಣ್ಣು)ದ

---

(1) ಬಡಬಾಗ್ನಿ – ಸಮುದ್ರ ನೀರಿನ ಕೆಳಗೆ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಅಗ್ನಿ

ಹುಳಿಯಿಂದ ಮರ್ದನ ಮಾಡುವುದು. ಕಡಲೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಗುಳಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಘ್ರಾಸವನ್ನು ಕೊಡುವುದು.

೧೪೨. ಮೂವತ್ತಾರು ಸಲ ಪುಟ ಮಾಡಿದಾಗ ಆ ರಸವು ಹೊಗೆಯನ್ನು ವೇಧ ಮಾಡುವುದು. ಲೋಹ ಸಿದ್ದಿ ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ದೇಹ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ವೇಧಾಮುಖ ರಸ

ಜಗನ್ಮೋಹನ ರಸ

೧೪೩-೧೪೫. ನವರತ್ನದ ಎಂಟು ಲೋಹಗಳ ಭಸ್ಮವು, ಪಾದರಸದ ಭಸ್ಮ ಇವೆಲ್ಲ ಸಮಾಂಶ ಮಾಡಿ ಕೂಡಿಸಿ ಸಮರ್ಥನಾದವನು ಅದರ ಮೂವತ್ತು ಅಂಶ ವಿಷವನ್ನೂ, ಕುಷ್ಠ, ತ್ರಿಕಟು, ತ್ರಿಫಲ, ಟಂಕಣ, ಗಂಧಕ, ಮಾಕ್ಷಿಕ, ಮನಃಶಿಲಾ ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕರಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಮರ್ದನ ಮಾಡುವುದು. ಅದರ ಸಾಸಿವೆಯಷ್ಟು (ಪ್ರಮಾಣ) ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ವೈದ್ಯರು ಮಾಡಬೇಕು.

೧೪೬. ಗರಗದ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಬೆಲ್ಲದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ರೋಗಗಳು ಹೋಗುವುದು. ಮೈಲೇಯ ರಸ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಪಿತ್ತ ಜ್ವರಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು.

೧೪೭. ನಾಗವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ದಳ ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೂ (ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ) ಒಂದು ದಿನದ ಜ್ವರ ಮತ್ತು ಎರಡು ದಿನದ ಜ್ವರಕ್ಕೆ,

ಭೂಧಾತ್ರೀ (ಕಿರಿನಲ್ಲಿ) ಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ವಾತ ಜ್ವರಗಳು ಹೋಗುವುದು.

೧೪೮. ಮೂರು ದಿನದ ಜ್ವರಕ್ಕೆ ಮೇಕೆಯ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೂ, ನಾಲ್ಕು ದಿನದ ವಿಷಮ ಜ್ವರಗಳಿಗೆ ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪಿನ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೪೯. ಗೋಜಿಹ್ವ ರಸದೊಂದಿಗೂ, ಜೇನುತುಪ್ಪದೊಂದಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ತಪ್ಪಿದವರಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ವಾಸೆಯ (वासा) ಮತ್ತು ನುಗ್ಗೆಯ ಬೇರಿನ ರಸದೊಂದಿಗೂ ದೋಷ ಮೂಲ ಜ್ವರಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೦. ಆಯಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ವರಗಳಿಗೆ ಕಂಟಕೀ (ಗುಳ್ಳೇಕಾಯಿ) ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದ ತ್ರಿದೋಷಗಳಿಗೂ ಹಸಿಶುಂಠಿಯ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೧. ಇಂತಹ ಅನುಪಾನಗಳೊಂದಿಗೆ ಜ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವುದು. ಸರ್ವಾಂಗ ವಾತಕ್ಕೆ ಎಕ್ಕದ ಬೇರಿನ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೨. ಧನುರ್ವಾತಕ್ಕೆ ನಿರ್ಗುಂಡಿಯ ರಸದೊಂದಿಗೂ, ಪಾರ್ಶ್ವವಾತಕ್ಕೆ ಅಭಯಾ ರಸದೊಂದಿಗೂ, ಸುಪ್ತವಾತಕ್ಕೆ ಗೋ ಮೂತ್ರದೊಂದಿಗೂ ಮತ್ತು ಶೋಷವಾತಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೩. ವೃಶ್ಚಿಕ ವಾತಕ್ಕೆ ನಾಗಕೇಸರದೊಂದಿಗೂ ಕೊಡುವುದು. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದ ವಾತಗಳಿಗೂ ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೪. ಇದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅನುಪಾನಗಳೊಂದಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ನೀಲಿ (ಭೃಂಗಿ) ಗರಗದೊಂದಿಗೆ ಸರ್ವಾಂಗ ಶ್ವೇತ ಕುಷ್ಠಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೫. ಉಳಿದ ಕುಷ್ಠಗಳಿಗೂ ಜೇನುತುಪ್ಪದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ಜಲೋದರಕ್ಕೆ ಭೂದಂತೀಯ ಬೇರಿನ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೬. ಮಹೋದರಕ್ಕೆ ಭೂನಿಂಬ (ನೆಲಬೇವು) ಮತ್ತು ವಜ್ರತೈಲದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿ ಕೊಡುವುದು. ಉಳಿದ ವ್ಯಾಧಿಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಗಿರಿಕರ್ಣಿಕದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೭. ಅಶ್ಮರೀ ರೋಗಕ್ಕೆ ಅಶ್ಮಭೇದೀ ರಸ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ಬಹುಮೂತ್ರಕ್ಕೆ ಕಂಟಕೀ (ಗುಳ್ಳೇಕಾಯಿ) ಬೇರಿನ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೮. ತಲಪೋಟಕದೊಂದಿಗೆ ಮಧುಮೇಹ, ಶುಕ್ಲಮೇಹ, ಇಕ್ಷುಮೇಹ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ರಕ್ತ ಮೇಹಕ್ಕೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಮತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೫೯. ಗೋವಿನ ಮೂತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಅಥವಾ ಉದುಂಬರ ಮರ ರಸದೊಂದಿಗೆ ತಕ್ರ ಮೇಹಕ್ಕೆ ಕೊಡುವುದು. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮೇಹಗಳಿಗೂ ಎಳ್ಳು ಮತ್ತು ಪಿಷ್ಠಿ (?) ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೬೦. ಅರ್ಶವ್ಯಾಧಿಗೆ ಬೆಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕಾಕೋದುಂಬರದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ಮುಂಡಿ ಮತ್ತು ಹಸಿಶುಂಠಿ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಶೂಲ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೬೧. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ ಗುಲ್ಮಾ (ದುರ್ಮಾಂಸ) ರೋಗಗಳಿಗೆ ಕುಬೇರಾಕ್ಷಿ, ಚಿಂಚಾಭಸ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ವಹ್ನಿಚೂರ್ಣ ದೊಂದಿಗೆ ಪಾಂಡುರೋಗಗಳಿಗೂ, ಕ್ಷಯ ಮತ್ತು ಶೋಬೆಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೂ ಕೊಡುವುದು.

೧೬೨. ಕ್ಷಯಕ್ಕೆ ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪ ಮತ್ತು ಬಾಳೆಯ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ಕಾಮಿಲಾ ರೋಗಕ್ಕೆ (ಕಾಮಾಲೆ) ಹರಸಿನ ಮತ್ತು ಕಂಟಕೀ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೊಡುವುದು.

೧೬೩. ಶಿರಃಶೂಲ (ತಲೆನೋವು) ರೋಗಗಳಿಗೆ ನಸ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದು. (?) ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ ವ್ರಣಗಳಿಗೂ ಹಸುವಿನ ತುಪ್ಪದೊಂದಿಗೆ ಮಿಶ್ರಮಾಡಿ (ವ್ರಣಗಳಿಗೆ) ಲೇಪಿಸುವುದು.

೧೬೪. ತುಲಸೀ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ವಾಂತಿಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೂ ಒಂದು ಮಂಡಲ ಸೇವಿಸಬೇಕು.

೧೬೫. ಉಳಿದ ರೋಗಗಳಿಗೆ ಅರ್ಧಮಂಡಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸಬೇಕು. ಮಹಾರೋಗಗಳ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಸಾಸಿವೆ ಪ್ರಮಾಣ ಕೊಡಬೇಕು.

೧೬೬. ಮೂರು ತಿಂಗಳು ದಿನವೂ ಸೇವಿಸಿದರೆ ದೇಹ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಮೂರು ವರ್ಷ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಮುಪ್ಪು, ಮರಣಗಳು ಹೋಗುವುದು.

೧೬೭. ಪಾತಾಲ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಹಸುವಿನ ಹಾಲು, ಬೆಣ್ಣೆ, [illegible]ಗಳ

ಅನುಪಾನದೊಂದಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪಥ್ಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಬೇಕು.

೧೯೮. ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿವಂತನು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪ(ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಯುಷ್ಯ) ದಷ್ಟು ಜೀವಿಸುವನು. ಈ ರಸಕ್ಕೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ಮೋಹನ ರಸ ಎಂದು ಹೆಸರು.

ಹೀಗೆ ಜಗನ್ಮೋಹನ ರಸ

ಷಣ್ಮುಖ ರಸ

೧೯೯-೧೨೦. ನಾಗ, ವಂಗ, ಅಭ್ರಕಗಳ ಮತ್ತು ಶುಲ್ಬ, ಎರಡು ಲೋಹಗಳ ಮೇಲೆ ಐದು ಸಿಂಧೂರಗಳು ಮತ್ತು ರಸ ಸಿಂಧೂರ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಭಾಗವಾಗಿ ಸೇರಿಸಿ, ಕೃಷ್ಣ ಕದಲಿಯ ಫಲದೊಂದಿಗೆ ನಿತ್ಯವೂ ಲೇಪನ ಮಾಡುವುದು.

೧೨೧. ಇಷ್ಟವಾದ ಅನ್ನಪಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಿನ್ನಬೇಕು. ಆರು ತಿಂಗಳು ಸೇವನೆಯಿಂದ ಮುಪ್ಪು ಮರಣಗಳನ್ನು ದಾಟುತ್ತಾನೆ.

೧೨೨. ಆ ಮನುಷ್ಯನು ದಿವ್ಯವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ವಿನಾಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕೃಷ್ಣ ಬಣ್ಣದ ಗೋವಿನ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಕ್ಷಯಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದು.

೧೨೩. ಮಾತುಲಂಗದ ಹಣ್ಣಿನ ಹುಳಿಯೊಂದಿಗೆ ಅರ್ಧ ಮಂಡಲವು ಸೇವಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಶ್ವಾಸ, ಖಾಸ ಮುಂತಾದ ಹೃದಯ ರೋಗಗಳು, ಪೀನಸ ರೋಗಗಳನ್ನು ವಾಸಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

೧೭೪. ಇದರ ಪ್ರಯೋಗದ ಚಾತುರ್ಯದಿಂದಲೂ ಅನುಪಾನದ ವಿಶೇಷದಿಂದಲೂ ಸಕಲ ರೋಗವೂ ಶೀಘ್ರವೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ, ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಇದು ಷಣ್ಮುಖ ರಸ ಎನಿಸುವುದು. ಇದು ರಸಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ದೇವರಿಗೂ ದುರ್ಲಭ.

ಹೀಗೆ ಷಣ್ಮುಖ ರಸ

ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಸ

೧೭೫. ಚಿನ್ನ, ವಜ್ರ, ಅಭ್ರಕ, ಈ ಮೂರು ಭಸ್ಮಗಳ ಸಮಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿ, ಭೂನಾಗದ ಸತ್ತ್ವಭಸ್ಮವನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಸೇರಿಸುವುದು.

೧೭೬. ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಚಿತ್ರದ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಮೂರು ದಿನ ಅಮೃತ ಕಷಾಯದೊಂದಿಗೂ, ಕುಮಾರಿ ಸ್ವರಸದೊಂದಿಗೂ ಮರ್ದನ ಮಾಡುವುದು.

೧೭೭. ತ್ರಿಕಟು ಮತ್ತು ತ್ರಿಫಲಗಳ ಸ್ವರಸದಿಂದ ಬೇಯಿಸುವುದು. ಪ್ಲಕ್ಷ ಫಲದೊಂದಿಗೆ ವಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣ ನಿತ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು.

೧೭೮. ಅಂತಹ ಮನುಷ್ಯನು ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ವಜ್ರದೇಹದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮೂರು ವರ್ಷ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಇರುವವರೆಗೂ ಜೀವಿಸುವನು.

೧೭೯. ಎಲ್ಲಾ ಆಯುಧಗಳು, ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಶೀಘ್ರ ಜಯಿಸುವುದು. ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗಿ ಆಗುತ್ತಾನೆ.

೧೮೦. ಈ ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಸವು ಸರ್ವರಾಜರಿಗೂ ಹಿತವಾದದ್ದು. ಸಕಲ ರೋಗಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು. ದೇವತೆಗಳು ಇದನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು.

ಹೀಗೆ ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಸವು

ನವಗ್ರಹ ರಸ

೧೮೧-೧೮೨. ಪಾದರಸ, ಗಂಧಕ, ಮೌಕ್ತಿಕ ಮತ್ತು ಮನಃಶಿಲ, ಕುಷ್ಠ, ಶಂಖಭಸ್ಮ, ಟಂಕಣ, ಮಾಕ್ಷಿಕ, ನೇಪಲಾ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ತ್ರಿಫಲ ರಸದಿಂದ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರ್ದನ ಮಾಡುವುದು.

೧೮೩-೧೮೪. ಬೇವು, ದಾಳಿಂಬೆ, ಮೌರ್ವ್ಯಾ, ಅರ್ಕ, ವಾಸಾ, ಚಿತ್ರಮೂಲ ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಗಾಜಿನ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ವಾಲೂಕಾಯಂತ್ರದಿಂದ ಮೃತ್ತಿಕೆಯ ಯೋಗದಿಂದ ಏಳು ಸಲ ಲೇಪನ ಮಾಡಿ ಪಾಕ ಮಾಡುವುದು. ಏಳು ದಿವಸ ಹೀಗೆ ಪಾಕ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ನಮ್ಮ ಶರೀರದ ಉಷ್ಣಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದಾಗ ಇದನ್ನು ಉದ್ಧರ ಮಾಡುವುದು.

೧೮೫. ವೀಳೆದೆಳೆಯದೊಂದಿಗೆ ಗುಂಜಾಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲಾ ಜ್ವರಗಳೂ ನಾಶವಾಗುವುದು. ವಿಷಮ ಶೀತಜ್ವರವು ನಾಶವಾಗುವುದು.

೧೮೬. ಮೆಣಸು, ಮಾಗಧೀ, ಶುಂಠಿಗಳ ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಹಣ್ಣಿನ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಸೇವನೆ ಮಾಡಿದರೆ ವಾತ, ಪಿತ್ತ ಮತ್ತು ಕಫ ದೋಷಗಳಿಂದ ಬರುವ ತಾಪಜ್ವರಗಳು ವಾಸಿ ಮಾಡುವುದು.

೧೮೭. ಆಡಿನ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಪಿತ್ತಜ್ವರವನ್ನು ವಾಸಿ ಮಾಡುವುದು. ತ್ರಿಂತ್ರಿಣೀ ಭಸ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸಕಲ ಗುಲ್ಮರೋಗಗಳನ್ನು ವಾಸಿ ಮಾಡುವುದು.

೧೮೮. ಸೈಂಧವಲವಣದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಎಂಟು ವಿಧವಾದ ರೋಗಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು. ಗರಗ(ಭೃಂಗ)ದ ಸ್ವರಸದೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿದರೆ ಶ್ಲೇಷ್ಮ ರೋಗಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು.

೧೮೯. ಹಿತವಾದ ಅನುಪಾನದೊಂದಿಗೆ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಸರ್ವರೋಗ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವುದು. ಇದು ನವಗ್ರಹ ರಸ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಹೀಗೆ ನವಗ್ರಹ ರಸ

ಲೋಕೋತ್ತರ ರಸ

೧೯೦-೧೯೧. ರಸ, ಗಂಧಕ, ನೇಪಾಳ, ದಂತಿ ಇದರ ಬೀಜಗಳು ಮತ್ತು ಟಂಕಣ, ಏರಂಡ, ತುಂಡಿ ಇವುಗಳ ಬೀಜಗಳು, ರಾಜವೃಕ್ಷ, ಅಭಯಾ ಇವು ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣ, ಪಲಾಶ(ಮುತ್ತುಕ)ದ ಬೀಜ ಇವನ್ನು ಏಕೋತ್ತರ ವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಿಹಿ ಹಾಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿಸಿ ಮೂರು ದಿನ ಮರ್ದನ ಮಾಡುವುದು.

೧೯೨-೧೯೩. ಬಲಿತಿರುವ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿಯೊಳಗೆ ಇಟ್ಟು ಅತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಅದು ತೈಲವಾಗುವುದು. ಅದನ್ನು ತೆಗೆದು ನಾಭಿ (ಹೊಕ್ಕಳು) ಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಾಕಿ ಲೇಪನ ಮಾಡಿದರೆ ಶೀಘ್ರ ವಿರೇಚನ ಮಾಡುವುದು. ಕಾಲು ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಸಲ ವಿರೇಚನವಾಗುವುದು.

೧೯೪. ತಂಪಾದ ನೀರಿನಿಂದ ಶೀಘ್ರ ತೊಳೆಯಬೇಕು. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗಂಧಕವನ್ನು ಎಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಲೇಪನ ಮಾಡುವುದು.

೧೯೫. ರಾಜಾನ್ನವನ್ನು ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸುವುದು. ಆ ತೈಲ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲೋಕೋತ್ತರ ರಸ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಸರ್ವರೋಗ ನಿವಾರಕ.

ಹೀಗೆ ಲೋಕೋತ್ತರ ರಸ

ಗ್ರಹಣೀವೇಲಾರಸ

೧೯೬-೧೯೮. ಪಾರದ(ಪಾದರಸ), ಅಭ್ರಕ, ಸಿಂಧೂರ, ವಿಷ, ಜಾತಿಕಾಯಿ, ಕುಟಜದ ಬೀಜಗಳು, ಧೂರ್ತ್ತರ ಬೀಜಗಳು, ಟಂಕಣ ವ್ಯೋಷ, ಮುತ್ತು, ಅಭಯಾ, ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣಿನ ಬೀಜ, ಬಿಲ್ವ, ಮಾತಂಗ (ದಾಳಿಂಬೆ)ಗಳು, ಅರಳು ಬೀಜ, ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮಪ್ರಮಾಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ (ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು) ಇಡುವುದು. ಬೇಲದ ಸ್ವರಸದೊಂದಿಗೆ ಅರೆಯಬೇಕು.

೧೯೯. ಗುಂಜಾಪ್ರಮಾಣದ ಗುಳಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಕುಟಜ ಮತ್ತು ಮೂಲ ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು.

೨೦೦. ಆಮ್ರಗ್ರಹಣಿ(ವ್ಯಾಧಿ) ನಾಶಮಾಡಿ ತುಂಬವು ಜೀರ್ಣ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಜೇನುತುಪ್ಪ ಅಥವಾ ಮೊಸರು ಇದರೊಂದಿಗೆ ಸೇವಿಸಿದರೆ ರಕ್ತಗ್ರಹಣಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು.

೨೦೧. ಶುಂಠಿಯ ಕಷಾಯದೊಂದಿಗೆ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಅತಿಸಾರ ವಾಸಿಯಾಗುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಅನುಪಾನದೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ ಗ್ರಹಣಿ (ರೋಗ)ಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು.

೨೦೨-೨೦೭. ಕುಟಜದ ಬೇರು, ಬಿಲ್ವ ಮತ್ತು ದಾಳಿಂಬೆ ಬೇರುಗಳು, ಬೇಲ, ಮಾವು ಇವುಗಳ ಬೇರುಗಳು, ಕುಮುದದ ಬೇರು, ತಾವರೆ (ಕಮಲ)ಯ ಗೆಡ್ಡೆಗಳು, ಚಂದನ, ಖದಿರ, ಪಾಟ, ಉದುಂಬರ ಇವುಗಳ ಬೇರುಗಳು ಸೌಗಂದೀ, ಹ್ರಸ್ವ ಬೇರುಗಳು ಇವುಗಳ ಸಮಪ್ರಮಾಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಆಂಧ್ರೆ ಮಾಡುವುದು (?) ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಗಜ ಪುಟ ಹಾಕಿ ಅದರ ತೈಲವನ್ನು ತೆಗೆದು, ವಿಜಯಾ, ಸಿಂಹಲಾ, ಲಿಂಗಿ ಇವುಗಳ ಬೀಜಗಳ ತೈಲ, ಈ ಮೂರರ ತೈಲವನ್ನು ಸಮಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಸೂತ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಹಾಕಿ ಅದರ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ಏಲಕ್ಕಿ, ಕರ್ಪೂರ ಅದನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ವೈದ್ಯನು ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ, ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ, ಗುದದಲ್ಲಿ, ಅಂಗಾಲಿನಲ್ಲಿ, ಅರ್ಧ ಗುಂಜ ಪ್ರಮಾಣ ಲೇಪಿಸಿದರೆ ಪ್ರವಾಹ ಗ್ರಹಣಿ(ವ್ಯಾಧಿ)ಯೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು. ಮತ್ತೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೋಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು.

೨೦೮-೨೦೯. ರಕ್ತ ಆಮ್ರುಗ್ರಹಣಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಇದು ಒಂದೇ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ರಕ್ತ ಗ್ರಹಣಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾದರೆ, ವೈದ್ಯನು ಮಲ ಪಿಷ್ಟವನ್ನು ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ವಿರೇಚನಕ್ಕೆ ಕೊಡಬಾರದು.

೨೧೦. ಇದಕ್ಕೆ ಲೋಕೋತ್ತರ ರಸವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು. ಇದು ಮಲಟಂಕ ಮತ್ತು ವಿಟಂಕದಂತೆ ಶೀಘ್ರ ಬೇಧಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು.

೨೧೧. ಶೃಂಗೀಬೇರಿನ ನೀರಿನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ಆಮಶೂಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣೀವೇಲ್ಲಾರಸ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಹೀಗೆ ಗ್ರಹಣೀವೇಲಾರಸ

ವಿಶ್ವಂಭರ ರಸ

೨೧೨-೨೧೬. ಭೂಶಿಗ್ರು, ವಜ್ರ, ಸುನಿಃ, ಯಕ್ಕ, ಕುಬೇರಾಕ್ಷಿ, ಅಗ್ನಿಮೂಲಕಾ, ಭೂಧಾತ್ರೀ, (ನೆಲನಲ್ಲಿ?) ಗುಂಜ, ಕರಂಜನ, ಇವುಗಳ ಬೇರು ಸಮೇತ ಭೂಪುಟ ಮಾಡಿ ಆ ತೈಲವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು. ಅನಂತರ ಪಾದರಸ, ಶುಲ್ಬಗಳೆರಡರ ಭಸ್ಮ, ಹರಿತಾಲ, ಗಂಧಕ, ತ್ರಿಕಟು, ತ್ರಿಫಲ, ಇಂಗು, ಮಾಕ್ಷಿಕಾ ಇವುಗಳ ಸಮಾಂಶ, ನಾಗ ಮತ್ತು ವಂಗ ಎರಡರ ಭಸ್ಮ ಮತ್ತು ವಿಷ ಹಿಂಗುಲ ಇವುಗಳ ನುಣ್ಣಗಿರುವ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಆ ತೈಲದೊಂದಿಗೆ ಸೇರೆಸಬೇಕು. ನಾಗವಲ್ಲಿ ರಸದೊಂದಿಗೆ (ವೀಳೆದೆಲೆ) ವಲ್ಲದಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಹಸಿ ಶುಂಠಿಯ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಸೈಂಧ್ರವಣ(ಸೈಂಧವ) ದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಒಂದೇ ಗಳಿಕೆಯಿಂದ ಎಂಟು ವಿಧ ಶೂಲಗಳು, ಗುಲ್ಮರೋಗ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು.

೨೧೭-೨೧೯. ವಾತರೋಗಗಳನ್ನು ಕುಷ್ಠರೋಗಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ಪಿತ್ತರೋಗಗಳನ್ನು ಪೀನಸ (ಮೂಗಿನ), ಶ್ಲೇಷ್ಮ ವ್ಯಾಧಿ, ಕ್ರೂರವಾದ ಗ್ರಂಥಿರೋಗ, ಅಶ್ಮರೀ, ಮೂತ್ರಕೃಛ್ರಾ, ಪ್ರಮೇಹ, ವಿಷಮಜ್ವರ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನೂ ಇನ್ನೂ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಇದು ನಾಶಮಾಡುವುದು. ವಿಶ್ವಂಭರ ರಸ ಎಂದು ಇದು

ಸರ್ವರೋಗವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆಯುಸ್ಸು ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ವಿಶ್ವಂಭರ ರಸ

ಪಂಚಬಾಣ ರಸ

೨೨೦. ಗಂಧಕ, ಅಭ್ರಕ, ದತ್ತೂರ, ಗರಲ ಈ ನಾಲ್ಕರಿಂದ ತೈಲವನ್ನು ತೆಗೆದು ಡೋಲಾಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಕ ಮಾಡಬೇಕು.

೨೨೧-೨೨೩. ಘುಟಿಕಾತುಲ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ತೈಲ ಪ್ರಸ್ಥಪ್ರಮಾಣ ಇರಬೇಕು. ಆ ತೈಲವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾಕ ಮಾಡಿ, ಮೇಕೆ, ಹಸು, ಕತ್ತೆ, ಕುದುರೆ ಇವುಗಳ ಮೂತ್ರದೊಂದಿಗೆ ಪಾಕ ಮಾಡಿ ಮಾತುಲಂಗ ಫಲದಲ್ಲಿ ಇಡಬೇಕು. ಅದರ ಬಾಯಿಯನ್ನು ಆಂಧ್ರಿತ ಮಾಡಿ ಪುಟ ಹಾಕುವುದು. ಅನಂತರ ತೆಗೆದು ಅದರ ಭಸ್ಮವನ್ನು ಸಾಸಿವೆಯಷ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಎರಡು ಸಾಸಿವೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಲೇಪಿಸಬೇಕು.

೨೨೪-೨೨೫ ಸರ್ವವಿಧವಾದ ತ್ರಿದೋಷಗಳನ್ನು, ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದ ಸರ್ಪವಿಷಗಳನ್ನೂ, ಭೂತಪ್ರೇತ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಹಣೀ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನೂ ತಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ರೋಗಗಳನ್ನೂ, ಕಿವಿ ಮತ್ತು ಕಣ್ಣಿನ ರೋಗಗಳನ್ನೂ ಒಂದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲೇ ನಾಶಮಾಡುವುದು. ಪಾದದ ಅಂಗುಷ್ಠದಿಂದ ಲೇಪನ ಮಾಡಿದಾಗ ಸರ್ವವಾತವು ನಾಶವಾಗುವುದು.

೨೨೬. ಸೂಜಿಯ ಮೊನೆಯಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ ವೀಳೆದೆಲೆಯೊಂದಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದ ಶೂಲಗಳು, ಗುಲ್ಮಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದು.

೨೨೭. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧ ಹೊಟ್ಟೆರೋಗವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಎಮ್ಮೆಯ ಮೊಸರಿನೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ಪಾಂಡು (ತೊನ್ನು) ರೋಗಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದು.

೨೨೮. ಬಾಳೆಯ ಹಣ್ಣಿನೊಂದಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸಿ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಸಬೇಕು. ಶರೀರ ಪೂರ್ತಿ ಗಂಧವನ್ನು ಕರ್ಪೂರದೊಂದಿಗೆ ಹಚ್ಚಬೇಕು.

೨೨೯. ಇದರಿಂದ ಮತ್ತೆ ಆನೆಯಷ್ಟು ಕಾಮ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕತ್ತೆಯ ದಂಡದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

೨೩೦. ಆ ಮದದಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ರತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವನು. ಮೂರು ಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನೂರು ಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ರಮಿಸುವನು.

೨೩೧. ಸಕ್ಕರೆಯೊಂದಿಗೆ ಹಸುವಿನ ಹಾಲನ್ನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕೊಡಿಸಬೇಕು. ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರವಾಗಿ ಎಳನೀರನ್ನು ಕೊಡಿಸಬೇಕು.

೨೩೨. ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಕರ್ಪೂರದೊಂದಿಗೆ, ತಾಂಬೂಲವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು. ವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸ್ತಂಭನ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

೨೩೩. ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದ ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಒಂದು ಕ್ಷಣದೊಂದಿಗೆ ಆ ಉದ್ರೇಕ ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗುವುದು.

೨೩೪. ಎಲ್ಲಾ ವಿಧವಾದ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೂ ಅನುಪಾನ ವಿಶೇಷದಿಂದಲೂ, ಆಯಾ ಔಷಧಿಯೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು.

೨೩೫. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪಂಚಬಾಣ ರಸ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಪೂಜ್ಯ. ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಉಪಕಾರವು.

ಹೀಗೆ ಪಂಚಬಾಣ ರಸ

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ರಸ

೨೩೬-೨೪೧. ಕಪ್ಪುಚಿತ್ರಕ ಮೂಲದ ಬೇರು, ಕಪ್ಪು ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ಕೃಷ್ಣ ನಿರ್ಗುಂಡಿಕಾಮೂಲ, ಕೃಷ್ಣತುಳಸೀದಳ ಈ ಮೂರನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಸ್ತ್ರಕಾಯದಷ್ಟು ನುಣ್ಣಗೆ ಪುಡಿ ಮಾಡಿ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ರಸ ಭಸ್ಮ, ಲೋಹ, ವಂಗ, ನಾಗ ಈ ನಾಲ್ಕು ಭಸ್ಮಗಳನ್ನು ಸಮಪ್ರಮಾಣ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅದರ ಅರ್ಧ ಭಾಗ ಕಪ್ಪು ಪಾದರಸ, ಅದರ ಒಂದು ಭಾಗ ಗಂಧಕ, ತಾಳಕ, ಮನಃಶಿಲ, ನೇಪಾಳ, ತ್ರಿಫಲ, ಇಂಗು ಮತ್ತು ಮಾಕ್ಷಿಕ ಇವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಮ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬೇರಿನ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಕೃಷ್ಣಉನ್ಮತ್ತ (ಕಪ್ಪು ಉಮ್ಮತ್ತ) ರಸದೊಂದಿಗೆ ಗರಗ, ಬೇವು, ಹಸಿಶುಂಠಿ, ನಿಂಬೆ ಹಣ್ಣಿನ ರಸ ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರೆಯಬೇಕು. ಹತ್ತು ಸಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂಜನ (ನುಣ್ಣಗೆ) ದಂತೆ ಮೂರು ದಿನ ಅರೆದು ಗುಳಿಕೆ ಮಾಡಬೇಕು.

೨೪೨. ಒಂದು ಗುಳಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಸಿನೀರಿನಿಂದ ವಾತರೋಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ನಾಗವಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು.

೨೪೩. ಅರ್ಧಮಂಡಲ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ವಾತ ರೋಗವೆಲ್ಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು. ಏಳು ಸಲ ಮತ್ತು ಮೂರು ಸಲ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಪವಾತ ರೋಗವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದು.

೨೪೪. ಗರಗದ ರಸ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಗೋಮೂತ್ರ ಅಥವಾ ಅಳಲೆಯೊಂದಿಗೆ ಇವುಗಳ ಅನುಪಾನದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಕುಷ್ಠರೋಗ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

೨೪೫. ಎಲ್ಲಾ ಕುಷ್ಠರೋಗವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ವೇತ ಕುಷ್ಠವನ್ನು ವಾಸಿ ಮಾಡುವುದು. ಆರು ತಿಂಗಳು ದಿನ ಸೇವಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರವು ಕಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ (ಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ).

೨೪೬-೨೪೮. ಮತ್ತೆ ಆರು ತಿಂಗಳು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಶರೀರವು ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಮತ್ತೆ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ದೇಹ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ಆ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯ ಇರುವವರೆಗೂ ಬದುಕಿರುವನು. ಜ್ವರಾದಿ ಸಕಲ ರೋಗಗಳಿಗೂ ಅನುಪಾನ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲಾ ರೋಗಗಳು ಓಡಿಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ರಸ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಕಂಡು ಹಿಡಿದಿದ್ದು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ರಸ ಮುಗಿಯಿತು.

ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರ ರಸ

ಮಹಾಕಾಲಾನಲ ರಸ

೨೪೯-೨೫೩. ಕವಡೆ, ಶಂಖ, ಮಂಡೂರ, ಚಿಪ್ಪು, ಮುತ್ತಿನ ಚಿಪ್ಪು, ಹಸುವಿನ ಗೊರಸು, ಮೇಕೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳು, ಮೊಲದ ಹಲ್ಲುಗಳು, ಅವುಗಳ ಗೊರಸು, ಜಿಂಕೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳು, ಕುದುರೆಯ ಹಲ್ಲುಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನು ಪುಟ ಆಂಧ್ರವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಆ ಭಸ್ಮಗಳ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅಮೃತ ವ್ಯೋಷ (ತ್ರಿಕಟು) ಮತ್ತು ರಸಭಸ್ಮ, ವೈಕ್ರಾಂತ, ಕಾಂತ, ಶುಲ್ಬಾ ಇವುಗಳ ಭಸ್ಮಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಖಲ್ವದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಹುಲಿ, ಜಿಂಕೆಗಳ ಪಿತ್ತಕೋಶಗಳು, ನರಿ, ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರ, ಸರ್ಪ ಇವುಗಳ ಪಿತ್ತಕೋಶಗಳೊಂದಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮರ್ದನ ಮಾಡಬೇಕು. (ಅರೆಯಬೇಕು) ಅವುಗಳನ್ನು

ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು, ಎರಡು ಸಾಸಿವೆಯಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ ಎಳನೀರಿನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ ತ್ರಿದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ತಕ್ಷಣವೇ ಅಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಕತ್ತಲನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು. ಇದು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿ ಆಗುವುದು.

೨೫೪. ತ್ರಿದೋಷ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ವಂಶವನ್ನೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶ ಮಾಡುವುದು. ಆವಾಗಲೇ ದೊಡ್ಡದಾದ ನೀರಡಿಕೆ ಮತ್ತು ಹಸಿವು ಮತ್ತು ಉರಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

೨೫೫-೨೫೬. ಮೊಸರನ್ನದಿಂದಲೂ, ಕಬ್ಬಿನ ರಸದ ಅನ್ನದಿಂದಲೂ, ಸಕ್ಕರೆ ನೀರಿನಿಂದಲೂ, ಬೇಲದ ಹಣ್ಣಿನ ನೀರಿನಿಂದಲೂ, ಬಾಳೆ ಹಣ್ಣಿನ ನೀರಿನಿಂದಲೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಗಂಧವನ್ನು ಲೇಪಿಸಬೇಕು.

೨೫೭. ಶ್ವಾಸ, ಕಾಸ, ಹೃದಯದ ರೋಗಗಳು, ಪೀನಸ (ಮೂಗಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಾಯಿಲೆ) ವಾತರೋಗ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುವುದು. ಇದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾದ ಮಹಾಕಾಲಾನಲ ರಸ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು.

ಹೀಗೆ ಮಹಾಕಾಲಾನಲ ರಸ

ಆಗ್ನೇಯ ರಸ

೨೫೮. ನಾಗರ, ಮಾಗಧೀ, ವೆಲ್ಲಾ, ವಹ್ನಿ ಪಥ್ಯ, ಸಿತಾ ಮತ್ತು ಸಕ್ಕರೆ ಇವುಗಳ ಸಮಭಾಗ ಇವುಗಳ ಒಂದು ಅಂಶ ರಸಭಸ್ಮ, ಎಲ್ಲ ಚೂರ್ಣವನ್ನು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಬೇಕು.

೨೫೯-೨೬೦. ನಿಷ್ಕಪ್ರಮಾಣ ಉಗುರು ಬೆಚ್ಚು ನೀರಿನೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿಸುವುದು. ಮನುಷ್ಯನು ವಿಪರೀತ ಹಸಿದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿನ್ನುವನು. ಗುಲ್ಮವ್ಯಾಧಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾಶ ಮಾಡುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದು. ವಾತ ಶೂಲಗಳನ್ನು ಇತರ ಶೂಲಗಳನ್ನು ಶ್ವಾಸಖಾಸಗಳನ್ನೂ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದು.

೨೬೧. ಈ ಆಗ್ನೇಯ ಎಂಬ ರಸವು ಸಕಲ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವುದು. ದಿನವೂ ಸೇವಿಸುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಸುಖಿಯಾಗುವನು.

ಹೀಗೆ ಆಗ್ನೇಯ ರಸ

ಸಂಶೋಷಣ ರಸ

೨೬೨-೨೬೪. ಬೃಹತೀ, ಪಾಟಲಬೇರು, ವಜ್ರದಂಡೀ, ಚಿತ್ರಮೂಲ, ಭೂದಂತೀ, ಬಿಳಿ ಗಾಂಧರೀ, ಖಂಜಿ, ಮಂಜಿಷ್ಟ, ಅಭಯಾ, ಕಾಕಮಾಚೀ, ದ್ವಿಜಿಹ್ವಾ ಮತ್ತು ಗಂಧರ್ವಾ, ದ್ವಿಕಂಟಿಕಾ, ಎರಡು ವಿಧ ಧಾತ್ರೀ, ಚಿತ್ರಕ, ಬಿಳಿ ಇಂಗು, ಸುರದ್ರುಮ, ಪೌಷ್ಕರ, ತುಂಬುರ, ತ್ರಿಕಟು, ಎರಡು ಉಪ್ಪು ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಭಾಗವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿಸಬೇಕು.

೨೬೫. ಇವುಗಳನ್ನು ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ ಅವುಗಳ ಒಂದು ಭಾಗ ಮಾಕ್ಷಿಕ, ಲೋಹಭಸ್ಮ, ಅಮೃತ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಂದು ಮಾಡುವುದು.

೨೬೬. ಗುಲಗಂಜೀ ಪ್ರಮಾಣವಷ್ಟೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ನಿಂಬೆಯ ರಸದೊಂದಿಗೆ ಎರಡು ಮಂಡಲ ಸೇವನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಶೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

೨೬೭. ಇದು ಸಂಶೋಷಣ ರಸ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಇದು ಸರ್ವರೋಗಹರ. ಮೇರುವನ್ನು ಒಂದು ಅಣುವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಶಂಕರರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು.

ಹೀಗೆ ಸಂಶೋಷಣ ರಸ

ರಸಮಾತ್ರಾ

೨೬೮-೨೭೧. ಚಿನ್ನ, ಅಭ್ರಕ, ಪಾದರಸ, ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಸಿಂದೂರಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಕೂಷ್ಮಾಂಡ ಹಣ್ಣಿನ ನೀರಿನಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಸಲ ಭಾವನ ಮಾಡುವುದು. ಕುದುರೆಯ ಮುಖಧಾನದಿಂದಲೂ, ಅಶ್ವಗಂಧೀ ರಸದೊಂದಿಗೂ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದ ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೂ, ಜಿಂಕೆಯ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೂ ಅನೇಕ ಸಲ ಭಾವನ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕರಷ್ಟು ತವಕ್ಷೀರ, ದ್ರಾಕ್ಷಾ, ಖರ್ಜೂರ, ಏಲಕ್ಕಿ, ಏಲಾಕ್ಷ ಚೂರ್ಣ (?), ಶ್ರೀಚಂದನ, ತಾವರೆ, ತಕ್ಕೋಲ್ಲ, ಜಾಜಿ ಇವುಗಳ ಚೂರ್ಣ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಎಳನೀರಿನಿಂದ ಭಾವನ ಮಾಡಬೇಕು.

೨೭೨. ಕಪ್ಪು ಹಸುವಿನ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೆ ಸಕ್ಕರೆ ಮತ್ತು ಬೆಣ್ಣೆಯೊಂದಿಗೆ ನಿಷ್ಕಪ್ರಮಾಣ ಒಂದು ಮಂಡಲ ಸೇವಿಸಬೇಕು.

೨೭೩. ಕಾರ, ಹುಳಿ, ಉಪ್ಪು, ಮೂರನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಪರ್ಕ ಮಾಡಬಾರದು. ಸಿಹಿಯಾದ ಇಷ್ಟವಾಗುವ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ಪಾನವನ್ನು ಮೂರು ದಿವಸ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು.

೨೭೪. ಅತ್ಯಂತ ಒಣಗಿದ ಶರೀರವನ್ನು ಪುಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಗಾಗಲೀ ಪುರುಷರಿಗಾಗಲೀ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶರೀರ ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

೨೭೫. ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ವಶೀಕರಣ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, ಬಲ ಮತ್ತು ಸಂತಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ರಸ ಮಾತ್ರೆ' ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಹೀಗೆ ರಸಮಾತ್ರಾ

ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿರಸ

೨೭೬-೨೮೫. ಶುದ್ಧವಾದ ಪಾದರಸ, ವಜ್ರಭಸ್ಮ, ಸುವರ್ಣಭಸ್ಮ, ರಜತಭಸ್ಮ, ತಾಮ್ರಭಸ್ಮ, ತೀಕ್ಷ್ಣಲೋಹಭಸ್ಮ, ಅಭ್ರಕಭಸ್ಮ, ಶುದ್ಧವಾದ ವಿಷ, ಗಂಧಕ, ಮುತ್ತು, ಶಂಖ-ಪ್ರವಾಳಭಸ್ಮ, ಶುದ್ಧವಾದ ಹರಿತಾಳ, ಶುದ್ಧವಾದ ಮನಶ್ಶಿಲೆ ಇವನ್ನು ಸಮಾನಭಾಗವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಏಳು ದಿನಗಳು ನಿರ್ಗುಂಡಿ, ಸೂರಣಗಳ ರಸದೊಂದಿಗೆ ವಜ್ರದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿನ ಭಾವನೆ ಮಾಡಿ, ಇದರೊಂದಿಗೆ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ಕವಡೆ, ಟಂಕಣ, ಎಕ್ಕದ ಹಾಲಿನೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಸಿ ಭಾಂಡದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮುಖವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಯಿಸಿ, ಶರೀರದ ಉಷ್ಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದರಸಮ ವೈಕ್ರಾಂತ, ಕಾಲು ಭಾಗ ರಸಭಸ್ಮ, ಶಿಗ್ರುಮೂಲದ ದ್ರವದೊಂದಿಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಏಳು ದಿನ ಭಾವನೆ ಮಾಡಿ, ಚಿತ್ರಮೂಲದ ಕಷಾಯದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಸಲ ಭಾವನೆ, ಹಸಿಶುಂಠಿ ರಸದಿಂದ ಏಳು ಭಾವನೆ, ವಿಜಯಾರಸದಿಂದ ಮೂರು ಭಾವನೆ, ನಿಂಬರಸ ಅಥವಾ ಮಾತುಲಂಗ ರಸದಿಂದ ಏಳು ಭಾವನೆ ಮಾಡುವುದು. ನಂತರ ಒಣಗಿಸಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚೂರ್ಣ ಮಾಡುವುದು. ಇದರ ಕಾಲು ಭಾಗ ಟಂಕಣ, ಇದಕ್ಕೆ ಸಮವತ್ಸನಾಭ, ಇದರ ಸಮ ಮೆಣಸು ಚೂರ್ಣ, ಲವಂಗನಾಗರ, ಪಥ್ಯಾ, ಕಣಾ, ಜಾಯಿಕಾಯಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಚೂರ್ಣ ಮಾಡಿ, ವತ್ಸನಾಭದ

ಕಾಲುಭಾಗ ಚೂರ್ಣಮಾಡಿ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಮಾತುಲಂಗ, ಆರ್ದ್ರಕ ರಸ ಎಲ್ಲೆದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಬೆರೆಸುವುದು.

೨೮೬. ನಾಲ್ಕು ಗುಂಜಾ ಪ್ರಮಾಣ, ಕಣಾ–ಜೇನುತುಪ್ಪದೊಂದಿಗೆ ಸೇವಿಸಬೇಕು. ಆರ್ದ್ರಕರಸ, ಶುಂಠಿಕಷಾಯ ಬೆಲ್ಲದೊಂದಿಗೆ ಅನುಪಾನ. ಇದರಿಂದ ಸರ್ವರೋಗವೂ ತೊಲಗುವುದು.

೨೮೭. ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಬಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ತೇಜಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೆಳೆಯುವುದು. ವೀರ್ಯವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ವಿಷವನ್ನು ಪರಿಹಾರಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶರೀರ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ತಲೆನರೆಹೋಗುವುದು, ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಖಾಸ, ಸೀನು, ಕೆಮ್ಮು, ದಮ್ಮು, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸರಿಪಡಿಸುವುದು.

೨೮೮. ವಾತರೋಗ, ವಿದಧ್ರಿ, ಶೂಲ, ಪಾಂಡು, ಗ್ರಹಿಣಿ, ರಕ್ತಾತಿಸಾರಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು. ಗುಲ್ಮ, ಪ್ಲೀಹ, ಜಲೋದರ, ಅಶ್ಮರಿ, ತೃಷೆ, ಶೋಧ, ಹಲೀಮೋದರವ್ಯಾಧಿ ಹೋಗುವುದು. ಲೂತಾ, ಮೂತ್ರಕೃಚ್ಛ್ರ, ಭಗಂದರ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧದ ಜ್ವರ, ಅರ್ಶರೋಗ, ಕುಷ್ಠ ಎಲ್ಲವೂ ಹೋಗುವುದು, ಈ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯ ಚಿಂತಾಮಣಿ ರಸವು ಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಲ್ಲಾ ರೋಗಗಳನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದು.

ಹೀಗೆ ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಚಿಂತಾಮಣಿರಸ

ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಚಂದ್ರ ವಿರಚಿತ
ರಸಕೌಮುದೀ ಮುಗಿಯಿತು

श्लोकानुक्रमणिका

श्लो.सं.

Rasakaumudi

Price : 120/-

Prasaranga
University of Mysore
Manasagangothri, Mysore-570006